

SOBOTNA PRILOGA

Foto: Joco Znidarčič

ZGODILA SE JE VOLILNA SKRINJICA

Predsedniške volitve — politična prireditelj SZDL, kakor jih je imenoval Dimitrij Rupel (ne brez sarkazma, ki je meril na to, da je »javno izjavljanje v okviru SZDL« vendarle zgolj zasilni nadomestek pravih volitev) — so prav gotovo lepo uspele, najbrž res celo bolj, kot so si to upali želiti sami organizatorji. To pot je vodstvo SZDL storilo skoraj vse, kar je bilo v njegovi moči, da bi se izognilo ponovitvi očitkov, kakršni so leteli nanj ob volitvah predsednika in člana slovenskega državnega predsedstva. V okviru danega sistema bi bilo res težko storiti še kaj več.

»Opozicija« je na to prireditev gledala s precejšnjim nezaupanjem, zlasti se potem, ko se je začela polemika o možnih »dodatkih«, ki jih bi ponudili ljudem v javno izjavljanje — seveda se je bala predvsem tega, da bi »režim« izkoristil odlično priložnost (odlično tako zaradi šarma »svobodnih« volitev bodočega predsednika države kot zaradi ogorčenja nad nedavnim poskusom uvoza »antibirokratskih« mitingov) za izsiljevanje ljudske podpore, ki bi šla preko splošnega konsenza v »koaliciji« glede zavarovanja »slovenske mladine« pred nasilnimi posegi od zunaj. Temu se je pridružilo še prepričanje, da sta oba tekmeča »kandidata komunistične partije« (če si spet sposodimo Rupla). Nekateri so trdili, da so tudi te volitve navadna farsa, češ da itak ne bi prišlo do »referenduma«, če bi imel Bulc pravega protikandidata (ali pa da bi v skrajnem primeru »režim« še vedno lahko uporabil povsem legalno moč skupščine, da spodbije neugodno odločitev sčljevskega izjavljanja). Slabost tega pogleda je kajpak v neuporabnosti logike »kaj bi bilo, če bi bilo«. »Opozicija« bi lahko — če bi ponudila svojega kandidata in če bi se res zgodilo vse to — vsaj ponovno osmešila vladajoče reformatorje in s tem zaostрила boj za politično demokracijo v Sloveniji. Tako pa bo to

»maščevanje« za (sicer tudi sistemsko vgrajeno!) manipuliranje na obeh prejšnjih volitvah, katerih žrtvi sta bila Mojca Drčar Murko in Igor Bavčar, ostalo v spominu zgolj kot zamujena priložnost...

Tudi druga stran nima pravega razloga za vzneseno zmagoslavje. Visoko volilno udeležbo, ki ni mnogo zaostajala za tisto iz časov delegatskih volitev (takrat pa se je še dalo ljudi loviti tudi na strah pred srdom lokalnih oblasti ob morebitni neudeležbi na volitvah, kar v današnjih »kaotičnih« časih ni več možno!) je mogoče različno razlagati. Vsekakor pa je videti nesmiselna tista razlaga, ki pravi, da so ljudje na ta način glasovali za »slovensko politiko«. To zveni približno tako modro, kot če bi denimo v Ameriki trdili, da so na predsedniških volitvah Američani glasovali za ameriško politiko! Lahko pa bi to trditev racionalno prevedli v tezo, da so ljudje s svojo udeležbo glasovali za politični reformizem, utemeljen na zahtevi po splošnih, neposrednih in svobodnih volitvah kot pogoju politične demokracije — in, če hočete, proti »antibirokratski revoluciji«, ko množica uničuje birokracijo, da bi dobila Vojdjo; da je torej, hvalabogu, tukajšnji politični kulturi ljubša volilna skrinjica od mitingov proti sovražnikom in izdajalcem. Možna pa je bolj »banalna« razlaga (ki s slednjo ni v nasprotju), da so ljudje pač z veseljem izkoristili priložnost, da prvič po vojni izbirajo oblastnika (in to celo, vsaj formalno, najvišjega!).

Te volitve lahko razumemo tudi kot dober poduk vladajoči politični garnituri, ki še vedno drži v rokah glavne vzvode družbenih sprememb — čeprav upamo, da to ne bo razumljeno tudi kot svarilo pred tistim »kamor vse to pelje«. Ena od izkušenj je prav gotovo ta, da so resne volitve silno občutljiva zadeva, okoli katere je treba zgraditi pravcato malo znanost, ki naj si pomaga predvsem z dognanji v tistih drža-

vah, ki niso doživele tako dolge in mučne prekinitve v tradiciji parlamentarne demokracije kot naša. Pokazalo se je namreč, da je bil izid volitev nepredvidljiv tako rekoč do prvega neuradnega štetja glasov, kar je postavilo na laž ne ravno maloštevilne javnomnenjske ankete (sploh se je pri nas preveč razpasla moda bliskovitih anket, ki se vse bahajo z reprezentativnostjo, čeprav so običajno delane na zelo majhnih vzorcih in z za naše razmere tako sumljivimi metodami, kot je denimo anketiranje telefonskih naročnikov), še bolj pa ves velikanski in potratni aparat kandidacijskih konferenc, ki so se v tem primeru dokončno izkazale kot klavna karikatura demokracije. Ni natančnih in zanesljivih raziskav, kdo pravzaprav sestavlja te konference (ki tudi številčno predstavljajo le zanemarljiv odstotek prebivalstva), vsekakor pa je očitno, da njihove odločitve nimajo nobene zakonite zveze z razpoložljivim volilnega telesa. Končna odločitev je bila, spomnimo se, prav obratna od tiste, ki jo je nakazovalo glasovanje v kandidacijskih konferencah! Poduk je torej jase: čim prej je treba odpraviti ta predvolilni filter, ki je že po svoji naravi lahek plen vrhovnih centrov politične moči, in ga nadomestiti z modernimi postopki kandidiranja (minimalnim številom predlagateljev kot pogojem kandidiranja, volilnimi krogi itd.).

Drug, prav šokanten poduk je dejstvo, da je »uradnega« kandidata (in to je Bulc prav gotovo bil, zlasti se potem, ko je Sinigoy nenavadno hitro odpadel že po temeljnih kandidacijskih konferencah), ki je bil od vseh možnih eden najbolj simpatičnih, dobrodušnih in komunikativnih, ob tem pa še neobremenjen s kakšnimi pomembnejšimi političnimi in gospodarskimi grehi iz preteklosti (in tudi sicer vedno znan kot pripadnik liberalnejšega, v »svinčenih časih« celo nekoliko odpravnega dela

vladajoče garniture) premagal človek, ki je bil čisto do začetka kandidacijskih postopkov javnosti domala neznan, pa še tisto, kar je bilo o njem znanega, je zadevalo »nepolitične«, to je strokovno-gospodarske, zlasti bančniške stvari; ki je bil vse-skozi že kar moteče skromen (zlasti s stalnim poudarjanjem svojega presenečenja nad tem, da se je sploh znašel resno v igri), brez vsakršne sijajne retorike, redkobeseden in skrajno previden pri občutljivejših političnih vprašanjih (ob tem pa je še dajal vedeti, da so mu ta »manj vredna« od gospodarskih, skorajda že odveč), ki je tudi tistim, ki so v njem na vsak način hoteli videti »alternativnega« kandidata, deloval preveč blede in neodločno... Skratka, človek, ki je uspel »po ameriško«, torej tako rekoč iz nič — vendar brez vsega tistega, kar predstavlja skrivnost političnega uspeha »po ameriško«, zlasti političnega marketinga.

Tega paradoksa si ni mogoče razložiti drugače, kot da je moral zmagati človek, ki v očeh javnosti nima ničesar s tako imenovano kontinuiteto slovenske politike, ki je torej ne »Anti-Bulc« (saj končno med njunima programoma, razen v nekaterih odtenkih, ni bilo zaslediti kakšnih pomembnih razlik), pač pa »Anti-politik«, politično nepopisan list, ki mu ljudje prav zato zaupajo. Zato, ker ga na noben način ni mogoče povezati z visokoletečimi socialističnimi projekti, ki so se v zadnjih letih tako brezupno z nosom zarili v blato; zato, ker je Drnovšek »nov« človek, pa čeprav ga je (še) težko ločiti od prenovljenih »starih«. To nam pove še nekaj: da vladajoča politika razen »velike trojice« (Kučana, Smoleta in Stanovnika — pa še ti so po vseh anketah neprimerno bolj priljubljeni od politične stranke, ki ji pripadajo) pravzaprav nima človeka, ki bi ga lahko poslala v resen volilni boj za najvišja oblastniška mesta.

Duh je ušel iz steklenice in morda se nam že na skupščinskih volitvah prihodnje leto obeta resen boj za razdelitev politične moči in oblasti — ne glede na firmo, pod katero bo ta boj potekal. Tisti, ki se jim morebiti že sedaj ježi jo lasje ob misli, da bi morali s kom deliti oblast (do katere so imeli doslej »zgodovinske pravice«) ali se z nje celo (dostojanstveno) umakniti, naj se spomnijo, da je to še vedno bolje, kot da bi jih z nje nasilno napadli kakšni branilci »močne Jugoslavije«!

Kar pa zadeva »popotnico« Janezu Drnovšku — bati se mu je, da se bo moral za dolgo posloviti od svojih priljubljenih ekonomskih tem. Ante Marković je preveč karizmatična in samoveščna osebnost (vsaj za zdaj tudi v masovno avreolo), da bi hodil na predsedstvo po ekonomske nasvete. Tako se bo najbrž moral naš enoletni šef države ubadati z drugimi zadevami, zlasti z reševanjem enigme, ki jo je s seboj prinesla nasilna pokoritev jugoslovanskih Albancev ob izrecni ali vsaj tihi podpori vseh republiških oziroma pokrajinskih političnih vrhov: ali gre za ceno, ki jo je bilo treba plačati za začetek prave gospodarske reforme (kot upajo največji optimisti), ali pa le za »jugoslovanski München« kot uverturo v boj za hegemonijo v Jugoslaviji (česar se bojijo pesimisti). Poleg tega lahko omenimo vsaj še problem, ki ga bo Drnovšek hočeš nočeš prinesel s seboj iz Ljubljane — problem »udomačitve« vojske tudi v tistem delu države, kjer uniforma že dolgo ni več nikakršna svetinja. Rešil ga bo lahko edino tako, če mu bo uspelo presekati gordijski vozol okoli primera četverice z ljubljanskega procesa. Vse to pa je že čisto dovolj za enega človeka. Če ga seveda ne bo vsesala »črna luknja« priprav (običajno nabuhlih) dokumentov za srečanje neuvrčenih...

Mile Šetinc

VSEBINA PP poštni
predal 29

Danica Fink Hafner
Ustava dopušča zgolj kvazipolitizem
Tema tedna: dileme političnega pluralizma
Janko Lorenci
Janez Drnovšek
Portret tedna

19

Boris Suligoj
Kot da ne živimo na tem planetu
Direktor, ki se nikoli ni uklonil »kulturni revoluciji«
dr. Ivan Kristan
Namesto da smo korak zadaj – stopimo korak naprej
Kako in koliko spremeniti slovensko ustavo

20

Franc Horvat
Socialistični človek je proizvod naše domišljije
Uvodne odločitve Franceta Bučarja
Slobodan Dukić
Medalja bo krasila Slobodanove prsi
Junaki srbske družitve

Peter Potocnik
Odpravljanje zaostanka za Slovenijo
Politični pluralizem na Hrvaškem

21

dr. Andrej Berden
Nora zapuščina stare vlade
Se eno odprto pismo Antetju Markoviću

Silva Čeh
Tržni sistem še vedno le tretjerazredna nalepka
Gospodarska reforma in »politični faktor«
Milos Likar
Kako se oblikuje tečajna lista
Jugoslovanski devizni trg

22

Žarko Hojnik
Tatovi z belimi ovratniki
Slovenski gospodarski kriminal 1988

Ilija Popit
Davčni vijak spet privit
Vplačila temeljnega prispevka
Vlasta Felc
Nerazvutit pod gozdom skakalnic
Družita plat »velike« Planice

23

Dragica Bošnjak
Tifusa niso odpravili zdravniki, ampak angleška stranišča
Okrogla miza: Kako zdravi so prebivalci Slovenije

Ivan Genčević
Pet minut pred asimilacijo
Slovenci v Porabju

24

Miro Poč, Jože Šircelj
Onstran me imajo že cele »farme« za gojenje podjetij
Spodbujanje podjetništva pri sosedih
Darjan Košir
Za abortus do smrti v ječo
Priateljstva Romunija

25

Marian Sedmak
Kako ustreči ljudem, ki so levičarji in desničarji hkrati
SPD pripravlja nov program

Moja Drčar Murko
Vzhodni tabor se vrača v naročje mednarodnega prava
Pokop »doktrine Brezjeve«
Mitja Mršot
Nauki z otoka treh milj
Jedrske elektrarne v ZDA

26

Drago Medved
Prečuden cvet v črni grapi
Bo bolnišnica Franja na Unescovem seznamu?

Mario Čok
Duh prednikov na steklenici
Oblikovanje
Kamjana Kenda
Kamnoseški kamni spotike
Seminar slovenskih kamnosekov

27

Debatni klub 89
Kosovo je resnica Jugoslavije
Dva poziva proti tankovskemu socializmu

Matevž Krivic
Kako prisiliti vodstvo k odločnosti?

28

Dragiša Bošković
Zakaj imajo radi Maggie

Branimir Nešović
Kroniki pravih in zlaganih smrti
Groteskne podobe
Branko Soban
Konstrukt z veliko politično težo
Informacija ZIS o napadih na armado

32

Delo, 28. februarja
Vizumi – klofuta za vse
Čeprav se strinjam z gornjim naslovom, je v tem dopisu nekaj podatkov in trditev, ki zavajajo javnost.

Res je, da so v nekaterih mestih v ZRN začeli graditi stanovanjske bloke, a predvsem za izseljence in ne za azilante. Izseljenci so po nemškem pojmovanju Nemci oziroma ljudje nemškega porekla iz: NDR, Poljske, SZ in Romunije.

Ker se je število azilantov lani in na začetku letošnjega leta povečalo, bodo nekateri azilanti ravno tako stanovali v teh novih stanovanjskih naseljih.

Podatek, da dobi vsak azilant 1000 DEM mesečne podpore, je popolna dezinformacija. Prav tako je to vsoto neumestno primerjati s povprečnimi OD v Jugoslaviji! Če pa že tako primerjate, tovariš Jože Kavčič, vam lahko povem, da po tej vaši primerjavi dve povprečni jugoslovanski plači ne zadostata za najemnino in stroške za trisobno družinsko stanovanje v ZRN.

Navedel bom dejanske podatke, ki so mi jih dali na občini mesta Wipperfurth (približno 70 km oddaljenega od Bonn). Vsak azilant dobi 414 DEM socialne pomoči na mesec in približno 200 DEM dodatka za stanovanjsko najemnino. Vsa je 614 DEM. Torej je razlika med vašo navedbo in resnično številko skoraj 400 DEM. Seveda se to spremeni, če zaprosi za azil družina. Tedaj je socialna pomoč taka: mož 414 DEM, žena 331 DEM, otroci do 14. leta 186 DEM, mladina od 15. do 20. leta 373 DEM. Dodatek za stanovanjsko najemnino se glede na število družinskih članov ne povečuje za trikrat ali štirikrat. Družina ima pravico do največ 400 DEM dodatka za stanovanjsko najemnino. Prepričan sem, da takšna oblika pomoči velja za vse ozemlje ZRN z Zahodnim Berlinom vred. Možno so manjša odstopanja navzgor (velika mesta) in navzdol (manjša mesta in podeželje).

»Vzrok odhoda« ne »leži« v vsoti socialne pomoči, temveč v zahodno-nemski zakonodaji. Po 16. členu njihove ustave imajo politično preganjani pravico do azila. Ta ugodnost – pravica do azila – se v zadnjem času vedno bolj izkorišča iz ekonomskih razlogov. Dejstvo je, da lahko vsakdo, ki pride v ZRN, zaprosi za politični azil. Postopek ugotavljanja in priznavanja statusa političnega azilanta pa je v mlinskih birokracijah zelo dolgotrajen: najmanj leto dni ali še dlje. O tem je zgodovinar Golo Mann v intervjuju za Stuttgarter Nachrichten izjavil tole: »Prišlo je mnogo, ki pravzaprav iščejo le boljše življenje, v resnici pa sploh niso ogroženi ali preganjani.« Čeprav so nemški mediji javnega obveščanja že večkrat objavili, da državljanj iz Poljske ne bodo dobili statusa političnih azilantov, to ni zaleglo. Podatek, da je lani le 0,2 odstotka priselcev za priznanje statusa političnega azilanta iz Jugoslavije ta status dobilo, govori sam zase. Kljub temu je februarja 1988 državljanov Jugoslavije zaprosilo za politični azil.

Očitno je, da je bil obisk jugoslovanskega zveznega ministra za zunanje zadeve Budimirja Lončarja v ponedeljek, 27. februarja v Bonnu prepozna. Prišel je namreč potem, ko sta se CDU in FDP zedinili, da je treba za državljane Jugoslavije uvesti vstopne vizume.

Uvedbo vstopnih vizumov so v sredo, 8. marca 1989, sprejeli (Königsche Rundschau, 9. 3. 1989). Verjetno so Nemci že preklicali sporazum z Jugoslavijo o odpravi vizumov. Ta sporazum pa preneha veljati dva meseca po preklicu. Če se tok lahkih azilantov iz Jugoslavije v naslednjih dveh mesecih ne bo zmanjšal, bodo junija (predvidoma) zopet potrebni vstopni vizumi za ZRN. Vendar tudi vstopni vizumi ne bodo onemogočili državljanom Jugoslavije, da bi obiskovali to deželo, otežili pa bodo odhod v ZRN.

Dušan Čegovnik, Wipperfurth

Delo, 27. marca
Uporaba solzilca je postala vsakdanja stvar

Kadar otrok v slabem prerasne starše, je vsaka palica prekratka. Tedaj zaleže edino beseda, medtem ko občutek kakršnekoli ogroženosti sili v divjanje...

Libanon, Izrael, Belfast... In Kosovo! V preteklosti smo bolj ali manj (ne)prizadeto spremljali učinkovito delovanje vojskih ali policijskih »specialistov« po širnem svetu in kar preveč daleč je bilo vse od naših domov, da bi nas lahko temeljiteje preptreslo. Sedaj spoznavamo učinkovitost svoje, ljudske milice, njenih »specialnih« prijemov in metod.

Gledamo dobro odmerjen udarec in starca na lteh. Vidimo skupino miličnikov, ki sproščajo odvečno energijo z udrihanjem po nemočnem, ležečem človeku... »Občudujemo« fotografijo na naslovnici Dela, na kateri miličnik s koptuom brzoسترleke zama-huje proti (po sivih lasih sodeč) očitno starejšemu človeku, medtem ko drugi »specialci« nemarno, s cigareto v ustih in nepri-zadeto opazuje »akcije«... Seveda vidimo tudi točo kamenja, ki je prav tako ni mogoče opravičevati in opravičiti!

Poslušamo različne komentarje in premnogi nam dopovedujejo, da nacionalisti in separatisti rušijo našo domovino, pri čemer ne štedijo z brutalnostjo... Brez drevesa ni gozda, a zaradi gozda ne smemo prezeiti dreves! Dejstvo vsekakor je, da je med demonstrantmi precej sovražnih posameznikov, popularno imenovanih nacionalisti, separatisti. Dejstvo je tudi, da skušajo izrabiti situacijo in speljati deročo reko na svoj milin. Toda, ali so vsi otroci, vsa mladina in »starina«, ki v teh dneh zasedajo ulice kossoskih mest, nacionalisti in separatisti? Ali pa jih morda žene nezadovoljstvo z življenjskimi razmerami ali celo strah pred neznanim, pred prihodnostjo, v kateri se lahko

ponovi preteklost...? Ta pa za Albance ni bila vselej rožnata!

Zato se mi upirajo tovrstni komentarji, ki hkrati tudi nočejo spoznati, da nacionalizem (=mi) in separatizem (=ni) nista omejena zgolj na Kosovo! Le malo pobrskajmo po zgodovini vseh narodov (in narodnosti), ki živijo v Jugoslaviji... Pa tudi če bi bilo toliko separatistov in nacionalistov (demonstrira na tisoče ljudi), ki rušijo ustavno ureditev najmanj od 1981. leta, mar ne bi bili nekoliko bolje organizirani, oboroženi, nevarnejši, aktivnejši in – uspešnejši v izpeljavi načrtovanih akcij? Mar ne bi bila slika Kosova danes še bolj tragična? Kdor s palico presoja, mu je palica sodnik! Brutalnost podivjane, nahujskane, razbesnele množice in brutalnost ljudi, ki nosijo uniforme jugoslovanske milice, tekmuje. Ne opravičujem ne ene in ne druge. Tudi ne sprejemam ju. Pri čemer me bolj moti »uradna« brutalnost, saj miličniki predstavljajo enote neuvrščene, socialistične, humane družbe, v kateri naj bi bil človek najpomembnejša vrednota! Miličniki imajo seveda polno pravico in dolžnost do (samo)obrambe, dolžni so zagotoviti spoštovanje reda in zakonitosti. Tudi s palico in v skrajni sili z orožjem! Toda ali morajo v svojem ravnanju prekorajiti meje potrebnega? Mora-jo trije miličniki udrihati po nemočnem, že okročenem, razoroženem človeku? Ubramne nezmožnost?

Nekoč smo zaradi podobnih dejanj obsojali Čile, Argentino... Verjetno se je resnično težko obvladati; kamenje leti in začele so leteti tudi krogle. A ne glede na to, predvsem moramo nenehno vedeti, da je jugoslovanska milica (vojska) ljudska in da njene metode niso in ne smejo biti enake kot metode diktatorskih, fašističnih režimov? Če želimo ohraniti vsaj nekaj samostojnosti v otroki.

Seveda zapisano ne opravičuje uboja miličnikov in tudi ne vrne življenja padlim demonstrantom. Zal smo že tako daleč, da je prišlo tudi do tega. In verjetno še ni konec... Zal se napadatel na miličniške postaje, vlake, naselja ne zadovoljujejo s kamnjenjem. Terjajo kri, nastilje. Spodbujajo začaran krog, v katerem sila rodi silo, sovraštvo sovraštvo in smrt smrt. Zal se ne zavedajo, da so življenja, tudi življenja drugače mislečih, pomembnejša od političnih nasprotij. In morilce je treba ustrezno kaznovati. Toda spoznanje o pomembnosti življenj je pomembno in potrebno tudi za »uradne« dejavnike. Od političnih do organov represije. Če sprejemamo tezo, da politika služi življenju in ne obratno.

Za sklep le še površen prikaz licemerstva, polpolne ignorance in morda nekulture. Na Kosovu padajo žrtve. Ljudje na obeh »stranah«. Otroci ostajajo brez očetov... V našem glavnem mestu ob petju in plesu praznujajo sprejete ustave. Da bodo čez nekaj dni v lažni črni »jokali« za ubitimi miličniki...

Ob tem pa se novinar, ki je v spremljanju planiških skokov videl in prikazoval neza-interesiranost Ljubljancev (Slovencev) za jugoslovanske probleme, ni oglašil! Čast njegovemu ravnanju, njegovi profesionalni etiki in slava nekaj velikega duha srbskega naroda! Ali je še kanček človeškega upanja, da se bo vsaj čez čas pokazalo, da znamo bitii (včasih) tudi in predvsem ljudje?

Uroš Vošnjak, Ljubljana

Delo, 1. aprila

Kreditojemalci, izračunajte si usodo
Malo manj kot dve leti nam je banka za odobrena stanovanjska posojila zaračunavala 5-odstotne realne obresti. Šele sedaj je pristala na 3-odstotne realne obresti. Ker avtor članka ubira bližnjice deviznega tečaja, smo si za ilustracijo tudi sami prikazali kredite, kako realno izgledajo v DEM.

Maja 1988 je bilo odobreno posojilo v znesku 20.000.000 din, kar je bilo po tečaju 31. 5. 17.825 DEM. Mesečna anuiteta je bila določena na 202.180 din oziroma 180,2 DEM. Ob revalorizaciji 31. 8. 1988 je mesečna anuiteta narasla na 363.226 din oziroma 210,8 DEM, ob revalorizaciji 31. 12. 1988 pa je anuiteta narasla na 691.516 din oziroma 273,6 DEM.

Iz navedenega sledi, da je bila anuiteta pre-nizka za to višino obresti ali, povedano drugače, realne obresti niso bile 5-odstotne na prejeti posojilo, ampak mnogo višje. Iz zgornje obrazložitve je razvidno, da kreditojemalci niso mogli povrniti niti realnih obresti.

Zaradi lažje primerjave, ko smo že pri realnih obrestih: tov. Bizjak v tabeli 1 prikaže idiličen odnos inflacija 0-odstotna in rast OD 0-odstotna. Tudi mi smo vzeli iste iz-hodiščne podatke za prikazani vzorec, le da smo ločili dejanski kredit od prikazanega, to pomeni, da smo za posojilo 1000 enot morali položiti depozit 400 enot in da smo dejansko prejeli posojilo v višini 600 enot. Po varianti tov. Bizjaka bi se v 11. letu depozit poplačal z glavnico, po varianti sindikata pa v 12. letu. Dejansko pa je iz navedenega razvidno, da banka zaračuna-va za denar, ki ga posodi, več kot 9-odstotne obresti.

Kar zadeva revalorizacijske obresti, trdimo, da banka z revalorizacijo stanovanjskih kreditov, za katero prejema indeks od inflacijske rasti maloprodajnih cen, podpihuje inflacijo, saj daje vrednost stanovanju na podlagi cen stvari, ki niso na to stanovanje z ničemer vezane.

Januarski povprečni OD v Sloveniji je bil 1,5 milijona din (izplačan v februarju), cena za m² pa je bila 6 milijonov din. Družina z dvema otrokoma si lahko iz teh podatkov zračuna, da bi si v prej omenjenih idealnih razmerah lahko kupila 20 m². Resnica pa je bolj kruta, saj kredita, ki bi ga zakonca vzela v sedanjih pogojih, ne moreta več odplačati, ker OD za približno polovico zaostaja za revalorizacijo. To pomeni, da je vsak, ki sam rešuje svoj stanovanjski problem, velik optimist z veliko hrabrosti.

Prepričani smo, da bi tov. Bizjak znal rade-ti tudi tabelo oziroma izračun, iz katerega bi bilo razvidno tudi dejansko stanje in možnosti povprečne slovenske družine, da

Leto	PRIKAZANO (F. BIZJAK)				DEJANSKO (SINDIKAT)			
	stanje glavnice	obrok	obresti 3%	depozit	stanje glavnice	obrok	obresti 9%	anuiteta za oba
1	1000,0	53,8	30,0	400	600,0	29,8	54,0	83,8
2	946,2	55,4	28,4	400	570,2	32,4	51,3	83,8
3	890,9	57,0	26,7	400	537,8	35,3	48,4	83,8
4	833,8	58,8	25,0	400	502,4	38,5	45,2	83,8
5	775,1	60,5	23,3	400	463,8	42,0	41,7	83,8
6	714,5	62,3	21,4	400	421,8	45,8	37,9	83,8
7	652,2	64,2	19,6	400	375,9	49,9	33,8	83,8
8	588,0	66,1	17,6	400	325,9	54,4	29,3	83,8
9	521,9	68,1	15,7	400	271,4	59,3	24,4	83,8
10	453,8	70,2	13,6	400	212,0	64,7	19,0	83,8
11	383,6	72,3	11,5	400	147,2	70,2	13,2	83,8
12					76,6	76,9	6,8	83,8

bi si lahko sama kupila primerno stanovan-je in ga tudi po merilih in zahtevah, ki veljajo, vrnila v dogovorjenem času. Ver-jetno je tov. Bizjak predvidel odpravo težav, ko je na koncu zapisal možnost, da se financira stanovanjski sektor iz drugega (dodatnega vira), vendar vira teh sredstev ni navedel.

Za sindikat kreditojemalcev, Iniciativni odbor

Delo, 31. marca
Odgovori Staneta Dolanca
Spoštovani tov. Dolanc!

Vaša izvajanja v slovenski skupščini glede razmer na Kosovu sem spremljal na TV in prebral v časopisu. Med drugim ste rekli, da je predsedstvo SFRJ sprejelo izredne ukrepe kot zadnji poskus za preprečitev prelivanja krvi, vendar, kot ste dodali, na žalost ta poskus ni uspel.

Vendar, tov. Dolanc, nikjer niste povedali, koga ste nameravali zaščititi z uvedbo iz-rednih ukrepov na Kosovu in v Shukrije kom. Albanska večina je bila očitno zadovoljna z odstopom svojih treh »foteljašev«, in ker so rudarji prišli iz jam in prenehali s stavko, na albanski strani ni bilo več razloga, da bi začeli s prelivanjem krvi.

Tudi močno dvomim, da bi nezadovoljni pristasi Morine, Azemija in Shukrije začeli z množičnimi neredi, kajti Albanci, kot mi je znano, ne cenijo preveč ljudi, ki prelomi-jo dano besedo.

Da bi »obespravljena« srbska manjšina na Kosovu začela napad na večinski albanski narod, tudi ni verjetno. Ostane torej le srbski narod v celoti, ki pa je na najbolj »de-mokracičnem« in najbolj »dostojanstven-mu« mitingu v Beogradu februarja 89 iz-kazal in dokazal svojo mišljavnost!

Zatorej oprostite moji naivnosti, tov. Dolanc, in mi razodenite, kakšno prelivanje krvi in med kom ste skušali v predsedstvu preventivno preprečiti, kajti meni, politič-nemu laiku, se vsiljuje prav nasproten sklep: uvedba izrednih razmer je skupaj z izsiljenim sprejemom amandmajev v kosovski skupščini povzročila kravovo pre-dstavo na Kosovu, ki ji ni videti konca.

S spoštovanjem!

Andrej Razdrih, Ljubljana

Delo, 22. februarja
Bonn bi rad nagovoril Dunaj k uvedbi vizumov

Ervin Hladnik-Milharčič je, potem ko so Albanci njegov načrt napada na Albanijo vzeli zares, izjavil, da je načrt sicer izmišljen, vendar pa resničneje od resničnosti same. Ko sem prvi zapis Miloša Čirića pod gornjim naslovom »razumel« dobesedno, sem želel pokazati, da za ta zapis takšna trditve ne pride v poštev, zaradi česar je tudi zgrešil svoj namen – biti satiričen. S tem ko se njegov članek na dobesedni ravni izkaže za nesmiselnega, s tem ko ga nikakor ni mogoče vzeti zares, izgubi dvomnost, s tem pa tudi satirično ost (takošno je vsaj moje razumevanje satire, ki, tako kot Čirićevo, izvira iz gimnazistiških klopit). Površem opazovalce bi seveda isto lahko rdel tudi za Hladnik-Milharčičev načrt napada, vendar je ta prav zelo realen – namreč v tem, ko razkrije realnost srbske želje, izražene v mi-tiškah paroli, ki poziva »Slobodana«, naj jih popelje »do Tiran« (zato je naivno kar trditi, da je bilo naivno albansko razumeva-nje načrta).

Sicer pa se mi zdi škoda, da je M. Čirić v zadnjem odgovoru načel vprašanje, ki je v najinem »nerazumevanju« gotovo manj pomembno – to je satiriziranje njegovega prvega zapisa. Problem strankarsva oz. nestrankarskva je tako ostal v ozadiju, sam pa sem se (to pač moram priznati) spota-knil ob njegovo satiro predvsem zaradi nje-ga, ne pa, ker bi se mi zdelo vprašljiva satiričnost te satire. Veliko ljubše bi mi bilo, če bi Čirić odgovoril na vprašanje, ki sem ga zastavil na koncu članka, in nam pove-dal, kako se misli izogniti pasti, v katero je padel Kardelj: demokratični preverbi je bil pripravljen podvreči vse, razen lastne teori-je (današnja »uradna« politika se pri tem sklicuje prav na njeno strokovnost in pri-tenstvenost). Sicer pa je čisto mogoče, da Čirića problem strank prav zares ne zanima (kot trdi sam), in čisto mogoče je, da je vprašanje projektne demokracije zanj v ce-loti teoretsko-znanstveno vprašanje. V enem in drugem primeru je polemika med nama zares nepotrebna in zgrešena.

Bogdan Bošćak, Postojna

Delo, 1. marca
Brzjavka s Kosovega polja

»Nomen est omen,« so rekli stari Rimljani – »ime vse pove«, toda tudi tu so izjeme, vsaj v primeru pisca prispevka, objavlje-nega 1. aprila, Albina Modrijana. Ta se je očitno priključil »vijugavi« četici tistih Slo-vencev, ki gledajo na dogodke v Jugoslaviji in se posebno na Kosovu skozi posebna očala, ki jim omogočajo izločiti vse »nepo-trebne« pdenke in jim pokažejo sliko

v enostavni črno-beli barvi ali tudi belo-črni. Po izbiri gledalca.

Za začetek svojega pisanja »poviša« Lj. B. iz Beograda v dopisnico Dela iz Beograda, saj je to objavilo še dvoje njenih pisem, in ji takoj nato zastavi vrsto vprašanj, na katere bo morda ona znala odgovoriti, jaz nisem razumel ničesar. Ni pa se mu zdelo vredno omeniti niti enega od nje citiranih odlomkov iz del srbskih piscev, ki jih je navedla in od katerih bi mu moral biti poznan vsaj Dimitrije Tucović. Če mu ni, naj mu po-vem, da je bil to srbski pisatelj in politik-markstist, ki je v svojih delih napadal imperi-alistično politiko velikosrbske buržoazije, ki je bil proti odobritvi vojnih kreditov ob začetku prve svetovne vojne, zvest sklopom evropskih socialnodemokratskih strank (od katerih pa se nobena tega sklepa ni držala), ki pa se je odzval ključu Domovine in zanj dal svoje življenje kot rezervni oficir kmalu po začetku vojne.

Lj. B. iz Beograda nam s svojim pismoma samo pokaže drugo stran medalje, stran, ki jo je tako skrbno prikrivala tako stara kot nova Jugoslavija. Modrijanovo nadaljnje pisanje pa je ena sama ihla, hvalnica in obtožba, ne da bi se vsaj malo potrudil, da bi svoje trditve tudi dokazal. Ker pa ni edini, ki piše tako v Delo, bom poskusil odgovoriti na razne nedokazane in nedo-kazljive trditve v takih prispevkih; poskusil zato, ker pač nisem zgodovinar, sem samo »Homo sapiens« ali malo obrnjeno po Descartesu: »Sum, ergo cogito!«

V delu srbskega tiska in na njihovih mitin-gih se vedno znova sliši trditve o neodtujlji-vi pravici Srbov do Kosova, ker da so tja prišli že pred 1300 leti. Kadarkoli so že prišli, je bil nekdo že tam. Kdo so to bili, potomci keltsko-ilirskih plemen, Dardancev ali morda celo prišleki iz Zakavkazja, ka-kor trdijo nekateri ruski pisci, ni važno, in ali so Albanci (Arbanasi, Arnaviti, Šiptari, kakorkoli se že imenujejo ali jih imenujejo) njihovi potomci, tudi ne. Nihče se na večna-rodinah ozemljih ne more sklicevati na nekakšne zgodovinske pravice, niti na svo-jo številčnost, pravice in dolžnosti morajo biti enake, tako za večinski narod kot za manjšinskega ali manjšinske.

Da je bila Srbija do kosovske bitke fevdal-na država, o tem menda ni dvoma. Od svojega začetka je bila v stalnih bojih s so-sedi: Bizantinci, Mađžari, Bolgari, Make-donci, Benečani, z njimi pa je tudi sklepala dogovore. To ni bila kakšna srbska poseb-nost, tak je bil fevdalni srednji vek v Evro-pi, večna borba za oblast, v kateri rodbin-ske vezi niso pomisle ni, če je bilo treba odstraniti tekmece. Ljudstvo ni imelo nobe-nih pravic, bili so tlačani in, kakor je nekdo zapisal, vojne so bile edina zabava kraljev, ki se je je lahko (moralo!) udeleževalo ljud-stvo.

Kosovska bitka ni bila za Evropo nič bolj odločilna kot druge bitke, ki so jih dobivali turki pri prodiranju na Balkan. To pa se je začelo ravno ob nepravem času – za Turke seveda ob pravem. Velika srbska država, ki jo je ustvaril Dušan Silni, je po njegovi smrti razpadla v majhne države, sprie med seboj, kakor da velikašem ni bilo mar, da je imel že Dušan težave s Turki. Prvi njihovi žrtvi sta bila brata Uglješa in Vukašin, prvi despot in kralj Sera, drugi z naslo-vom kralja in gospodar Frilepa. Turki so njuno vojsko premagali v bitki na Marici leta 1371. Drugi jima niso prišli na pomoč, Lazar Hrebrljanović, gospodar Novega Br-da, je imel očitno večnejše opravke, zapo-slen je bil z Nikolom Altomanovićem, gos-podarjem jugozahodne Srbije, ki mu je bil nevaren tekmeec. Zoper njega se je zvezel z bosenskim kraljem Tvrdkom, leta 1379 sta ga premagala.

V bitki na Kosovem polju ni sodelovala vsa Srbija, tam so bile vojske Lazarja, Vuka Brankovića in bosenska pod vodstvom Vlatka Vukovića. Podrobnosti o tej bitki niso znane, poznejša pripovedovanja in za-pisi niso verodostojni in so kontradiktorni, mit o izdajstvu Vuka Brankovića je po mnemju zgodovinarjev le legenda brez osnove. Toda, nekdo je moral biti kriv za poraz vojske, ki naj bi bila nepremagljiva. V tej bitki je sodeloval na turški strani tudi Marko, sin Vukašina – v srbskih pripoved-kah Kraljevič Marko. Bitki na Kosovu je sledil poraz Turkov od vojvode Mirce, nato njihova zmaga s katastrofalnim porazom križarske vojske pri Varni, osvojitve Bolga-rije, nakar se je moral zmagovalac na Ko-sovu sultan Bajezit hitro vrniti Anatolijo, uprli so se mu podjarmljeni emirji in se pridružili Timurlenku. Ta je Bajezita leta 1402 pri Ankarani premagal in ujel, na turški strani se je bojevala tudi srbska ko-njeniča. Sledilo je nekajdesetletno zatišje, nakar so začeli Turki znova prodirati na Balkan, usmerili so se proti Bosni, kjer niso imeli pretežkega dela, srbske razprtje bo-senskih velikašev očitno niso izučili. Prava nevarnost za Evropo je prišla šele s sulta-nom Sulejmanom II., ki je sto trideset let po kosovski bitki zavzel Beograd, premagal Mađžare v bitki pri Mohaču in Turki so prvič prišli pred Dunaj.

Zadnje čase često slišimo, da so bili Srbi zmagovalci v obeh svetovnih vojnah in da so obakrat osvobodili Slovence. Ne eno ne

drugo ni točno; v prvi svetovni vojn so bili Srbi na strani zmagovitih antantnih sil, ker je imela Srbija sorazmerno malo prebivalcev, je bil tudi njen prispevek sorazmerno majhen, pri čemer pa ni mogoče zamolčati srbskega junaštva in velikih žrtev! Srbija je bila premagana, ni se pa predala. Začetek zloma centralnih sil je bil zlom nemških pomladanskih in poletnih ofenziv na zapadu, oktobra je bil zlom na zahodni fronti popoln. Avstro-Ogrska je že prej spoznala, da ni upanja na zmago, sredci oktobra je zadnji cesar Karel predlagal ustanovitev zveze samostojnih narodov v okviru avstro-ogrške monarhije, takrat Srbija, v katero je prodirala srbska vojska v sklopu antantnih sil, ki so začele vojne operacije iz Grčije, se ni bila v celoti osvobodena. Toliko

TEMA TEDNA: DILEME POLITIČNEGA PLURALIZMA

USTAVA DOPUŠČA ZGOLJ KVAZIPLURALIZEM

Danes v Sloveniji pogosto govorimo o uzakonjenju političnega pluralizma kot dejavniku demokratizacije družbe. Kljub temu pa je očitna neenotnost pogledov na to vprašanje.

Velika kritičnost Slovencev do tradicionalnih političnih organizacij se v osemdesetih letih stopnjuje in vedno bolj izraža tudi v zahtevah po legaliziranju politične konkurenčnosti, ki bi omejevala politični monopol zveze komunistov kot nosilke monističnega političnega sistema. V zadnjih letih se zato krepi zahteva po legalizaciji delovanja novih družbenih in političnih subjektov od novih družbenih gibanj, različnih zvez pa vse do političnih strank. Ta zahteva se vse bolj približuje obsegu večinskega stališča Slovencev.

Takšne poteze družbene zavesti in drugi dejavniki nastajanja kakovostno nove civilne družbe v Sloveniji so součinkovali v procesu oblikovanja novih avtonomnih političnih subjektov. Gre za subjete, ki so nastali (nastajajo) kot oblika samoorganiziranja civilne družbe – v konfliktu s tradicionalnimi političnimi organizacijami. Le-ti zanikajo pravico ZK do neomejene monopolne pozicije (v procesih politične pluralizacije pa tudi SZDL) kot legalnega subjekta pluralizma). Slednje je pravzaprav predpogoji priznavanja njihove avtonomije. Samodejavnica teh subjektov kot avtonomnih političnih dejavnikov torej postavlja, da se zavzemajo za oblikovanje predpogoja za takšen njihov položaj – torej za legalizacijo pluralizma v normativnem in praktičnem določanju ustavnega političnega prostora.

Zgubljamo legitimnost tradicionalnih političnih organizacij (še zlasti zveze komunistov in SZDL) in pritiski javnega mnenja in novih avtonomnih oblik političnega organiziranja silijo te organizacije v popravke lastnih pogledov na urejanje političnih odnosov. Ti popravki niso revolucionarni – v prvi vrsti pomenijo iskanje »pluralističnih rezerv« v okvirih veljavne ustavne ureditve. Pristajanje na uzakonitev političnega pluralizma po zgledih demokratičnih parlamentarnih sistemov je še vedno potisnjeno v kot razmišljanja o »zhodu v skrajni silii«.

In kakšni so pogledi funkcionarjev ZK in SZDL na krajevni in občinski ravi organiziranja teh organizacij? Na podlagi empiričnih podatkov, ki so nam na voljo, lahko rečemo naslednje. Prvič, ti funkcionarji se v precejšnji meri zavedajo, da je slovenski politični prostor v bistvu že pluralističen. Drugič, ugotavljajo, da so tradicionalne politične organizacije upravičeno kritizirane in da ne morejo imeti izključne pravice do »delanja politike«. Tretjič, ocenjujejo, da je takšno stanje oziroma takšne procese treba urediti (določiti »pravila igre«). In četrto, razrešitev konfliktov v veliki meri vidijo v demokratizaciji SZDL. Ta naj se spremeni v pluralistični politični subjekt, ki zagotavlja ves »dopustni« politični pluralizem znotraj sebe.

Poleg opisanih težej v »subjektivni« sferi politike moramo seveda v prvi vrsti upoštevati normative možnosti legalnega pluralističnega političnega organiziranja in delovanja. Vrhovne norme glede tega področja so zapisane v ustavi iz leta 1974 in jih tudi najnovejši ustavni amandamaji ne spreminjajo.

Ali ustava iz leta 1974 dopušča politični pluralizem?

Ustava SFRJ eksplicitno zagotavlja naslednje relevantne determinante politične ureditve:

1. *Zajamčena je pravica do samoupravljanja, s katero se »vsakomur zagotavlja, da odloča o svojih osebnih in skupnih interesih v organizacijah združenega dela, krajevnih skupnostih, samoupravnih interesnih skupnostih in drugih samoupravnih organizacijah in skupnostih ter v družbenopolitičnih skupnostih kot tudi v vseh drugih oblikah svojega samopravnega združevanja in medsebojnega povezovanja«.* (čl. 155, podčrta D. F. H.)
2. *Zajamčena je svoboda misli in opredelitve.* (čl. 166)
3. *Zajamčena je svoboda tiska in drugih oblik javnega obveščanja in javnega izražanja, svoboda združevanja, svoboda govora in javnega nastopanja ter svoboda zborovanja in drugega javnega biranja.* (čl. 167)

V poglavju, ki govori o temeljnih načelih te ustave, so zlasti pomembni naslednji podatki:

4. *Eno temeljnih načel Ustave SFRJ je, da »za zgraditev družbe kot svobodne skupnosti proizvajalcev razvijajo delavski razred in vsi delavci ljudje socialistično samopravno demokracijo kot posebno obliko diktature proletariata«.* (IV. del »Temeljnih načel«.)

5. *Temeljno načelo omenjene ustave je tudi, da se »za uresničevanje in usklajevanje svojih interesov in samoupravnih pravic v skladu s splošnimi interesi socialistične družbe ter za opravljanje določenih družbenih zadev in za razvijanje raznovrstnih dejavnosti delovni ljudje«.* (IV. del »Temeljnih načel«.)

dje in občani svobodno združujejo v družbenopolitične in druge družbene organizacije in društva kot sestavni del socialističnega samopravnega sistema«. (IV. del »Temeljnih načel«.)

6. *»Svobodštine in pravice človeka in občana so omejene samo z enakimi svobodnimi in pravicami drugih in z interesi socialistične družbe.«* (V. del »Temeljnih načel«.)

7. *»Zveza komunistov Jugoslavije je s svojim usmerjevalnim idejnim in političnim delom v sistemu socialistične demokracije in družbenega samoupravljanja glavni pobudnik in nosilec politične dejavnosti za varstvo in nadaljnji razvoj socialistične revolucije in socialističnih samopravnih družbenih odnosov, posebno pa za krepitev socialistične družbene in demokratične zavesti in je za to odgovorna.«* (VIII. del »Temeljnih načel«.)

8. *»Socialistična zveza delovnega ljudstva Jugoslavije, ki je nastala v narodnoosvobodilni vojni in socialistični revoluciji kot prostovoljna in demokratična fronta delovnih ljudi in občanov ter vseh organiziranih socialističnih sil s Komunistično partijo na čelu in se dalje gradi v razvijajoči se socialistični samopravni družbi, je najširši temelj njihove družbenopolitične dejavnosti v socialističnem samopravnem sistemu.«* (VIII. del »Temeljnih načel«.)

9. *»V Socialistični zvezi delovnega ljudstva Jugoslavije uresničujeta delovni ljudje in občani, Zveza komunistov Jugoslavije kot vodilna idejna in politična sila, druge družbenopolitične organizacije in vse organizirane socialistične sile politično in akcijsko enotnost socialističnih sil, usmerjejo družbeni razvoj na temeljih oblasti in samoupravljanja delavskega razreda in vseh delovnih ljudi.«* (VIII. del »Temeljnih načel«.)

10. *»Družbenoekonomski in politični sistem in drugi odnosi, ki jih določa ta ustava, so usmerjeni v razširjanje pogojev za nadaljnji razvoj socialistične družbe, ... razvoj takih družbenih odnosov, v katerih se bo uresničevalo načelo komunizma: »Vsak po svojih sposobnostih – vsakemu po njegovih potrebah«.*

V ta namen so organi samoupravljanja, državni organi, samoupravne organizacije in skupnosti, družbenopolitične in druge organizacije, delovni ljudje in občani neposredno pooblašeni, da v svojo dejavnostjo:

... širijo in razvijajo vse oblike samoupravljanja in socialističnega samopravnega demokratizma, zlasti na področjih, na katerih prevladujejo funkcije politične oblasti, omejujejo prisilo in ustvarjajo pogoje za njeno odpravo, ter gradijo med ljudmi odnose, ki temeljijo na zavesti o skupnih interesih, na socialistični etiki in na svobodni človekovi ustvarjalnosti; prispevajo k uresničevanju človekovih svobod in pravice, k humanizaciji družbenega okolja in človekove osebnosti, k krepitevi solidarnosti in človečnosti med ljudmi ter k spoštovanju človekovega dostojanstva...« (IX. del »Temeljnih načel«.)

Na podlagi izveščkov iz Ustave SFRJ lahko ugotovimo naslednje:

– da posamezni njeni členi eksplicitno priznavajo klasične pravice in svobode – vključno pravico do svobodnega političnega organiziranja

– da temeljna načela konkretne člene iz nje pomembno omejujejo oziroma celo izključujejo.

Ravno zaradi tega nasprotja se zastavlja vprašanje, ali je morda določen kakšen hierarhičen odnos oziroma načelo prevalečnosti, ki določa »vrhovno«, veljavnost enega dela ustave (Temeljnih načel ali drugih poglavij, ki vsebujejo konkretne člene). Odgovor, na zastavljeno vprašanje je eksplicitno zapisan v njej (X. del »Temeljnih načel«). Glasi se takole:

»Ta del ustave izraža temeljna načela socialistične samopravne družbe in njenega napredka ter je podlaga in smer za razlago ustave in zakonov kakor tudi za delovanje vseh in vsakogar.«

Ne glede na to pa omenjena dvojnost znotraj nje obstaja in ima lahko tudi praktične kon-

sekvence. To se kaže zlasti v legalnem dopuščanju pojavljanja novih političnih subjektov v Sloveniji v zadnjih nekaj letih. Seveda pa niti v tem primeru ne moremo govoriti o nikakršnih garancijah celostnega vzpostavljanja političnega pluralizma kot sestavine politične ureditve. Lahko ugotovimo le, da je v različnih konkretnih situacijah oziroma razmerjih političnih moči v družbi mogoče v okviru iste ustave prakticirati različno stopnjo pluralizma od »nulste« ravni (popolni politični monizem) do dopuščanja (še vedno v določeni meri kontroliranih) pritiskov politične opozicije (koalicije alternativnih političnih subjektov). Pri slednjem gre predvsem za popuščanje politične elite pod pritiskom civilne družbe, saj ta popuščanja niso pravno sankcionirana oziroma sistemsko zagotovljena. Po drugi strani pa ustavno privilegiranje zveze komunistov ne dopušča prakse klasičnega Večstrankarskega parlamentarnega političnega sistema.

Ustava SR Slovenije (1974) sledi določilom zveze ustave.

Glede na predstavitelne podatke in ugotovitve lahko sklepamo, da sedanja normativno-politična družbena ureditev v Jugoslaviji dopušča kvazipolitični pluralizem. Pridevek »kvazi« utemeljen sprito naslednjih sestavnih norm in praksi tega političnega sistema.

– **ustava dovoljuje več političnih subjektov, vendar imenuje tiste, ki imajo specifično politično-sistemsko (privilegirano vlogo in pozicijo);** vsi po ustavi dopustni politični subjekti to ne morejo biti v polnem pomenu besede;

– **ustava jamči pravico do svobodnega političnega organiziranja,** vendar predpisuje, da »vse organizirane socialistične sile« delujejo v okvirih SZDL;

– **pod pritiskom pluralizacije družbene zavesti in avtonomnega organiziranja civilne družbe v praksi nastajajo novi, pluralni politični sistem, ki pomeni kritev monopolne politične vloge zveze komunistov.** Ta praksa normativno ni sankcionirana, zato obstaja možnost, da se z represijo kadarkoli spet ukine;

– **veljavnost ustave se kaže tudi v represivnem ukrepanju proti poskusom oblikovanja novih političnih subjektov zunaj SZDL.** (Tako poznamo primer Slovenske demokratske zveze, ki je sprejela odkrilje SZDL pod pogojem, da ohrani svojo avtonomijo. SDZ ni bila deležna konkretnih pritiskov državnih organov pri opredeljevanju nove organizacije. Ko pa se je Slovenska socialdemokratska zveza poskušala organizirati kot samostojna organizacija izven SZDL, so intervenirali državni organi in ji »svetovali« naj spoštuje ustavni okvir takšnega organiziranja – naj se torej deklarira »o organizacijo znotraj SZDL. Pri tem pa naj vendarle opozorimo na specifično izjemo – Odbor za človekove pravice, ki ima poseben status).

Očitno je, da v okoliščinah, ko velja ustava iz leta 1974, ne moremo govoriti o pluralističnem političnem sistemu kot legalnem političnem sistemu. Prav tako pa je tudi očitno, da je v specifičnih subjektivno-političnih okoliščinah to ustavo mogoče interpretirati bolj ali manj restriktivno. Vrhovni centri politične moči v družbi torej po svojih subjektivnih merilih določajo meje svobode političnega organiziranja v dani družbeni oziroma politični situaciji. Te okoliščine tudi dopuščajo ali pa onemogočajo razmišljanja o spremembah ustave. Kontinuum (vsaj teoretično) možnih sprememb najvišjega zakona poteka od regresije k se stopnjevanju totalitarni monistični politični varianti pa vse do legalizacije pluralistične politične ureditve.

Prepričanja političnih aktivistov so v marsičem izjemno pomembna v kompleksu procesov, prek katerih se zgodovinsko dogajanje ali subkulture težnje spreminjajo v podporo eni ali drugi vrsti političnega sistema. Zato so za našo družbo zelo pomembni pogledi političnih funkcionarjev na aktualne spremembe v družbeni zavesti Slovencev in na dejavne politične procese. Glede na specifi-

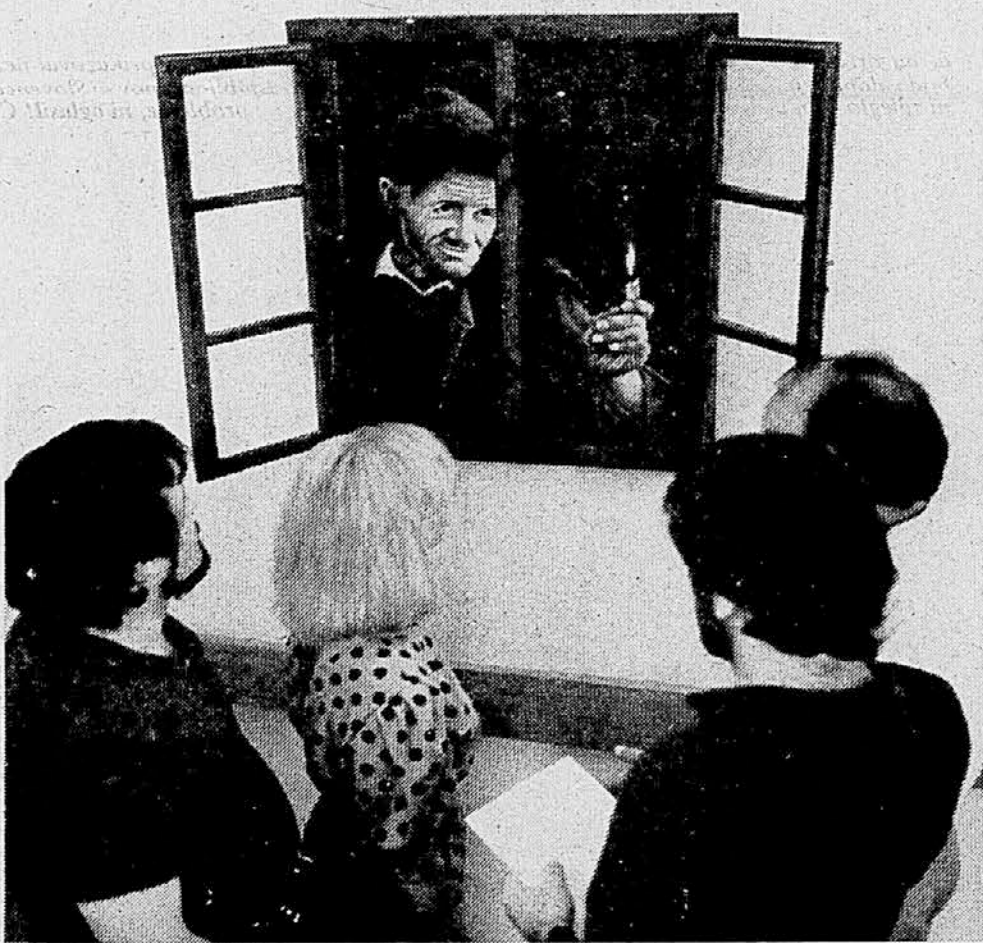
no ustavno in praktično politično vlogo SZDL in ZK se zdi, da prav stališča funkcionarjev teh dveh političnih organizacij pomembno določajo politične spremembe (njihovo samostojno nastopanje (40 odstotkov anketiranih meni, naj se »delitev dela« med temi gibanji in družbenopolitičnimi organizacijami oblikuje spontano, v praksi, 31 odstotkov meni, da ne bi bilo treba »razdeliti dela« med obema zvrstema političnega organiziranja, le 11 odstotkov pa določiti kompetence glede opredeljevanja področja delovanja NDG pripisuje patronatski odločitvi družbenopolitičnih organizacij, enak delež pa tudi »samoodločbi« NDG);

– **opredeljevanje zelene podobe SZDL kot monopola zveze komunistov** (kar 52 odstotkov sebe dopušča avtonomijo in se torej vzpostavlja kot vrst kolektivne (kar 61 odstotkov anketiranih meni, da bi morala biti SZDL organizacija enakopravnih skupin: komunistov, kristjanov, kulturnikov in različnih družbenih gibanj), oziroma opredeljevanje SZDL kot organizacije z lastnim članstvom brez privilegijev za komuniste (22 odstotkov anketiranih vidi SZDL predvsem kot organizacijo vseh občanov s pogojem, da se komunisti odvedejo monopolu odločanja);

– **razpadanje političnega vzorca družbene zavesti, ki politični sistem razume kot sistem monopola zveze komunistov** (kar 52 odstotkov anketiranih se v glavnem ali v celoti strinja s stališčem, da bi morala biti zveza komunistov le ena od političnih strank, vsak posameznik pa bi sam presodil, za katero politično stranko bi se odločil – po drugi strani pa se jih le 11 odstotkov v glavnem ali v celoti strinja s stališčem, da bi morala biti ZK edina politična sila v naši družbi).

Če bi sodili zgolj po zadnjih podatkih, bi lahko sklepali, da anketirani politični funkcionarji simpatizirajo s pluralističnimi zamislimi spreminjanja legalnega političnega sistema. In vendar imajo pri tem precej zadržkov. Ti se kažejo zlasti v zavračanju eksplicitno izraženih zahtev glede uvajanja strankarskega pluralizma, kot ga poznaajo v kapitalističnih deželah (le 3 odstotke se jih strinja, da bi takšen model političnega pluralizma ustrezal naši družbi). Sprejemljiv se jim zdi predvsem nekoliko popravljen veljavni politični sistem.

– **ocenjevanje, da so nova družbena gibanja relevanten politični subjekt, ki ima prihod-**

In kje vidijo potrebne in dopustne popravke tega sistema? To so zlasti naslednje:

– **pluralizem v obliki različnih političnih programov** za reševanje večjih družbenih problemov, ki jih zastopajo posamezne družbenopolitične organizacije (38 odstotkov anketiranih);

– **takšen pluralizem, ki omogoča delovanje spontano organiziranih ljudi** poleg obstoječih družbenopolitičnih organizacij brez večjih sprememb obstoječega političnega sistema (20 odstotkov anketiranih);

– **pluralizem, ki se kaže v različnih stališčih** družbenopolitičnih organizacij konkretnih vprašanjih (9 odstotkov anketiranih);

– **pluralizem programov, ki jih zastopajo kandidati za politične funkcije** v volilnem boju (8 odstotkov anketiranih);

– **politični pluralizem »pod dežnikom« SZDL** (tako kažejo že predstavljene zamisli o SZDL kot specifični koaliciji »starih« in »novih« družbenih in političnih subjektov, ki se zdi najboljša 61 odstotkom anketiranih. Podobno pa kažejo tudi pogledi anketiranih funkcionarjev o tem, kakšno mesto naj bi po njihovem mnenju zavzela nova družbena gibanja v naši družbi. Kar 64 odstotkov anketiranih jih namreč opredeljuje kot samostojne subjekte, ki pa naj bi delovali v okvirih SZDL. Le 19 odstotkov se jih zavzema za spontanost in neodvisnost novih družbenih gibanj od drugih političnih subjektov).

Zaradi vsega povedanega bi ne mogli trditi, da je politična zavest oziroma da so politična stališča anketiranih funkcionarjev ZK in SZDL v celoti konsistentna. Tako kot družbena zavest Slovencev (kot kažejo raziskave Slovensko javno mnenje) se tudi zavest tega dela politične elite preoblikuje v okoliščinah delovanja aktualnih družbenih in političnih procesov. Po eni strani opazimo težnjo razpadanja ideologije monističnega političnega sistema socializma in vdor nekaterih pluralističnih elementov politične zavesti, po drugi pa so še zelo močni ostanki »stare« politične kulture. Slednje drži v največji meri prav za politično elito. Zdi se, da ostanki monistične politične kulture še vedno odločujoče opredeljujejo konkretna stališča funkcionarjev SZDL in ZK glede spreminjevalnih težej v slovenski politični praksi.

Možni politični izrazi predstavljene matrice pogledov na politični pluralizem v Sloveniji

Če poskušamo ugotovite predstavljene empirične raziskave strniti v eno misel, potem lahko rečemo, da se stališča funkcionarjev ravno po naslednjem prevladujočem vzorcu – pluralizem in demokracija da, toda nadzorovana. Podobno bi lahko rekli tudi za prevladujočo značilnost koncepta političnih sprememb, kot ga oblikujejo republiška vodstva zveze komunistov in SZDL. Nasprotno pa vzorec razmišljanja in oblikovanja radikalnejših političnih zahtev po ukinitvi monističnega normativnega in praktičnega političnega sistema pridobiva vse več podpore znotraj civilne družbe v Sloveniji.

Razrešitev predstavljenih nasprotij je – teoretično gledano – lahko različna. Omenimo le naslednje tri »idealno-tipske« razrešitve:

1. **prevlada »uradnega« koncepta političnih sprememb v okviru socializma »po mirni poti«;**
2. **prevlada civilno-družbenih zahtev po uzakonjenju in dejanskem delovanju politično pluralističnega političnega sistema;**
3. **represivna (začasna) razrešitev nasprotij v korist ohranitve monistične zvrsti socializma.**

Mnogi dejavniki pogojujejo praktično razrešitev teh nasprotij. Med njimi so še prav posebno pomembni naslednji:

– vztrajnost ideološke ortodoksije kot prevladujoče značilnosti ideologije vseh družbenih slojev v Sloveniji (seveda z relativno različno intenzivnostjo po posameznih slojih);

– širina socialnih slojev, delov družbe, ki podpirajo določen koncept politične reforme;

– dejanska politična moč nosilcev različnih političnih konceptov (npr. že delujoča moč znotraj obstoječih političnih institucij, organizacijska in politična sposobnost, medijska in druga sredstva političnega boja, ki so konkretnim nosilecem konceptov na voljo, razmerja do sredstev državne represije itd.);

– »zunanje« determinante sprememb znotraj Slovenije kot enote federalne države.

Rezultante njihovih delovanja ne moremo zanemarjati napovedati.

Danica Fink Hafner

PORTRET TEDNA

Janez Drnovšek

Obraz je bolj droben, skoraj brez gubic, za 39 let mladosten, hki in oči mu dajejo rahlo azijski videz. Te oči pogledujejo izpod čela, redko se začno v sobesednčev in ponavadi gledajo v roke, ki se med pogovorom skopo premikajo. Govorica je negovana. Glas je enakomeren in rogovica jasnejša in spretna iz enega medijskega nastopa v drugega. Janez Drnovšek je medijsko hito se udeleži človek. Na sploh pa miren, obvladan človek brez velikih oscilacij. Precej konstanti je najbrž v njem.

Vendar ostaja neznanka tudi po 2. aprilu, ko so ga zasilno neposredno, a pomembne volitve čez noč katapultirale v jugoslovansko politično orbito. Koga sta slovensko ljudstvo in njegova poudarila, ki se neče prevesti v polje, ta tudi nazaj v zimo ne pade, za leto dni kot državne poglavarja podarila vesoljni Jugoslaviji, Jugoslaviji, kjer se hkrati z Drnovškom prihaja na vrh tudi na čisto drugače načine, recimo miloševićevske? Drnovšek ni bil kandidat slovenskega političnega establishmenta – s te strani ni dobil podpore, vendar tudi polen pod noge ne. Ko so drugi kandidati – vendarle od vsega začetka outsiderski alter-

natives Vasle, v zaprtih sobanah mogočni, a na planem nepopolarni Sinigoi, težko opredeljivi Stanič... – zapovrstjo odpadali in je Drnovšek, la politični anonimus, ostal v tekmi sam s paternalistično očarljivim Bulcem, se je sprva zdelo vse odločeno. Potem so se začele mnenjske ankete prevažati in potem je prišla volitna nedelja – z bleščečo Drnovškovo zmago.

Seveda pa ni zmagal predvsem Drnovšek kot tak, ampak je Bulc dobil nezaupnico – ne Bulc kot osebnost (z okli ali brez njih), ampak Bulc kot predstavnik in simbol slovenskega

establishmenta, kolektivno krivega za sedanjo agonijo. Ljudstvo svoji politiki kot celoti ne odpušča zlahtka, tudi če ima kakega posameznika v njej rado.

Tako je torej zmagal asketski »asketski je malo premočna bešeda« doktor ekonomskih znanosti, ki pravzaprav ni imel bistveno drugačnega programa kot njegov poslednji tekmeček. Če rvegamo posplošeno oceno, bo čez dober mesec odšel v Beograd človek, ki ima na ju-kriko približno takšne pogleda kot vodilni predstavniki liberalnega krila slovenske partije. To je za slovenski politični vrh najbrž dovolj, da ga bo zdaj naglo posvojil, tudi če ni njegov od nekdanji, za ljudstvo, ki ga je izbralo, pa tudi. To ljudstvo najbrž čuti in upa, da je Drnovšek liberalček zares, ker se ni koval v klasičnih političnih delavnica. Tak Drnovšek se po svojem pridregru najbrž ne more biti zdravila sila, primerna za vse čase in vse spremembe.

Pomanjkanje pedigrice, nečlanstvo v tradicionalnih lobijih, ogovarjanje z »vi« celo s slovenskimi, kaj šele z jugoslovanskimi vodilni politiki – ali ni ta novodolžnost v realpolitični huda hiba? To je v slovenskih političnih kuloarjih že slišati. Morda je, morda ni. Za tradicionalno, bolj zakulisno delujočo slovensko politično elito je najbrž važno to, da Drnovšek politike v Sloveniji vzej za zdaj ne bo delal – ker bo daleč, starih zvez pa tu nima. Za pozitivni del te elite je verjetno pomembno predvsem to, da bo ustrezno zastopal njeno politično linijo v Beogradu in ji tako pomagal preživeti. Drnovšek sam misli, da je njegovo parvenitstvo v visoki politiki prejkone prednost. »Vodilni politiki v Jugoslaviji so obremenjeni tudi z osebnimi nasprotji in konflikti in ne morejo doseči skupnega jezika niti tam, kjer bi ga sicer lahko. Zato upam, da bo moji izvolitev tudi v Jugoslaviji razumljena kot sanja, kot možnost novega začetka.« Naivnost,

diplomatski optimizem, prepričanje, da se nekaj le da narediti?

To zadnje je veliko vprašanje. Staro predsedstvo je v Sloveniji na slabem glasu: veljalo je za nemočno, ujetu v prevladujoča »srbska«, retrogradna gibanja ali pa celo za njihov pospeševalec. Novo predsedstvo bodo sestavljali novi ljudje – toda ali bo kot celota lahko drugačno? In Drnovšek bo v njem za leto dni samo prvi med enakimi. To je vendarle zelo pomembna vloga, pravi neki opazovalec, ki bi že moral vedeti, in zelo važno je, da bo Drnovšek novi ekipi predsedoval prvi; tako mu bo lahko dal začetni ton in vplival tudi na vsebino – preprečeval vsaj največje bedarije, po domače povedano.

Zares bi bil uspeh, če bi državno predsedstvo v tem skrajno kritičnem letu vsaj pomagalo blokirati spremembe na slabše, da bi oddajalo odločilne pozitivne impulze, je najbrž mogoče verjetno. Jugoslovanskemu »zahodu« pa bi že tak predah prišel neskončno prav.

Drnovšek sam: »Ravnal se bomo svojem programu, to bo moj osnovni kaizpot. Seveda vem, da vseh točk ne bo mogoče uresničiti, sklepam to treba tudi kompromise. Bistveno je, da se začne premikati vsaj na nekaterih točkah.«

– In če se ne bo? Bi to lahko pomenilo tudi vaš odstop?

»Te možnosti ne izključujem, če ne bi bilo mogoče izpolniti ničesar od mojih programskih ciljev, če bi dobil občutek popolne pti pozicije.«

Drnovšek (razvezan, sin živi pri materi, v Beograd bo odšel sam, bere skoraj samo strokovne knjige, izključno v tujih – širih – jezikih, da si hkrati utrjuje znanje jezikov, v prostem času teče in plava, da vzdržuje psihofizično ravnotežje, »pritisli mojo formo samo

stopnjuje, šele takrat začnem prav delovati« – tak Drnovšek torej je enkrat že »odstopil«.

Ko je kot najmlajši diplomat delal na našem veleposlaništvu v Kairu, je po letu dni na svojo zahtevo odšel domov, ker so ga »samo pošiljali na letališče, da sem sprejemal delegacije in jih vodil na tržnico ali v hotel in podobno«, čeprav je že bil diplomiran ekonomist, zadolžen za ekonomske zadeve. Doma se je vrnil v gospodarstvo.

Ta egiptovska epizoda se zdi za razgrinjanje Drnovškovega značaja pomembna podrobnost. Če vse ne vara – osebni vits in vitsi tisti, ki ga le nekoliko bolj poznajo – je ta človek redkih smehljajev, trdnega, nevzdržnega stiska roke, varčnih gibov in enakomernega glasu, žilav in dosleden mož.

Značaj pa je za našega visokega predstavnika v beograski borilni areni v naslednjem predvidljivo divjem letu važna stvar. Lahko je biti ta čas liberalček v Sloveniji; »tam doli« mehekga ometa slovenske pomladi ne bo. Tam so pred skupščino množice in Raif, govoreč jim, ko so kričale Slovenija laže, si je kar naprej obiloval suhe ustnice. Žilav značaj je torej važen – če je seveda povezan z nenaerjeno demokratično držo. Mislimo, da pri Drnovšku ta zveza obstaja.

Tako je zelo mogoče, da odhaja v Beograd nepredvideni, a pravi človek: trden, ekonomsko kompetenten in tudi politično vendarle kar izkušeni človek (pet let dela v zvezni skupščini). Torej vendarle ne tako nepopisan list in taka neznanka. Taka označba je prej refleks starih metod kadrovanja in naše lastne navajenosti nanje.

Toda v skrajni posledici trenutno niti Drnovšek sam ne more vedeti, kako bo v resnici ravnal in se obnesel na tistem visokem položaju.

ju, kamor se je povzpel tako naglo, da zdaj, po volitni nedelji, »včasih res začutim nekaj takega kot rahlo politično vročavico«.

Za zdaj pa lahko odgovori:

– V klasičnem smislu niste karizmatičen politik. Je to slabo?

»Odvisno od meril karizmatičnosti. Verjetno bi me še najlaže uvrstili v tip skandinavskih politikov.«

– Skandinavski politiki delajo v mirnih časih za mirne ljudi.

»Toda ali so bili naši značilni politiki uspešni?«

– Se znate pripraviti?

»Znam. Ne bom rekel, da v konfliktih uživam, toda znanjem se.«

– Ste v kaki polemiki že zakričali?

»Ne. Izkušnje mi govorijo, da je vedno v prednosti tisti, ki obdrži živce, ki se ne da sprovcirati.«

– Baje ste garat.

»Delam takrat, kadar je treba, po potrebi lahko praktično delam non stop. Ne delam pa zaradi dela.«

– Svojega predhodnika Dolanca poznate?

»Samo površno.«

– Najbrž bi bilo zdaj z njim koristo izmenjati izkušnje. Imate to v načrtu?

»Na vsak način.«

– Osebnemu življenju se bo treba odpovedati.

»Ne pa tudi individualnosti.«

Janko Lorenci

Najprej nekaj besed o Mehanotekniku! Zakaj je pravzaprav postala Mehanoteknika?

V svetu so nas vsi spontano klicali skrajšano – Mehano. Leta 1986 smo zastavili novo zasnovano razvoja podjetja, saj nam je postalo jasno, da moramo vedno bolj prodajati lastno znanje, proizvode in tehnologijo. Mehano je tako postalo ime firme, blagovna znamka in zaščitni znak, pod katerim samostojno nastopamo po celem svetu. Dve leti smo zdaj razvijali posvečeno nove arhitekture in razmere na trgu kažejo, da spet pridamo v višje cenovne razrede. Vse, kar delamo novega, razvijamo za svetovno tržišče, medtem ko se za domače tržišče povezuje s kooperacijo in na ta način pomajamo domačemu trgu čim večje izbiro in izbor. Na tujih trgih so začeli postajati tudi dosedanja proizvodni programi, manj zanimivi in niso več omogočali primernih zaslužkov, zato smo bili prisiljeni v programsko-tržno in tehnološko prestrukturiranje. Za projekt izdelave pisarni strojev – igrače, smo bili deležni tudi pomoči »razvojnega dinarja« in prizadevamo si, da bi pridobili tudi delež italijanskega državnega kredita za uvoz določene opreme.

Kako to, da je zašla Mehano v poslovne težave, saj je bila vsa leta vzorna organizacija, uspešen izvoznik ...?

Šlo je za splet okoliščin. Prodaja naših proizvodov je v hudi svetovni konkurenci začela pešati, zato smo zastavili temeljito programsko-tržno in tehnološko prestrukturiranje proizvodnje. V letih 1986 do 1988 je padla vrednost dolarja (za 40 do 50 odstotkov), naš izvoz pa gre še zmeraj v največji meri na dolarske tržišče. Več kot 60 odstotkov naše proizvodnje je šlo v izvoz v času, ko izvoz v Jugoslaviji ni bil posebno cenjen. Sami smo ostajali tradicionalni izvozniki in se nismo ukvarjali z drugimi oblikami menjave s tujino (malobojneje menjava, višje oblike gospodarskega sodelovanja, itd.), ki so lajšale poslovanje in prinašale zaslužek na račun privilegijev. Težav v izvozu nismo mogli nadomeščati z večjim zaslužkom na domačem trgu, tudi olajšav pri uvozu potrebnega reprodukcijskega materiala za izvozno proizvodnjo (carine) so znašale preko 40 odstotkov) nismo bili deležni. Lani so se k vsemu pridružile še nerazumljivo visoke obresti ...

Tu se torej zacementirani zapletli sistemske narave, ki so prispevali, da je bilo prestrukturiranje vaše velike tovarne igrače toliko bolj boleče ...

Bistvo jugoslovanskega gospodarskega problema se začne pri uvozu. Zadnjih deset let petnajst let smo ves čas govorili o izvozu in se pri tem dovolično obnašali. Bistvo je bilo v tem, da je bilo naše tržišče zaprt, pred vplivi svetovne konkurence. Kdor hoče biti konkurenčen na svetovnem trgu, mora zagotoviti svetovno konkurenco tudi na domačem trgu. Med drugim je ravno zaradi te zaprtosti lanske program majske ukrepev tako klavono propadel in pričakovalne neuspšne učinke od napovedanih in doseganih. Drugo, kar je miniralo majske program ukrepov, je zame še danes nerazumljiva politika obrestnih mer. V resnici gre za vulgarnne obresti ...

Kot da ne živimo na tem planetu!

DIREKTOR, KI SE NIKOLI NI UKLONIL »KULTURNI REVOLUCIJI«

Zakaj vulgarni?

Ne samo vulgarni, perverzni so, kontraproduktivni, saj rušijo delovanje celotnega gospodarskega sistema. Katere gospodarske dejavnosti pa lahko prinašajo več kot izposoja denarja ob tako divjih obrestih? In kaj lahko ob takih obrestih ustvarja večjo donosnost kapitala? Morda tiste dejavnosti, s katerimi se ukvarja mafija – pranje umazanega denarja, trgovanje z mamili!

V takih razmerah je še posebej uničujoča tekoča nelikvidnost. Koliko vam uspe, da se samofinancirate?

Se pred tremi leti smo v strukturi virov imeli okoli 50 odstotkov lastnih sredstev, zdaj pa jih imamo manj. Vendar to ne pomeni katastrofe. Za Japonsko je bilo značilno, da so podjetja poslovala v povprečju s 70 do 80 odstotki izposojenih bančnih sredstev. To je bila povprečna struktura virov japonskih podjetij ves čas po vojni. Realne obresti za izposojeni denar pa so znašale samo nekaj odstotkov. Vsa japonska podjetja so praviloma ustvarjala večjo donosnost kapitala, kot so bile bančne obresti, kar je normalno. Kolikor podjetje ni doseglo večje donosnosti kapitala od obresti, mu banka ni več posodila denarja. Danes o Japonski govorimo, da ima najbolj uspešno ekonomijo na svetu in med 10 največjimi bankami na svetu je osem japonskih, ker niso hlastale po visokem kratkoročnem dobičku, temveč so težile k dolgoročni ustaljeni rasti. Bistvena je torej donosnost kapitala, ki mora presegati stopnjo obrestne mere. Uspešna donosnost kapitala je med deset in 15 odstotki, zato morajo biti obresti nižje.

Ta trenutek se vam torej sploh ne izplača poslovali in bi bilo potemtakem bolje zapreti tovarno?

Lani smo bili v brezizhodni situaciji. Politika obrestnih mer je destruktivna z vidika sistema, ki ruši vsa razmerja in ne zagotavlja alokacije družbenih virov v smeri optimalne gospodarske strukture. Priče smo grozljivemu razslojevanju in oblikovanju gospodarstva, ki nima ničesar skupnega s svetovnimi merili gospodarjenja, pa tudi z notranjo jugoslovansko gospodarsko logiko ne. Vloga obrestnih mer ni lastninski pojem. Obrestna mera je alokator, ki usmerja omejene družbene resurse na racionalen način in s tem teži k optimumu.

Vendar lahko kljub vsemu ugotavljamo, da postopno iščemo in skušamo uveljavljati tržne zakonitosti ...

Za to, kar se je doslej dogajalo na jugoslovanskem trgu, ne moremo reči, da je šlo za kakšno konkurenčno, tržno gospodarjenje.

Marjan Starc je že 15 let prvi mož izolske Mehane (bivše Mehanoteknike), tovarne igrače. Vedno je bil znan kot neusmiljen kritik nerazumljivih potez ekonomske politike, ki je doslej strigla peruti podjetništvu in ekonomski logiki. Zato tudi ni čudno, da je bil lani eden od kandidatov za člana predsedstva SRS.

Za nedavno ukinjeni 50. člen carinskega zakona in zniževanje carin ob hkratnem režimskem sproščanju uvoza bi lahko rekli, da je prava smer, čeprav je še nekoliko sramežljiva. S to spremembo se so uvozne dejave (za izvozno proizvodnjo) znižale s 45 na 15 odstotkov. Zdaj začneja sistem razmišljati v pravi smeri. Za vse, ne samo za izvozne repro-komponente, bi morali znižati carine, šele tako bi dosegli ravnotežje na domačem trgu.

Ali je sproščanje uvoza sploh mogoče izpeljati naenkrat, brez določene pripravljenosti na svetovno konkurenco? Ali se gospodarstvo lahko postavi na noge?

Prav zaradi tega je bil zdaj narejen samo polovičen korak, carine so znižali samo tistemu, kar se vrača v izvoz. Proizvodnja za domači trg pa je še zmeraj zaščitena. Vendar je v preveritvi težko ločiti, kaj je namenjeno izvozu in kaj domačemu trgu. Čimprej bi morali znižati vse carine ...

Kaj pa proračun? Ali ne bi ta tpeel?

Carine ne morejo biti sredstvo za polnjenje proračuna. Carine izkrivljajo celoten gospodarski stroj. Prav zaradi takih carin je naše gospodarstvo neprilagojeno svetovnim merilom gospodarjenja in svetovni konkurenci. Moramo zagotoviti konkurenco na domačem

trgu ... Vse dotlej ne bomo konkurenčni v izvozu, naše gospodarstvo ne bo zdravo in pravilno strukturirano.

Torej s tržno ekonomijo ne mislimo resno?

Tržišča in demokracije se ne da ukiniti. Brez demokracije in pluralizma ni tržišča že po definiciji. Kot ne moreš ukiniti demokracije ne moreš ukiniti niti zgodovine. Tudi zgodovina nam kaže zobe ...

V kakšnem mislu?

Mlada generacija se vrača nazaj, ker hoče določene stvari razčistiti, in ne bo mirna, dokler jih ne razčisti. Gleda naprej, toda odgovore išče tudi v zgodovini. Petnajst let sem direktor in v tem času sem doživel velike spremembe. Ves čas sem se spopadal z dosežanim načinom razmišljanja ...

Kot nekakšen disident ...?

Don Kihot v času naše kulturne revolucije iz 70 in začetka 80 let. Eden redkih direktorskih Don Kihotov, ki se nismo oportunistično uklonili tej »kulturni revoluciji«.

Zakaj »kulturna revolucija«?

Dogovorna ekonomija od leta 1974 dalje, »inkvizicijska«, partijske komisije, ki so hodile okoli ... Nisem se prilagodil temu toku življenja, ki je unicval in bil skregan z osnovno ekonomsko in podjetniško logiko. Vse tržne, podjetniške in ekonomske kategorije so iskri-vili. To dokazujejo sami pojmi, izrazoslovje, vsebina in način razmišljanja, ki je popolnoma tuje in antiekonomske. Vsa, ki je prežet z ekonomsko-tržnim načinom mišljenja, je moral trpeti. Pri tem sem trošil ogromno energije, namesto da bi jo trošil za podjetniško ustvarjanje, za oblikovanje novih tržišč, proizvodov, organizacijo dela, za razvojno tehnologijo itd.

Kako to, da je zdaj prišlo vsaj v enem delu države do takih sprememb?

Gre za hudo materialno in duhovno krizo doma in razvoj dogodkov v svetu. Po veliki ekonomski krizi v 30 letih je razvoj vseh družb v svetu šel v krepitve institucij, suprastruktur in vloge držav ... Vse na račun posameznika, podjetništva in mikro tržila. Ta model se je iztrpal in tudi najbolj razvite države privedel v krizo. V sedemdesetih letih

se je zgodovinski tok v svetu obrnil. Svet se je začel vračati nazaj k posamezniku, proč od institucij, države in suprastruktur – tudi filozofsko in empirično. Ves razviti industrijski svet se je prestrukturiral na čisto novih temeljih, tako da se je odločno vrnil v mikrosvet. »Majhno« je postalo spet »lepo«, privlačno, uspešno.

Ponovna reafirmacija raznolikosti, heterogenosti, posameznika z vsemi njegovimi pobudami, željami, hrepenenji. Zgodovina je dokazala, da so kolektivistični sistemi zašli v slepo ulico.

Ljudje doživljajo to vračanje k človeku kot svoje bistvo. Vsa ta gibanja – boj za človekove pravice – so uspešnica zadnjih desetih let. Zdaj pri nas prihajamo v določeno obdobje, ki ga je zrel, sodobni svet že prešel, saj išče globlje in zgodovinsko daljše vrednote. Zdaj v svetu iščejo že kaj več kot le racionalizem in pragmatično preračunavanje. Iščejo take vrednote, ki trajajo dalj časa. Družba mora imeti vrednostni sistem, mi pa smo ta trenu-

„Na tej stopnji ni druge alternative, kot so demokracija, pluralizem in tržna ekonomija. Če razmerje sil pri nas temu ni naklonjeno, je jasno, da bo prišlo do razcepa države, do tega, da si bo vsak v svojem okolju ustvaril model, ki mu najbolj ustreza. V tem ni nič kontrarevolucionarnega, to je pač zgodovinski razvoj ...“

tek brez njega. Družba ne more funkcionirati, če nima urejenih vrednostnih norm ...

V čem je torej naša prednost – bližina Evropi?

Naše korenine so v Evropi. Vse svet se vrača k Evropi, ki postaja ponovno center sveta. Bogastvo Evrope je v njeni kulturni tradiciji in bogati raznolikosti. Zrelost evropske družbe pa je v tem, da je preživela antagonizme in da te razlike jemlje kot bogastvo. Monolitni družbeni bloki, kot so ZDA in Sovjetska zveza, pa razpadajo. Tudi ZDA danes nimajo pravega sistema vrednot, nimajo te pestre raznolikosti, predvsem pa ne premorejo take kakovosti življenja, kot jo uveljavlja Evropa. Ima atomizirano družbo posameznikov, ampak vmes med posamezniki in celotnim družbenim blokom ni ničesar. Vsi torej iščemo svojo in družbeno dušo. Take svetovne zgo-

dovine ni mogoče več ustaviti z nikakršnim konzervativizmom ali totalitarizmom. Sedanje razmerje sil v Jugoslaviji pa nas lahko onesreči zato, ker je v nasprotju s svetovnim zgodovinskim dogajanjem. Lahko nam določena sila, kakšen kolovodja pretrga ta tok za deset in več let.

Kako premagati položaj? Preprosto pozabiti na politiko in se posvetiti samo gospodarstvu?

Človek ne more biti apolitičen. Vklopiti se moramo v svetovne, ekonomske in idejne tokove – in ni mogoče zgrešiti! Zakaj bi morali sami odkrivati Ameriko? Nobene argumenta ni, ki bi dokazoval, da je svetovni tok zgrešen. Svet je zadnjih deset let zelo stabilen, se razvija, prevladuje trezen, zmerni optimizem ... Vsi tekmujejo v popuščanju napetosti, tekmujejo v tem, kdo se bo bolj razorožil ... Mi pa kot da ne živimo na tem planetu.

Kako se lahko gospodarstvo v jugoslovanskih razmerah sploh še obnaša normalno?

Se ne more. Mi se danes čujemo veliko bolj zanesljive in stabilne na svetovnem kot na domačem trgu, kar je pravzaprav nenavadno. Tako s stališča nabave kot prodaje ... V takih razmerah se ne da ekonomsko normalno delati. V teh okoliščinah ekonomskih zakonitosti ni več ...

Ali potemtakem lahko res pričakujemo razdelitev Jugoslavije na severno in južno?

Na tej stopnji ni druge alternative kot demokracija, pluralizem in tržna ekonomija. Če je pri nas razmerje sil tako, da bo zatrla to spoznanje, je popolnoma jasno, da bo prišlo do razcepitve države in da si bo vsak v svojem okolju ustvaril tisti model, ki mu najbolj ustreza. Tu ni nič slabega, nič neracionalnega, nič kontrarevolucionarnega, ampak čisto normalno – zgodovinski razvoj ...

Tak naravni tok lahko prepreči kakšna sila ...?

Lahko, vendar samo kratkoročno. Tudi vojska to lahko prepreči samo začasno. Protivojni vojska ne more reševati. Bilo bi nemogoče, če bi sploh poskušala. Mislim, da je v tej vojski, za katero se zdi, da se ne moremo z njo niti pogovarjati, toliko intelekta in znanja, da bi lahko sama dala pobudo in se posodobila. S tem bi naredila pozitivno zgodovinsko potezo. Komunistična partija Italije je na svojem zadnjem kongresu predlagala, naj bi v Italiji skrajšali služenje obveznega vojskega roka na 6 mesecev in vojsko profesionalizirali. Tudi v svetu gre vojska v smeri profesionalizacije. Dosedanji vzgojni duh o pripadnosti in patriotizmu pa je preživet ...

Ali je sploh v interesu države iziti iz te krize, saj se zdijo ukrepi že skoraj namerno neprimerni?

Morda je pred leti to še bilo tako. Zdaj ni več tako. Čas, prostor in zgodovina so te zakrleže dogmatске sile povzeli. Te dogmatične sile objektivno nimajo zgodovinske bodočnosti ...

Boris Šuligoj

DR. IVAN KRISTAN: KAKO IN KOLIKO SPREMENITI SLOVENSKO USTAVO

Namesto da smo korak zadaj – stopimo korak naprej!

Predlagam, da bi spremembe ustave SR Slovenije izvajali po kombinirani poti: eno je amandmajsko spreminjanje, ki je vezano na zvezne ustavne amandmaje, drugo pa je pripravljane nove ustave SR Slovenije. Cilj prvega je uskladiti ustavo SR Slovenije s spremembami, ki so bile uveljavljene z ustavnimi amandmaji konec leta 1988. Cilj drugega pa je pripraviti samostojno ustavo SR Slovenije, ki naj kot izvirni dokument izraža suverenost Socialistične republike Slovenije.

Kombinacijo obeh poti predlagam, ker bi na ta način rešili ustavnopravni problem, ki ga nekateri navajajo kot ugovor proti temu, da bi v sedanje ustavne amandmaje vključili korenitejšo spremembo.

Gre namreč za to, da se vsak poskus drugačnega oblikovanja amandmajev k ustavi SR Slovenije ustavi pri ugovoru, češ tega ne smemo, ker bomo prišli v nasprotje z zveznimi ustavnimi amandmaji oz. z zvezno ustavo (ustavo SFRJ), ker imamo pač v njej določbo, da republika oz. pokrajinska ustava ne more biti v nasprotju z ustavo SFRJ.

Te ovire praktično ne moremo nikdar premagati, ker se bomo vedno morali primerni za zvezno ustavo: vedno smo korak zadaj!

To z drugimi besedami pomeni, da republika praktično ne more uveljavljati svoje ustavodajne oblasti, ker je odvisna od zvezne ustave. Nastaja vtis – vendar ne gre zgolj za vtis, ampak je takšna dejanska praksa – kot da republike niso izvirno mesto za uresničevanje suverenih pravic in da federacija ne raste iz republik in ne dobiva svojih kompetenc od republik, ampak narobe, da federacija podeljuje republikam njihove kompetence.

To prakso je treba prekiniti. Priložnost za to je sprejem nove ustave. Obstoji splošno soglasje, da je treba sprejeti novo ustavo SFRJ in prav tako nove ustave republik. Pri tem bo bistveno zaporedje sprejema novih ustav: najprej je treba spremeniti republiške ustave in šele na tej podlagi zvezno.

Pri zadnjih ustavnih spremembah ta vrstni red ni bil uveljavljen, ker je skupščina SR Slovenije dala soglasje k začetku postopka za spremembe zvezne ustave in ni tega pogojevala s tem, da bi najprej morali sprejeti spremembe republiške ustave. Takrat smo sicer upali, da ne bomo sprejeli nobenih ustavnih sprememb, s katerimi bi okrnili samostojnost in suverenost SR Slovenije – Jože Smole je celo zagrozil, da ga lahko damo na vislice, če bodo zvezni amandmaji sprejeti proti volji naše republike. Tako se je res zgodilo: zvezni amandmaji so bili sprejeti s soglasjem skupščine SR Slovenije. Vendar pa skupščina ni upoštevala javnega mnenja, ki je bilo izrecno proti tistim amandmajem, s katerimi je bila okrnjena samostojnost in suverenost SR Slovenije. Žal je takrat v ustavni komisiji prevladalo večinsko stališče, da s temi amandmaji ni v ničemer prizadeta samostojnost in suverenost SR Slovenije, kar je bilo tudi podlaga za končno soglasje republiške skupščine k predlogu zveznih amandmajev. Poznejši tok dogodkov je potrdil, da so bila opozorila glede zmanjšanja samostojnosti republike upravičena.

Vrstni red sprejemanja (spreminjanja) ustav je načelnega in praktičnega pomena.

Zahteva, da se najprej sprejme republiška ustava in šele nato zvezna, izraža naravo jugoslovanske federacije: gre za to, da so republike nosilce suverenih pravic, ki jih uresničujejo izvirno in samostojno. Republi-

ke niso nastale z aktom federacije, ampak je federacija nastala s soglasno izraženo voljo republik. Federacija deluje v funkciji republike, je derivativna formacija republik. Federacija ne deli kompetenc republikam, ampak svoje kompetence dobiva od republik. Kompetence federacije so skupni interesi, za katere se republike dogovorijo, da jih bodo uresničevale na zvezni ravni, ker je smiselno, da jih uresničujejo skupaj.

Sprejem republiške ustave pred zvezno ustavo izraža samostojnost in suverenost republik: v prvi vrsti so to izražali prav v njeni izvirni in samostojni ustavodajni oblasti. Kolikor ustavodajna oblast republike ni izvirna in samostojna, ampak je prenešana s federacije in je z njene strani tudi dozirana, potem je državnost republike vprašljiva – v bistvu je bolj dekorativni element kot pa realno uporabna kategorija. Prav s tem stanjem bi imeli opravka, če bi se republiška ustava vedno sprejemala (spreminjala) za zvezno ustavo in bi se nenehno morala usklajevati z njo. Praktična posledica tega zaporedja spreminjanja ustav je, da zvezna ustava določa stopnjo samostojnosti republikih ustav.

Glede na dogovor, da bomo pripravili nove ustave – republiške in zvezno – moramo vztrajati, da bodo najprej sprejete republiške ustave oziroma je to zahteva treba braniti v vsakem primeru za slovensko ustavo, čeprav bi se druge republike strinjale, da se najprej sprejme zvezna ustava.

Nova slovenska ustava prav gotovo še ne bo kmalu pripravljena. Treba bo proučiti vrsto vprašanj načelne in konkretne narave. Vendar pa to ne pomeni, da moramo z vsemi vprašanji odlašati do konca. Tista vprašanja, ki so že sedaj dozorela za normiranje, bi lahko že sedaj vključili v ustavne amandmaje.

Prav s tem namenom se zavzemam za to, da ne bi samo prepisovali zveznih amandmajev ampak šli koreniteje v ustavne spremembe, torej dalj od sedanje zvezne ustave.

Ustavno podlago za takšen pristop vidim v pravici republike, da najprej sprejme svojo ustavo. **Republiške ustave bodo predstavljale osnovo in okvir za zvezno ustavo.** Republike bodo v svojih ustavah določile izhodišča za uveljavljanje svoje samostojnosti in suverenosti na eni in za sožitje na drugi strani. Zaradi tega bodo določeni čas – dokler ne bo prišlo do medsebojne uskladitve ustav – obstajala večja ali manjša odstopanja in morda tudi neskladja med republikami in zvezno ustavo. Obstoj neskladja oziroma nasprotja med republiko in zvezno ustavo v tem primeru ni nič tragičnega.

Če bo življenje to zahtevalo, se bodo ta neskladja odpravila brez težav, drugače pa se bomo morali navaditi živeti z njimi. Federacija tudi nima pravnih sredstev, da bi odstranila določbe republiške ustave, ki so v nasprotju z zvezno ustavo. Ustavno sodišče Ju-

Nove ustave še ne bomo tako kmalu sprejeli. Zato ne bi bilo racionalno zgolj usklajevati republiške ustavne amandmaje z zveznimi, ampak bi morali vključiti čim več ustavnih sprememb, ki so že dozorele za sprejem.

goslavije lahko samo da mnenje zvezni skupščini o tem, ali je republiška ustava v nasprotju z zvezno ustavo. Za odpravo tega nasprotja so možna samo politična sredstva, torej argumenti, ki s svojo prepričljivostjo pripravijo republiko, da sama odpravi to nasprotje, tako da spremeni svojo ustavo.

Zavzemam se za to, da pravico do oblikovanja in spreminjanja svoje ustave pred zvezno začnemo uresničevati že sedaj, ko sprejemamo ustavne amandmaje, ki se sicer povezujejo z zveznimi (že sprejetimi) amandmaji. To pomeni, da bi v republiške ustave amandmaje po eni strani vključili spremembe, ki jih ni v zveznih amandmajih, po drugi pa bi vanje vnesli tudi spremembe, ki bi odstopale od sedanjih rešitev v zvezni ustavi.

Novosti, ki bi jih vnesli v ustavo SR Slovenije s sedanjimi ustavnimi amandmaji, in tiste, ki bi jih sprejeli z bodočo novo ustavo SR Slovenije, predstavljajo našo ponudbo za usklajevanje na zvezni ravni. To usklajevanje na zvezni ravni bo izvedeno v postopku pripravljenosti nove ustave SFRJ. Da naj se pristopki k sprejemanju nove ustave SFRJ, je zvezni zbor dejansko že sklenil, ko je sprejel ustavne amandmaje konec lanskega leta.

– izrecno vpeljati kot ustavno kategorijo pluralizem lastnih produkcijskih sredstev (kot ga že nakazuje zakon o podjetjih) in na tej podlagi integralno tržišče vseh produkcijskih faktorjev;

– odpraviti monopolni položaj sedanjih družbenopolitičnih organizacij v političnem sistemu in v ustavi določeno vodilno vlogo zveze komunistov in namesto tega uveljaviti politični pluralizem;

– odpraviti sedanji družbenopolitični zbor, ki je izraz monopolnega položaja obstoječih družbenopolitičnih organizacij, in namesto njega (mogoče tudi namesto zbora krajevnih skupnosti oz. zbora občin) vpeljati splošni zbor občanov (državljanov);

– za vse skupščine uvesti neposredne tajne volitve delegatov;

– odpraviti zamenljivi (fleksibilni) mandat;

– samoupravne interesne skupnosti korenito reorganizirati oziroma jih odpraviti, v vsakem primeru pa odpraviti obvezno ustanavljanje samoupravnih interesnih skupnosti na vseh področjih;

– odpraviti obvezno združevanje občin v mestne ali regionalne skupnosti in drugo.

Vsi ti in še drugi predlogi za korenitejšo posege v ustavo zbujajo pri nekaterih pomisleke in tudi načelne ugovore, češ da s tem prihajamo v nasprotje z ustavo SFRJ, da se s tem oddaljujemo od socialistične usmeritve in od samoupravljanja itd. Pomisleki so zlasti od predlogov za spremembo temeljnih načel ustave, za odpravo monopolnega položaja družbenopolitičnih organizacij in uveljavljanje političnega pluralizma, za opredelitev pravice do samoodločbe ipd.

Treba bo skrbno pretehtati vse argumente za uveljavitev navedenih predlogov in proti njim. To bo mogoče doseči v strpnem in strokovno podprtem dialogu, v katerem bo dovolj časa za seznanjanje in proučevanje različnih argumentov. Pred končnim odločenjem bo treba zlasti tisk. strokovni javnosti zagotoviti dovolj časa, da se bo lahko ustvarljajno vključila v razpravo.

Vendar se mi zdi bistveno, da se bomo v tej razpravi morali otresti nekaterih ideoloških spon in formalizmov.

Razmišljati bomo morali začetni povsem na novo način. Dvigniti se bo treba nad sedanji institucionalni sistem in njegovo teoretično ter normativno utemeljenost. Ta sistem se je izživel. Privedel nas je v sedanjo krizo. Zato tudi ne more zagotoviti izhoda iz krize.

Stereotipno gledanje na družbeno lastnino in politični pluralizem nas blokira v vsakršnem iskanju izhoda iz krize. Zaradi te miselnosti oziroma ideološke blokade mnogi niso v stanju domneti, da se s pluralizmom lastnin nujno povezuje politični pluralizem.

Uspešen je lahko samo nedogmatški pristop, ki ni obremenjen z ideološkimi stereotipi obstoječega sistema. Operacijski posegi v sedanji sistem morajo biti radikalni.

Glede tega se lahko zgledujemo po nekaterih drugih socialističnih državah, kot so npr. Madžarska, Poljska, Kitajska idr.

V petdesetih letih je bila Jugoslavija s svojimi neortodoksnimi pogledi na družbeni razvoj sploh in posebej na socializem privlačen zgled za mnoge države oziroma za mednarodno delavsko gibanje. Zgodovinska zasluga Jugoslavije je, da je bila premagana dogmatika o eni, resnici o socializmu, eni podobi socializma, enem središču pravega socializma itd. Nedogmatško gledanje (oziroma veliko manj dogmatško, kot ga je ponujal Stalin) na družbeni razvoj je Jugoslaviji pozneje zagotovilo tudi ugled v državah tretjega sveta, in sicer zaradi potrebe po novih poteh razreševanja mednarodnih odnosov.

Žal je danes Jugoslavija to mesto neortodoksnega in nedogmatškega iskalca novih poti v družbenem razvoju v veliki meri že zgubila. Številne druge socialistične države veliko bolj pogumno opušča star model socializma in model enostranskega političnega sistema z monopolnim položajem komunistične partije.

Tako npr. Kitajska uvaja v prakso formulo »Ena država – dva družbena sistema«, Madžarska uvaja večstrankarski sistem; v Alžiru so – potem, ko so uvideli, da ljudstva s tanki ni mogoče prepričati, da je najboljši dotedanji enopartijski sistem – razpisali referendum o uvedbi večstrankarskega sistema; podobno se dogaja na Poljskem, kjer je partija organizirala z opozicijo institucionalno okroglo mizo, da bi se z njo dogovorila, kako odpraviti monopol partije in uvesti politični pluralizem. Kajti tudi na Poljskem vsa ta leta, odkar so prepovedali sindikat Solidarnosti tanki niso bili dovolj prepričljivi argument, da jih obstoječi sistem najbolj osrečuje.

Razen omenjenega razvoja drugod po svetu in potrebe po upoštevanju izkušenj drugih držav, katerih družbeni sistemi so se znašli v prav takih krizah, v kakršni se je znašel naš, pa je treba upoštevati tudi generacijski faktor.

Starejše generacije, ki so po revoluciji zgradile obstoječi sistem, ga živele in ga vse doslej prikazovale kot najboljšega in edinega v skladu s konceptom bodoče komunistične družbe, ne morejo enakega vsiliti tudi sedanji generaciji.

Generacija ima pravico, da si postavi družbeni sistem – tako gospodarski kot tudi politični – po svoji meri in po svojih predstavah, kaj je zanj dobro.

Sedanja generacija ima pravico sama po demokratični poti določiti sistem, v katerem bo zavezno prevzela odgovornost za lastno srečo: bodisi da bo obdržala dosedanja merila sreče ali pa si bo postavila svoje, pri čemer ima seveda pravico do zmote. Sedanja generacija živi v novih časih in ker je polnoletna, je treba odpraviti skrbništvo nad njo.

To spoznanje je pristno v ustavni teoriji. Iz njega izhaja, da ima vsaka generacija v skladu z demokratičnimi spoznanji pravico določiti si svojo ustavo. Zaradi tega teorija o večni in nespremenljivi ustavi ni sprejemljiva. Nima samo ena generacija pravico do ustavodajne oblasti: če je imela več

Zdomala astronomsko hitrostjo se približemo usodni (posebej za jugoslovanske narode) letnici 1992, potemkamen tudi novemu tisočletju naproti. Kakšne se vam zdijo možnosti za realizacijo oziroma vzpostavitev novega »modela« socialističnega človeka in razvoja socialističnega sveta nasploh?

Nikakršne. Človek je tak, kakršen je. Družbena ureditev se mora podrežati človeku in ne obratno. »Nesreča« real-socializma je ravno v tem, da je hotel oz. da hoče obratno: zgraditi novo, umetno ustvarjeno družbo, socialistično oz. komunistično. In tej zamisli je treba podrediti tudi človeka: vzeti mu svobodo ravnanja, napolniti njegove možgane z novo vsebino, zbrisati njegov zgodovinski spomin, skratka, spremeniti ga je treba v pritlikavo družbenega sistema, v variabla sistema, ki jo v celoti obvladujemo. Zato so ti sistemi po svoji notranji nujnosti vsi brez izjeme protidemokratski in totalitarni.

Če postavljamo zahtevo po socializmu, ki bo ukrojen po meri človeka, je taka zahteva povsem umestna. To pa pomeni, da bomo morali slediti človeku, njegovim hotenjem in zahtevam. Dopusiti moramo resnično demokracijo. Kaj bo iz tega nastalo, ne moremo vnaprej odrediti. Če pa ta razvoj podrežemo neki vnaprej dani zamisli družbene ureditve pa naj se to imenuje tudi socializem po meri človeka, smo zopet tam: naše predstave o tem socialističnem človeku bodo morda drugačne od dosedanjih, toda ta »socialistični človek« je zopet proizvod naše domišljije. Podrežati se bo moral naši novi zamisli socializma. Njegove svobode je zopet konec, zopet si ga podrežemo v imenu sicer nekega novega socializma, bolj »humanega« in bolj »demokratskega«, v resnici pa fašizma. Kajti sleherni avantgardno uveljavljanje kakršnekoli družbene ureditve kot najboljšje, na temelju kakršnekoli ideologije, naj bo komunistična ali krščanska, vodi v nasilje: če vemo za dokončno pot v sredo, je vsak, ki misli drugače, sovražnik, ki ga je treba onemogočiti. Blokira pot do sreče. Ljudi je treba tudi z nasiljem sprobrati. Tak »socializem po meri človeka« bi bil samo nova oblika, nova embalaža, za vsebinsko enako nasilje.

»Socializem po meri človeka« preveden v jezik navadnih zemljanov, pomeni, da se socializmu kot vnaprej dognani obliki družbene ureditve sploh odpravimo. Kaj naj bi bil socializem, danes sploh ne moremo odgovoriti. Kot ne moremo trditi, da so današnje zahodne družbe kapitalistične v klasičnem pomenu te besede. Če hočemo prestopiti v toliko napovedovano novo tisočletje, se moramo najprej posloviti od predstavljenih pojmov preteklega stoletja. Naš socializem, pa tudi pojem socializma na splošno, je preostanek pojmovanj preteklega stoletja. Kako naj s pojmi 19. stoletja prestopimo v 21. Lahko se odločimo le za svobodo ali nasilje. Kaj bo iz tega nastalo, če se odločimo za svobodo, bomo šele videli. Če se za nasilje, pa danes že zelo dobro vidimo.

Bržkone drži, da je narod brez upoštevanja zgodovinskega spomina in razčiščenja svoje preteklosti zapisan hitremu razkroju. Kaj bi lahko v tem oziru rekli za slovenski narod?

Pri nas smo se odločili za model t. i. real-socializma, čeprav mu dajemo tudi drugačna, bolj lepo zveneca imena kot npr. samoupravl-

ni socializem ipd. Real-socializem kot model t. i. znanstvenega socializma (ob »utopičnem« bi partija zgubila svojo legitimacijo avantgardnosti, tudi revolucija bi bila nepotrebnost) terja kot rečeno novega človeka. Zato je razumljivo, da se zgodovina pri nas začne šele leta 1941 (v glavnem) in da je tudi ta pisana izključno kot razlaga pogledov partije: utemelji naj jo kot nosilca revolucije in kot ustvarjalca novega modela družbene ureditve. Vse, kar je izven tega modela, tudi ves dosedanj zgodovinski razvoj, ni nič drugega kot stranpot in odklik od poti v svetlo prihodnost, ki jo ustvarja partija.

Da je brisanje zgodovinskega spomina obdoba na smrt slehernega družbenega sistema, si lahko preberemo v vsakem učbeniku o organizacijskih teorijah, ki obravnava informacijsko kibernetični vidik organizacije.

In dejansko, štirideset let ustvarjanja tega »novega človeka«, ki smo mu spodrežali dotok vseh informacij izven ozko nadzorovane vira socialističnih, usmerjenih informacij, od kontroliranega tiska, televizije, usmerjenega izobraževanja itd., je v veliki meri že ustvaril tega »novega človeka«. Na pojave v svetu, na izjave okolja, reagiramo na način, ki je za zahodni razvit svet, pa tudi na naše zgodovinsko izročilo povsem nepojmljiv: ukvarjamo se s problemi, ki smo si jih sami ustvarili, živimo v nekem nerealnem svetu ekonomskih kategorij, ki so samo plod naše domišljije, ustvarjamo jezik, ki ga normalni človek sploh več ne razume, govorimo o neki novi socialistični morali, ki pa je v resnici sploh ni, uprizorjamo mitinge kot sredstvo za razreševanje družbenih problemov ali se bomo proti njim itd. Skratka, proizvod naše družbene indoktrinacije je povprečen, ki je ugotovil, da mu je sicer našega socializma že več kot čez glavo, da pa je za pravi socializem – morda celo po meri človeka: nima pojma o čem govori, še manj o tem, kaj so njegovi resnični problemi in pot iz sedanje krize.

In če se vrneva na še ožje področje – v našem narodnosvobodilnem boju se je mnogokrat odločalo – v ta kontekst bi v nekem smislu lahko uvrstila tudi novelo Blažena krivda Edvarda Kocbeka – iz političnih, moralnih, naravnopravnih težajev in pozicij. V kolikšni meri je revolucija kot svoboda naplavila tudi nesvobodo človeka in družbi?

Partija se je kot organizator in usmerjevalec NOB borila v prvi vrsti za svojo oblast, prek katere naj izvede socialno revolucijo. NOB ni bila cilj sam na sebi, ampak sredstvo, torej šele podrejenega pomena. Če si preberete le nekaj števk Slovenskega poročevalca iz leta 1941, vam je to takoj jasno. Takrat je partija to tudi jasno povedala: osvoboditev je po-

grajujejo najboljših, temveč tiste, ki so bili predlagani. Tudi slavni Fikret Abdić, za katerega pravijo, da je skoraj pokopal jugoslovansko gospodarstvo, je svoje prste vpletel med odlikovanja. Ko so ga zaprli, smo namreč lahko v Uradnem listu SFRJ prebrali, da je bil odlikovan z nekim visokim odlikovanjem.

Še pred nekaj leti smo pri nas vsako leto podelili okoli 30.000 odlikovanj. Čeprav so mnogi odlikovanja in medalje dejansko zaslužili, pa bi lahko na podlagi najnovejših spoznanj sklepali, da je bilo takih približno tretjina. Povsem jasno je tudi, da bi številni delovni ljudje svoj, sicer zaslužen del dela s srebrnim vencem radi zamenjali za večje mesečne osebne dohodke.

Nadaljevanje herojskega obdobja pa bodo prav gotovo prinesli dnevi, ki si jih bomo zapomnili kot dneve združbe SR Srbije. Na dan sprejetja nove ustave (28. 3. 1989) je omenjena republika »izpisala prve strani novega letopisa svoje zgodovine«. Srbski čas združbe pa ima seveda tudi svoje junake. Predsednik skupščine SR Srbije dr. Borisav Jović je v svojem navdahnjenem govoru poudaril, da je Srbija končno dobila svojo državo in ustavno neodvisnost, hkrati pa se je zahvalil »vsem ljudem, ki so se odločno in dostojanstveno borili za to, da se kolektor naše zgodovine vpiše današnji dan – dan združbe«. Na to njegovo zahvalo so se ljudje hitro odzvali s pobudo, da se strategu te ljudske zmage Slobodanu Miloševiću dodeli del junaka socialističnega dela. Seveda so se spomnili tudi drugih dveh članov »srbskega triumvirata« (Jovića in Trifunovića). Tudi onadva naj bi dobila del junaka socialističnega dela. Vendar pa je treba povedati, da so vsi ljudje glasno podprli pobudo, da postane Milošević junak socialističnega dela. To lahko te dni vsak dan preberemo v beograjskih časopisih, ki nenehno poročajo o popularni podpori omenjenega predloga. Po vsem tem bi seveda lahko sklepali – kot se tudi sicer dogaja v vseh odnosih takšne vrste »narod – Milošević« – da je srbski partijski voditelj dokazal, da je za vedno povezan z ljud-

Med vodilnimi politiki na Hrvaškem je Kardeljova »oporoča« postala naboj cenjena dediščina marksistične teorije. Videti je, da tudi tisti, ki so se pred trinaajstimi leti prebili le od fraze o sreči človeka v Smerah razvoja, Edvarda Kardelja prav po božje častijo. Postal jim je glavna opora pri konstrukciji nestrokovnega pluralizma in sistemu socialističnega samoupravljanja, ki po ustavi ne predvideva boja političnih strank za oblast. Toda tak temelj uradnega stališa RK SZDL Hrvaške od političnega pluralizma, ki ga sprejeli 2. marca, je na majavih nogah že zato, ker nikjer v ustavi ne piše, da je ustanavljanje strank kaznivno, poleg tega pa ustava ne zahteva registracije za družbenopolitične organizacije in ne omejuje njihovih stebel. Za jasnejši vpogled v dogajanja na hrvaški alternativni sceni se kaže zavestni pri očetu Družbe za jugoslovansko demokratsko pobudo (UJDI) prof. dr. Branku Horvatu, ker podobno kot politika brenka na strune nestrankarske demokracije. Večstrankarski sistem je podoben oligopolu, enostrankarski je monopol. Za ekonomiste pa so oligopol in monopol nezaželeni, trdi Horvat. Med njim in v demokracijo usmerjenimi hrvaškimi politiki se kaže samo en razloček: Horvat je

Danes, ko živimo v času t. i. demokratizacije, se nam zdijo mnoge stvari iz naše polpretekle zgodovine že preživete in jih je treba zapolniti z novimi spoznanji. Boljševiška pamet se mora znebiti prepričanja, da poseduje absolutno resnico, moralni zakon pa naj zavlada nad političnim. To je ena od misli iz zadnje knjige dr. Franceta Bučarja »Usodne odločitve«, ki je tudi povod za naš pogovor z njim.

movala predvsem kot osvoboditev izpod tistega, kar je sama imenovala »oblast tuje in domače izkoriševalske gospode«. Zato npr. od napada Nemčije na SZ ni usmerjala svojih napadov toliko na Nemčijo in Italijo, ampak vsaj v enaki meri tudi na »imperalistično buržujsko gospodo Francije in Anglije, čeprav sta bili to državi, ki sta bili v vojni z našimi okupatorji.

Kolikor je bila to revolucija, ki naj uvede pri nas real-socialistični sistem po sovjetskemu vzoru, in to je Partija izrecno poudarjala in si za to tudi po vojni odločno prizadevala, ta revolucija nikoli ni bila svoboda, kot vi temu pravite (in o čemer je bila tako partija kot tudi večina ljudi dejansko prepričana), pač pa negacija svobode, in to od samega začetka. Negacija svobode je namreč v samem jedru real-socialističnega sistema: če hočete zgraditi novo družbo kot umetni konstrukt (zato tudi izvajate revolucijo), je svoboda antisistem-ska. Kako naj zgradite umetni konstrukt (»Znanstveni« socializem pa je izrazito mehanski ideologija!), če se vam variable, ki jih vgrajujete v ta konstrukt – v primeru družbe so to ljudje – obnašajo po svoje in ne v skladu z vašim projektom? Real-socializem in svoboda človeka sta pojmovno protislovje in se v celoti izključujeta. Drugačnega socializma, kot je real-socializem, pa do danes ne poznamo. Socialdemokracija na Zahodu ne moremo strpati v kategorijo socializma. V tem pogledu je imel Lenin povsem prav. Socialdemokracija pristaja na svobodo posameznika, na demokracijo, in zato tudi ne potrebuje revolucije.

V svoji knjigi Usodne odločitve ste zapisali: »Strategija malega naroda pa je vedno lahko v tem, da se ob vseh vetrovih in velikih viharjih kot trava prikloni k tlom ter se ponovno dvigne, ko vihar odhromi.« Ali bi lahko to misel aplicirali tudi na naše konkretne politične razmere?

Prav nasprotno! Vprašanje taktike in strategije je vprašanje razmer, s katerimi se soočamo – in tudi pojem majhnosti in velikosti je

odvisen od tega, s čim kako količino primerjamo.

Razmere v Jugoslaviji so danes takšne, da je največja napaka slovenske politike prav v tem, da se vedno priklanja pred navidezno večjo silo, da je stalno prestrašena oz. se pusti ustrahovati, da stalno popušta in sklepa za nas nesprejemljive kompromise, ki so samo navidezno kompromisi, v resnici pa samo rahlo zakriti popolni porazi, da misli, da bo s taktiziranjem ušla različnim pritiskom. Dokazov za to je v zadnjem času na pretek – najzgovornejši je morda prav sprejem zveznih ustavnih amandmajev.

Strah ima seveda velike oči. Zato tudi ne znamo pravilno preceniti svojih sil. Slovenci v Jugoslaviji nikakor nismo zanemarljiva količina, kakor bi sodili po obnašanju naše politike. V razmerju stvarnih sil ne odloča samo število prebivalstva. Če bi vrgli na tehnično našo ekonomsko moč, naš izvoz na konvertibilna področja, prispevek za nerazvite, pa tudi za armado itd., se v rokah naše politike znajdejo karte, ki imajo še kako pomembno težo.

Treba pa se je odločiti: ali se nasloniti na podporo slovenskega naroda in zastopati njegove interese ali pa nastopati v vlogi krajevne izpostave zvezne partijske centrale. Igrati hkrati obe vloge, kot poskuša slovenska uradna politika, pa se ne da. Zato prej ali slej pride do veljave druga. Prestrašenost je zato nujna posledica, prav tako neodločenost in popustljivost za ustrezno mero socialne shizofrenije. Strah pa je povsem utemeljen, če je tak politika zgubila edine in resnične korenine, na katere se lahko opira, voljo in zahte-va lastnega naroda.

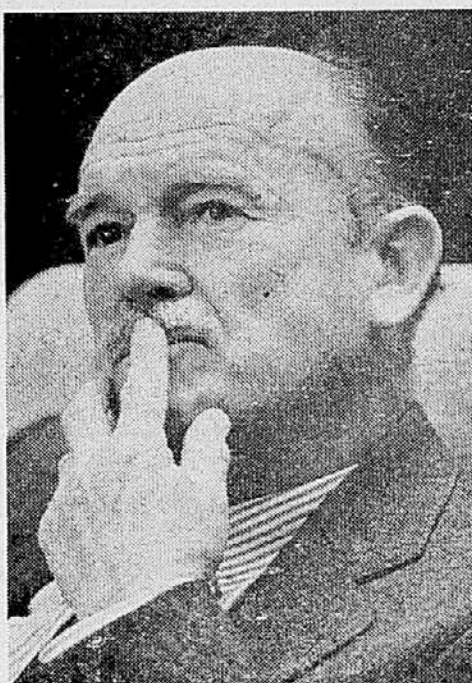
Ti dni se je veliko govorilo o delovni skupnosti Alpe-Jadran. Kaj pomeni za vas ta skupnost za Slovenca?

Zaenkrat ne veliko. Kot povezovanje območij, ki imajo skupne gospodarske interese, določeno povezanost v skupnem oz. podobnem zgodovinskem in kulturnem izročilu,

za odnose, v katerih vladajo razum, red, odgovornost, delo in disciplina.

Slobodan Milošević je, sebični voditelj samo v očeh vseh tistih, ki so zaradi lastne sebičnosti in licemernosti obrnili hrbet resnici. On je pripomogel k temu, da se razkrijejo sovražne tajne. Resnica in Slobodan korakata skupaj... »

V zadnjih dneh tako po Srbiji korakajo novi

zlasti reminiscenco na izročilo Srednje Evrope, je to poskus ponovno zblizati in povezati območja, ki so jih neracionalno razdvajale politične nacionalne meje. Kot zamisel je ta skupnost zato znanilec nove Evrope, ki bo povezana na drugačnih temeljih, kot je bila Evropa 19. stol. Tako bo ta skupnost na eni strani rezultat novih pogledov na evropsko skupnost in istočasno dejavnik za tako skupnost. Nova Evropa namreč ni mogla, če ne preseže miselnosti nacionalnega egoizma in zaprtosti, ki sta bila in sta še v okviru paradigmat nacionalistične države povzdignjena v eno temeljnih sestavin nacionalne zavesti. Temu se bodo morale odpovedati vse evropske države, seveda tudi naše zahodne in severne sosedice. Dotlej bo tudi taka skupnost, kot je Alpe-Jadran, bolj upanje kot stvarnost. Za nas Slovence se posebno. Že sedaj pa ima za nas velik psihološki pomen: utrjuje nas v naši zavesti, da pripadamo prostoru, iz katerega smo zrasli, pomaga nam utrjevati naše evropske korenine. Seveda pa bo morala tudi na tem področju naša slovenska uradna politika spremeniti svoj odnos vsaj do našega skupnega slovenskega kulturnega prostora. Tega prostora ni, če ga politika podpreja v prvi vrsti ideološki ozirom, če sicer pristaja na skupni slovenski kulturni prostor, pa diskriminatorsko nastopa proti kulturnim manifestacijam izrazito slovenskega značaja, ki nimajo njenega ideološkega

predznaka, če preprečuje dostop v državo celo takim revijam, kot je npr. Celovski zvon ipd.

Kako ocenjujete današnje revolucionarne odločitve slovenskega naroda; če jih naštejemo nekaj: nova alternativna gibanja, nove politične zveze, liberalizacija partije? Kako se vključiti oziroma obnašati v takem jugoslovanskem političnem prostoru, kjer obstaja še trda roka real-socialistov?

Zakaj imenovati sedanje odločitve slovenskega naroda revolucionarne? Gre poleg tega res za odločitve slovenskega naroda?

Strinjal bi se s tem, da gre za resnične pritiske in zahteve slovenskega naroda, ki se kaže v tem, da so Slovenci siti sedanjega zaostanka za Evropo, siti političnega pritiska avtoritarnega političnega režima, siti iracionalnega gospodarskega sistema, ki jim onemogoča normalno gospodarjenje in jih potiska v revščino itd. In bi zato radi spremembe.

Tudi partijskemu vodstvu je postalo jasno, da z dosedanjimi metodami ni več mogoče naprej. Vsaj slovenskem. Toda problem je globlji. Partija se mora odpovedati svojemu političnemu monopolu. Dokler tega ne stori, ni mogoče govoriti o kakršnikoli resnični liberalizaciji, ni mogoče govoriti o prehodu na tržno blagovni sistem, ni mogoče nikakršna reforma, niti politična niti gospodarska. Nadaljevalo se bo sedanje propadanje.

Resnična sprememba bi bila šele takrat, kadar partija ne bi mogla z enostavno potezo policijskega pritiska stvari obrniti nazaj. Danes kaj takega še vedno lahko stori. Vse skupščine so še vedno orodje, s katerimi partija stoodstotno razpolaga za svoje potrebe. Volitve ima še vedno v celoti v svojih rokah. Politično življenje še vedno v celoti obvladuje prek SZDL, ki je še vedno v vlogi transmissije njenih odločitev. Različne zveze še vedno pompuje, in to pojmovanje odraža stvarnost, kot demokratski okrasek svojemu političnemu monopolu.

Res pa je, da je s temi procesi ta monopol načet. Zato tako ne more ostati, ker je položaj notranje protisloven. Treba je vzpostaviti nazaj popoln monopol, to je v skladu s stalinističnim konceptom, ki ga terja partijska centrala v Beogradu in edini zagotavlja partiji njen dosedanj položaj v družbi – ali pa iti naprej v smeri resničnega političnega pluralizma, to pa pomeni za partijo povsem drug položaj, kot ga ima danes, vsekakor ne več položaj politične avantgarde. Prva pot morda še omogoča partiji nekaj časa odbrzditi monopolni položaj pred dokončnim zlomom, ki bo huji, kot je današnji položaj v Romuniji – druga pot je lahko edino pot ponovnega vstajanja; pot, ki bo izjemno bridka in težka ne samo za partijo, ampak za vse narod. Je pa edina.

Ta alternativa je za Slovenijo zaradi njene relativne razvitosti bolj razvidna kakor za jugoslovanski Jug. Toda tudi Jug ima malo časa in malo prostora. Tako alternativ v bistvu ni. Za Slovenijo je povsem jasno: vztrajati ne glede na kakršnekoli pritiske. Vsako popuščanje prinaša samo še bistveno večjo kazen. Za Slovence celo nacionalni propad.

Franc Horvat

JUNAKI SRBSKE ZDRUŽITVE

Medalja bo krasila Slobodanove prsi

Na prsih vsakega petdesetega

Jugoslovana se blešči košček

medenine, zlitine bakra in cinka, iz

katere izdelujejo odlikovanja. Zdaj se

jim bo najbrž pridružil tudi Slobodan

Milošević, ki je predlagan za red

junaka socialističnega dela.

Tako kot smo po vojni verjeli v številne druge stvari, smo bili tudi dolgo prepričani, da odlikovanja krasijo prsa najpomembnejših in najboljših. Se le, ko so začele počasi padati krinke, smo spoznali, da se tudi pri podeljevanju odlikovanj dogaja marsikaj in da so se mnogi krasili s tujimi odlikovanji kot ptici s tujim perjem. Neki Milan Knežević, Kovač iz Zrečnjana, je tako dobil medaljo zaslug za narod, čeprav bi jo moral dobiti njegov soime-njak iz istega mesta. Kovač je bil pač prepričan, da si je v 25 letih dela »skoval« pravico do medalje. Ko so mu jo hoteli vzeti, se je strahotno razjezil. Svoječas je pokojni beograjski pesnik »petelin« Dušan Radović svoje soimečane prebudil z domisljico, naj ne bodo žalostni, ker niso bili odlikovani, »saj ne na-

Med vodilnimi politiki na Hrvaškem je Kardeljova »oporoča« postala naboj cenjena dediščina marksistične teorije. Videti je, da tudi tisti, ki so se pred trinaajstimi leti prebili le od fraze o sreči človeka v Smerah razvoja, Edvarda Kardelja prav po božje častijo. Postal jim je glavna opora pri konstrukciji nestrokovnega pluralizma in sistemu socialističnega samoupravljanja, ki po ustavi ne predvideva boja političnih strank za oblast. Toda tak temelj uradnega stališa RK SZDL Hrvaške od političnega pluralizma, ki ga sprejeli 2. marca, je na majavih nogah že zato, ker nikjer v ustavi ne piše, da je ustanavljanje strank kaznivno, poleg tega pa ustava ne zahteva registracije za družbenopolitične organizacije in ne omejuje njihovih stebel. Za jasnejši vpogled v dogajanja na hrvaški alternativni sceni se kaže zavestni pri očetu Družbe za jugoslovansko demokratsko pobudo (UJDI) prof. dr. Branku Horvatu, ker podobno kot politika brenka na strune nestrankarske demokracije. Večstrankarski sistem je podoben oligopolu, enostrankarski je monopol. Za ekonomiste pa so oligopol in monopol nezaželeni, trdi Horvat. Med njim in v demokracijo usmerjenimi hrvaškimi politiki se kaže samo en razloček: Horvat je

zoper vključevanje UJDI v socialistično zvezo.

Prejšnji mesec so napovedali, da bodo ustanovili Hrvaško demokratsko skupnost (HDZ), Hrvaško socialnoliberalno zvezo (HLSL), spilitko Zvezo državljancev za evropsko Evropo, zagrebško Društvo za evropsko-jugoslovansko integracijo (z zasebnimi časopisom) – a je ostalo le pri pobudah. To je bil mesec najbolj srditega zoperstavljanja političnemu pluralizmu na Hrvaškem, ki so ga precej podkuleli tudi metode »protibirokratske revolucije« in boja proti »kontrarevoluciji« na jugu države, med hrvaško politično elito pa nemara iskanje nekakšnega kompromisa – prek »jugoslovanske sinteze« – z odkritimi nasprotniki pluralizma, češ da bodo z nestrankarskim pluralizmom v SZDL imeli vse alternative na vajah. Razen imen, ki nosijo breme maspokoštva in jih obsojajo kot zdajšnje tvorce večstrankarskega pluralizma, slednjega uradna politika resda ni pričakala z nožem, pač pa s pogajanjem bolj ali manj za zaprtimi vrati na RK SZDL. In tako je prišlo do ponedeljkovega posvetovanja za okroglo mizo, s katerim sta RK SZDL Hrvaške in MK SZDL Zagreba skušala pridobiti znanstveno podporo konceptu nestrankar-

skega pluralizma, vendar sta celo od predsednika izvršnega odbora UJDI dr. Zarka Puhovskega dobili zabeljen odgovor, »da nestrankarski pluralizem pomeni zadnjo neumnost unitarizma«. In kaj zdaj?

Komunisti znanstveniki, tako kot na primer dr. Ivan Šiber, ki je trenutno edini strokovnjak pri nas za interdisciplinarno področje politične psihologije, so za okroglo mizo govorili o vsem strahu pred večstrankarskim sistemom in trdili, da bi večstrankarski sistem lahko le koristil ZKJ, ki bi bil potem v jugoslovanskem prostoru začela dosti uspešnejše delovati. Dr. Šiber je postregel tudi s podatkom iz raziskave javnega mnenja v Zagrebu ob koncu prejšnjega leta, ki največ pove o naravi ljudi na oblasti. V anonimni anketi se je vsak tretji pripadnik JLA in policije izrekel za večstrankarski sistem, uradno pa se kvečjemu obnaša kot tisti udeleženci ponedeljkovega pogovora o političnem pluralizmu na zagrebškem Kapitolu, ki so s sklonjenimi glavami samo poslušali argumente zoper nestrankarski pluralizem. Pobudniki novih zvez in gibanj pa čakajo na zeleno luč RK SZDL, da bi je ustanovili v okviru zdaj veljavne zakonodaje.

Doslej jim je bilo najbolj v pomoč prav združanje za jugoslovansko demokratsko iniciativno UJDI, ki je vsejugoslovansko in so ga na svečeno ustanovili v Zagrebu. Zdaj je v tem združenju, ki se ne namerava vključiti v STDL, okoli dva tisoč članov. Treba je reči, da so na Hrvaškem edino v UJDI reagirali na izjavo predsedstva SFRJ zoper ustanavljanje političnih strank in na druge napade na politični pluralizem. Poleg tega je UJDI spodbudil ustanavljanje hrvaške socialnoliberalne zveze, za katero je na Hrvaškem in drugod precej zanimanja. Božo Kovačević eden izmed pobudnikov te zveze, pravi, da je nepopolnost UJDI, ki se ne namerava bojevati za oblast in noče biti stranka, med glavnimi razlogi za ustanavljanje HLSL. Drugi razlog je v dejstvu, da se je demokratski pluralizem v Sloveniji že postavil na trdne noge, tretji pa v tem, da dosti demokratsko usmerjenih ljudi zunaj Hrvaške, zlasti na jugu države, pričakuje glas demokratske javnosti Hrvaške.

Po prvih napadih na ustanavljanje Hrvaške demokratske skupnosti (HDZ), posebej pa na njenega očeta dr. Franja Tudjmana, so pobudniki z RK SZDL Hrvaške dosegli ne-

manj pomembni lokalni in drugi junaki in antijunaki. Te dni veliko govorijo in pišejo o srbskem miličniku Zoranu Koracu s Kosova. Korac je bil ranjen v spopadu z albanskimi separatisti. Zdrži trdi, da mu v pritski bolnišnici albansko medicinsko osebje dolgo ni hotelo nuditi potrebne pomoči, ker so se raje ukvarjali z ranjenimi demonstranti. Plečič zdaj leži v beograjski vojaški medicinski akademiji. Vsak dan dobiva pisma, v katerih mu ljudje čestitajo za njegovo junastvo. Kolegij zdravnikov iz pritske bolnice pa odločno zanika njegovo izjavo, češ da mu niso nudili ustrezne pomoči.

Zdi se, da bodo med Srbi in Albanci še dolgo trajali spori o tem, kdo je junak in kdo njegovo nasprotje. Tako v albanskih vaseh okoli Suve reke vaščani drug drugemu oproščajo krivno maščevanje in prisegajo, da se bodo skupaj bojevali za ustavo iz leta 1974. Svojim otrokom dajejo imena rudarjev. Za mnoge izmed njih so rudarji in ubiti demonstranti junaki, ne pa uporniki in sovražniki države. Vzklikajo ime Azema Vllasija in ga razglašajo za junaka. Medtem ko se Slobodan Milošević pripravlja na to, da ga bodo odlikovali z redom junaka socialističnega dela, pa bo moral Vllasi vrniti vsa svoja morebitna odlikovanja, ker je v zaporu in ker tako določa naš zakon o odlikovanjih. Junak in antijunak, ki sta še do včeraj pogosto sedela drug poleg drugega, bosta od zdaj hodila po povsem različnih poteh.

Če v proceduri podelitve reda junaka socialističnega dela Slobodanu Miloševiću ne bo nikakršnih ovir, potem bo predsednik srbske partije 13. junak, ki mu bodo na prsi pripeli to odlikovanje. Sprito vseh mogočih nesoglasij, ki so spremljala njegovo politično delovanje, pa seveda lahko pričakujemo, da bodo spregovorili tudi tisti, ki imajo drugačno mnenje o njegovi skici za portret junaka socialističnega dela, kakršno te dni pripravljajo v SR Srbiji. Kot vemo, ga bo v skladu s proceduro predlagala republika Srbija, odlikovanje pa mora podeliti predsedstvo SFRJ.

SLOBODAN DUKIČ

kakšen sporazum, s katerim naj bi bila tudi ustanovitev HDZ mogoča, če v prvih vrstah ne bodo stali nekdanji maspokoštvi. Tudi HDZ ima 25 podpisnikov ustanoviteljev, ki so se na začetku tedna sestali za zaprtimi vrati, da bi prvotni program preoblikovali tako, da jim nihče ne bi mogel očitati ignorancije samo na karto hrvaškega naroda, kar tukaj radi imenujemo nacionalizem. Svobodni novinar Nikola Solić, ki je zbral dvajset mlajših novinarjev v nameri, da ustanovi privatni časopis in Društvo za evropsko-jugoslovansko integracijo, prav tako nestrno pričakuje usodni »da« na najvišji instanci. 15 splitskih intelektualcev, ki sta jih združila Jurica Štambuk in Ivo Tadinac, pa čaka na pristane obinske konference SZDL Splita, ki glede njune Zveze državljancev za združeno Evropo še bolj menca kot SZDL v hrvaški metropoli.

Interesni pluralizem, ki ga danes zagovarja uradna politika, ne more igrati več vloge nadomestka. Zdaj je samo še vprašanje časa, kako dolgo se bo še vodila politična oligarhija uprila večstrankarskemu političnemu pluralizmu in vzdrževali sedanji pat položaj na politični šahovnici.

Peter Potočnik

ŠE ENO ODPRTO PISMO ANTEJU MARKOVIČU

Nora zapuščina stare vlade

Če v resnici želimo uvesti trg delovne sile, je treba nadaljevati tam, kjer je v svojem odprtem pismu končal Viljem Nemec. Gre za zakon o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja, ki bi moral biti sprejet do konca julija letos. V predlogu tega zakona je sporno vse — razen tega, da bi imel lahko njegov sprejem usodne posledice.

Z odstopom Mikuličeve vlade se je Jugoslavija znašla v čudni, do sedaj nepoznani situaciji. Imela je vlado, ki je to bila, pa tudi ne, z ministri, ki so to bili, pa tudi ne, saj je vsaj nekatere med njimi bolj skrbela lastna usoda kot usoda resorja, z administracijo, ki je bila že itak nesposobna slediti spremembam in se je ukvarjala zlasti z vašo grožnjo, da jo boste sklestili za tretjino, ne pa s svojim strokovnim delom itd. Zalosten dokaz za to trditve je predlog zakona o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja, ki ni uspel počistiti niti stare zadrževske terminologije, kaj šele več kot trideset let stare in etatističnemu socializmu prilagojene usedline.

Razpravljači sedaj o tem, kakšno škodo je povzročil ta in jo povzročajo drugi podobni postopki, ko se potem v javni razpravi izgubljajo desetine in stotine ur za popravljanje malomarnosti predlagatelja, nas ne privede nikamor. Zato predlagam, da se lotimo osnovnega problema, kako ukiniti monopol na delovno mesto in vzpostaviti trg delovne sile, saj rešitev tega vsebuje tudi rešitev gornjega problema.

Trg bomo najprejprosteje definirali kot prostor, kjer se srečujejo ponudba in povpraševanje in se na njuni osnovi oblikuje cena blaga. Trg delovne sile se lahko vzpostavi le, če predhodno deluje trg proizvodov. Brez trga proizvodov ni trga delovne sile niti ni mogoče ločiti produktivnega od neproduktivnega dela, če kot produktivno delo razumemo tisto količino vloženega dela, ki ga v ceni za produkt priznava trg proizvodov.

Ker pri nas obstaja ponudba delovne sile, ki jo predstavlja 1,2 milijona nezaposlenih, ki pa jim moramo pristeti še približno 1,5 milijona neproduktivno zaposlenih, in ta ponudba torej obsega skoraj polovico vseh zaposlenih, trga pa ni, mora biti torej nekaj narobe s povpraševanjem. Ker je v Jugoslaviji že deset let padala produktivnost, je bilo še tisto povpraševanje, ki je obstajalo, v glavnem umetno, brez kakršnekoli odvisnosti od trga produktov.

Povpraševanje po delovni sili pa ni samo vprašanje odpiranja novih delovnih mest, temveč tudi vzpostavitev instituta zamenljivosti in s tem tekmovalnosti na delovnem mestu. Monopol na delovno mesto se izoblikuje kot nasprotje konkurenčnosti. Odraža

jo institut trajnosti delovnega razmerja. Trajnost delovnega razmerja se je iz produktivne spremenila v socialno kategorijo. Nujna posledica tega je bila prevlada manualizma v delovnem pravu, namesto spodbujanja ustvarjalnosti, kreativnosti in odgovornosti na delovnem mestu. Ta pojav se je kazal in se še v politiki osebnih dohodkov, ki jo je treba celovito prenoviti in v njej vzpostaviti temeljito razlikovanje med ustvarjalnim in neustvarjalnim delom. Glede tega v celoti podpiram model, ki ga je predstavil Viljem Nemec. Kaže pa se tudi v mehanističnem pojmovanju ustvarjanja, merjenju tega z uro, represiji namesto stimulacije, možnosti, da o ustvarjalnem delu odloča okolje, ki ga ne razume in ga ni sposobno razumeti, številnih konfliktih ustvarjalnih osebnosti v delovnem okolju itd. Ne gre za nikakršen elitizem; enostokrat ustvarjalnih in neustvarjalnih je enakovredno. Resnični problem tega vprašanja je, kako razviti ustvarjalnost vseh in vsakogar, kajti globoko sem prepričan, da je vsak človek lahko ustvarjalen.

Današnji sistem delovnega prava prežema strah pred subjektivizmom. Za ta sistem je značilen objektivizem in neodgovornost. Ta pristop pa je popolnoma napačen. Produktivni je zgolj njegova narobe obrnjena zrcalna slika: subjektivizem in odgovornost. Temeljna razlika med našim in tržnimi sistemi delovnega prava, če sedaj odmislimo nelastninsko in asociativno pa tudi neproduktivno konceptijo delovnega razmerja preteklega obdobja, je v sistemu odpovedi delovnega razmerja s strani delodajalca. Sistemi so seveda med seboj različni, eni so bolj, drugi manj socialni. Recimo, da bi se zgledevali po tistih najsocialnejših, kot je npr. sistem v Zvezi republik Nemčiji, po katerem naj bi se uskladilo tudi delovno pravo v Evropi po letu 1992 (kar tudi ni nepomemben argument, če pomislimo na svobodno pretok delovne sile, kar je za nas Jugoslovane izredno zanimivo vprašanje). Za odpoved delovnega razmerja

s strani delodajalca mora tudi po mednarodnem pravu obstajati vedno razlog (gre za konvencije Mednarodne organizacije dela), ta se lahko opredeli tudi strožje kot npr. resen razlog. Najdemo pa ga skoraj vedno v treh sferah: v sposobnosti oziroma nespособnosti delavca, v vedenju delavca in v organizaciji oziroma reorganizaciji podjetja. To je nesprejemljiv liberalizem in igranje s človeškimi usodami za sistem, ki odpovedi s strani delodajalca praktično ne pozna in v katerem je delovno razmerje bolj zaščiteno od produktivnosti podjetja!

Medtem ko je zakon o podjetjih, ki bo, kot obljubljam, deležen še dodatnih sprememb, skušal preseliti toliko kritizirano nelastninsko konceptijo družbene lastnine in hkrati vzpostaviti pluralizem lastnin in njihovo enakopravnost, pa je na področju delovnih razmerij prav obratno. Predlog zakona je tak, kot da bi prihajal iz drugega sveta. Nelastninska konceptija družbene lastnine pa se je najbolj kazala v asociativnem modelu delovnega razmerja in ne v razpolagalni sferi (saj se je za to lastnino vsaj pravno vedno vedelo, kdo je lastnik).

V očitnem neskladju z zakonom o podjetjih, s terminologijo iz zakona o združenem delu in na podlagi več kot trideset let stare zasnove je še zvezi konite za delo, zdravstvo in socialno politiko preverjat ustreznost zakona v šestindeset subjektov, od katerih jih je 90

odstotkov iz Makedonije in osrednje Srbije in niti eden iz Slovenije. Za svoj izdelek je dobil iz teh sredin pozitivno oceno. Gre sicer za stari izvršni svet, a se je kljub temu vredno ob tem zamisliti.

Ker se s kolektivno pogodbo ne more določiti manj pravic ali delavca postaviti v slabši položaj, kot to določa oziroma bo določal zakon o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja, bo moral občan, ki bo z lastnimi sredstvi ustanovil podjetje in bo želel biti v njem direktor, to direktorsko mesto razpisati, se z drugimi kandidati prijaviti in ob reelekcijah ponovno prijavljati nanj, se izbrati in v primeru spora pred sodiščem zagovarjati svojo izbiro. Isto velja za komplementarje v ko-

manditni družbi oziroma članke družbe z neomejeno solidarno odgovornostjo, ki ne bodo mogli biti direktorji brez razpisa, bodo pa sicer upravljali z družbo. Vsi pa se bodo morali, (čeprav zaposleni v lastnem podjetju) upokojiti, ko bodo dopolnili petinšestdeset

» Če bo želel biti lastnik podjetja tudi njegov direktor, bo moral direktorsko mesto razpisati, se nanj prijaviti (skupaj z drugimi kandidati), se izbrati in v primeru spora zagovarjati svojo izbiro pred sodiščem. Verjeli ali ne, tako določa predlog zakona o temeljnih pravicah delovnega razmerja. «

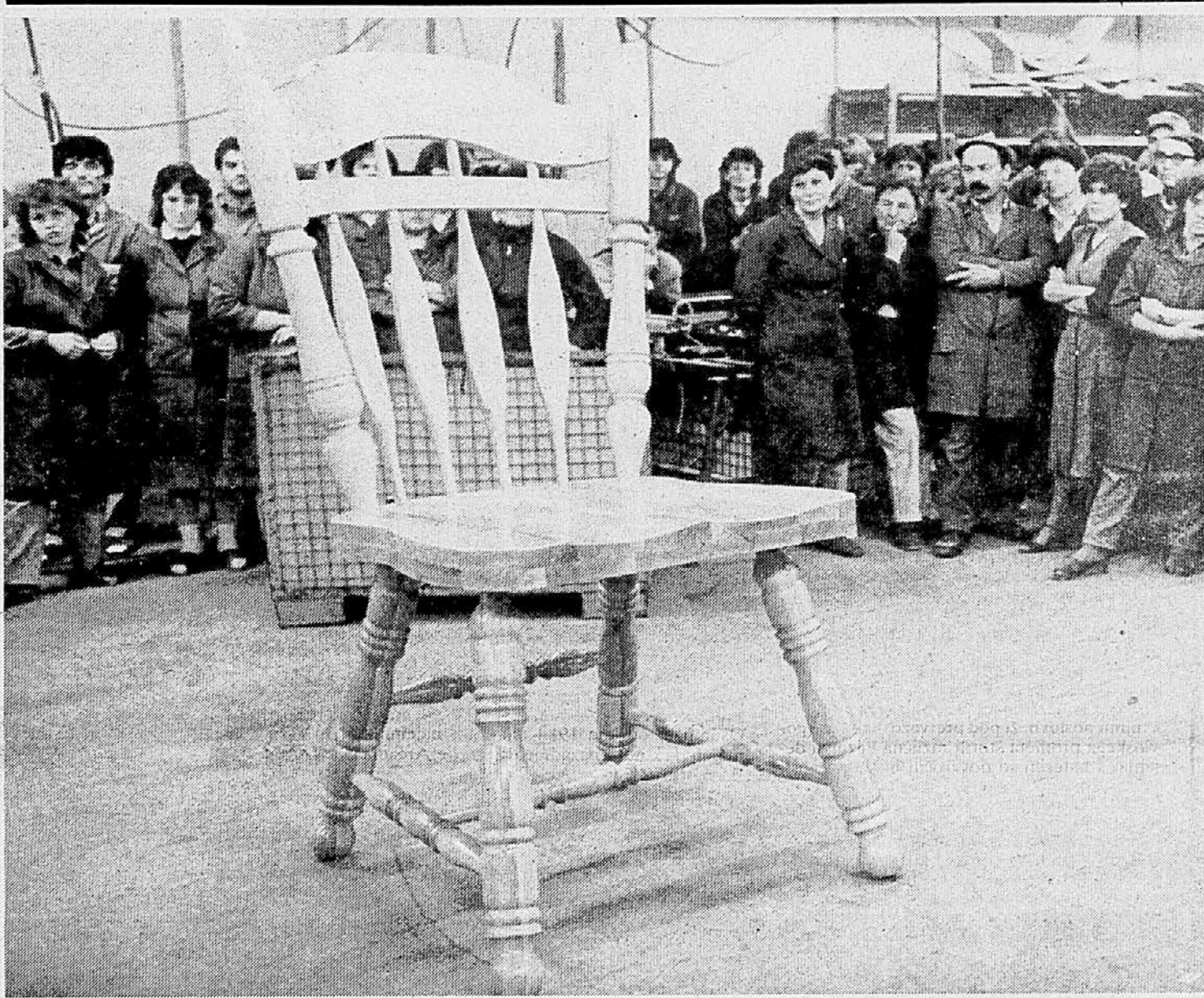
let. Direktor, ki bo hkrati lastnik podjetja, svoji tajnici (ki bi bila, denimo, edina zaposlena v podjetju) ne bo mogel dati odpovedi zaradi neprimernega vedenja, temveč bo moral zoper njo voditi disciplinski postopek in

v ta namen zaposliti še najmanj tri delavce, da bo lahko oblikoval disciplinski komisijo. Zakon o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja torej implicitno določa tudi najmanjše število zaposlenih v organizacijskih oblikah iz zakona o podjetjih, (kakšna sreča, da ni več obvezno oblikovanje organa samoupravnega delavske kontrole, kajti sicer bi jih bilo sedem!) Enako bo moral postopati direktor — lastnik podjetja tudi, če bo hotel odpuštili svojo tajnico zaradi nespособnosti. V podjetju bo moral v ta namen oblikovati tričlansko komisijo, z ustrezno izobrazbo seveda.

Še bi lahko naštevali take in podobne cvetke iz predloga zakona o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja, vendar to ni predmet tega pisma. To, kar se je pokazalo v analizi omenjenega predloga, je, da sploh ne vemo, katere so temeljne pravice iz delovnega razmerja, ki bi morale biti za vse delavce, ne glede na lastninske ali organizacijske oblike, v katerih delajo, enake. To je verjetno eno temeljnih civilizacijskih načel. Predlog, kot je sedanj, pa nasprotno vodi v razdvojen delovnopravni položajev v družbenih in drugih podjetjih, ker je za zadnja popolnoma nesprejemljiv.

Etazim je pustil nedvomne posledice tako v stroki kot na področju političnega odločanja. Preboj z moderno konceptijo delovnih razmerij in trgom delovne sile bo zaradi tega toliko težji, saj grozi pomesti tudi s tistimi, ki imajo danes še moč, da to preprečijo. Prav za to pa je prizadevanje tako za trg delovne sile kot za moderna delovna razmerja toliko pomembnejši.

dr. Andrej Berden

GOSPODARSKA REFORMA IN »POLITIČNI FAKTOR«

Tržni sistem še vedno le tretjerazredna nalepka

Razsežnosti gospodarske reforme določa politična reforma. Ker naj bi v gospodarski že bili, o politični pa poučeni še ne vedo kaj dosti povedati, potem so tudi razsežnosti prve dokaj razpoznavne.

Marčevsko »kongresno dogajanje« Portoroža, ki se je v grobem ukvarjalo s prebujenim podjetniškim sindromom pri nas, se je začelo z osnovnim vprašanjem: čigava so podjetja, čigavi so direktorji in navsezadnje tudi delavci. Pol meseca potem, ko smo soki-rani doživeli jugoslovansko inace pravne države, ki prav v imenu zaštite te civilizacijske pridobitve ne izbira sredstev, so se portoroški seminaristi (natančneje, na 7. posvetu organizatorjev dela) začeli spraševati: Čigava je reforma?

To seveda ne preseneča, saj so na primer bolj ali manj neodvisni strokovnjaki že v predreformnem, tudi v predamamajskem času opozarjali, da bo tržni gospodarski sistem ob netržnem političnem sistemu le tretjerazredna nalepka. (Tako je na primer Bogomir Kovač pisal: »Ustavne spremembe oz. dopolnitve stare ustave v bistvu ponavljajo staro protislovje med ekonomijo in politiko socialističnih družb — med ekonomskimi zakonitostmi blagovne produkcije in politično hegemonijo partije.) Nalepka, je, kot kaže, že začela popuščati.

● Počasna politična reforma zavira gospodarsko reformo. Če smo se sporazumeli, da je smisel gospodarske reforme v vzpostavitvi integralnega trga, v koozistenci različnih lastnin in v tržnem socializmu, ki naj nadomesti etatistični sistme, to se ne pomeni, da se temu tudi približujemo. Nasprotno, je na portoroškem (aprilskem) posvetu poudaril dr. Rado Bohine, zaostreni politični konflikti ustvarjajo razmere, ki nas od gospodarske učinkovitosti in demokracije samo oddaljujejo. In potem je Bohine nadaljeval, da »so imeli prav tisti, ki so trdili, da bi morali

reformo plitičnega sistema začeti pred gospodarsko reformo«. To je nedvomno potrditve vseh namigov tako praktikov kot teoretikov, ki morda le preveč oprežno, preveč po koščkih razgaljajo vsemoč političnega monopola pri nas.

Nekaj teh rezin je ponovno našel tudi Bohine: »dominacija političnega voluntarizma spravlja gospodarske subjekte v teritorialno odvisnost in duši njihovo samoiniciativno; kabinetska delitev družbenega proizvoda in cen ustvarja velikanška nesorazmerja med državo in gospodarstvom in znotraj gospodarstva; emisijski financiranje postavlja na glavo gospodarsko učinkovitost. Predvsem pa se tepta na delu zgrajeno prilaganje in (novi) elementi kapitalnega upravljanja (prilaganja) po dobičku. To pa zato, ker nimamo niti teoretično izdelanega modela, ki bi (na novo) osmislil družbeno lastnino in samoupravljanje. Kako tudi doseči korak naprej k tej osmislitvi, če pa ostaja še naprej popolnoma razpoznavna totalitarnost družbene lastnine, ki jo med drugim pogojuje tudi pravica do dela? Kako govoriti o enakopravnosti upravljaljske strukture, o lastnostih sodobnega menedžmenta (mimogrede: prikljubljena tema posvetov v zadnjem času je prav iskanje definicij sodobnega direktorja; to seveda ni čudno, saj naši direktorji, vsaj po mnenju dr. Janeza Jeroviča niso sposobni govoriti o sodobnega zahodnoevropskega menedžerskega jezika; to pa verjetno tudi pomeni, da ga ne razumejo), ki ga nova podjetniška zakonodaja postavlja v še večje dvome, kot jih je bil vjaven v »čisti« dogovorni ekonomiji? Preprosto namreč ni jasno niti to, ali bo argumente za svoje odločitve črpal iz dela ali iz kapitala. Bohine je na primer omenil, da prav zaradi

tega visi v zraku tako imenovana kapitalna subordinationa gospodarstva. Dodatno to vsejne vzdržujejo temeljni ustavni instituti, kot so na primer ozd, združevanje dela in sredstev itd., ki se kapitalu še ne kanijo priklanjati. Vseemu temu je treba dodati pomankljivo definiran trg dela in znanja. Seveda je tudi ta povezan z lastnino. Kam nas pelje revolucionarnost delavca, ki smo mu zaupali vlogo lastnika, delavca in upravljalca hkrati, je povsem jasno (za boljše predstavbo primerjaj članek I. Popita v ponedeljkovem Delu: Razlike med republikami se pri plačah že zmanjšujejo). Ali se v tem obseju »uravnilovke« počasi že uresničuje napoved E. M. Pintarja izpred pol leta, ko je dejal, da bo do zloma prišlo, ko bomo vsi pristali na socialnem minimumu?

Sicer pa aktualni dvoboji med »severom in jugom«, med »kapitalom in delom« opozarjajo tudi na to, da jih vse dosedanje mikro in makro strategije niso predvidele. »To pa za-

» Medtem ko je leta 1983 v ZRN propadlo 16.684 podjetij, smo pri nas oostremeli ob propadu novogoriških Vozil. Medtem ko so v Siemensu v petih letih zamenjali 50 odstotkov svojih proizvodov, je Crvena zastava še leta 1987 izdelovala Fiat 750 — avto s častljivo letnico 1957... «

to, ker strategije, le na portoroškem posvetu dejal E. Milan Pintar, »ki je sposobna predvideti probleme, s tem pa tudi načine, kako jih sproti, se bolj pa doloročno reševala, nimamo.« Namesto strategije, ki jo je razvitemu svetu diktilar nafni šok v prvi polovici 70. let, smo se pri nas po Pintarjem mnenju ogreli za samoupravljanje fundamentalizem, kulturno revolucijo...

E. M. Pintar se je spustil tudi na praktično raven naše »strategije«. Ta je izgledala takole: v času, ko se je zahodnonemška vlada odločila, da za videorekorderje ne bo prispevala niti marke več, se je eno od Gorenjevih podjetij odločilo, da bo izdelovalo svoj videorekorder. Danes jih prodaja po ceni 900 DEM, v Evropi pa je treba za podobne odšteti 150 DEM. Kako bi naj vedeli, če nismo predvideli?

Drug primer: v svetu se vedno bolj uveljavlja tehnološka integracija. To pomeni, da postajajo projekti, kot so npr. letala, projekti evropskih podjetij. Tretji primer: medtem ko države, kot sta Španija in Portugalska že razumejo, kaj pomeni biti odprt v svet in zato radikalno zmanjšuje carino (iz povprečno 75-odstotne carinske zaštite v letu 1986 na približno 5-odstotno v 90. letih), pri nas vztrajamo pri 90-odstotni carinski zaštiti bele tehnike, pri avtomobilih je to 200 in pri farmaciji in podobnih izdelkih tudi do 400 odstotkov.

Tako torej ohranjamo jugoslovanske, beri lokalne, posebnosti. V Pintarjevih zapisnikih jih je še nešteto. Medtem, ko je leta 1983 v ZRN propadlo 16.684 podjetij, smo pri nas »obstremeli« pred propadom novogoriških vozil... Medtem ko so v Siemensu v petih letih zamenjali 50 odstotkov svojih proizvodov, je Crvena zastava še leta 1987 izdelovala fiat 750. Avto s častljivo letnico 1957.

● Strategija ali postopno osamosvajanje go-

spodarstva. V strategiji morajo podjetja uporabiti kategorije evropskih trgov. Še več — planetarizacijo industrijskega načina proizvodnje; transkontinentalno delitev dela. Ne glede na to, v kakšno realnost so vpeta. Gotovo bodo pri tem, ko bodo prehitela sistemske stereotipe in zaostanke, naletela na kopico zank, ujetih v nešteto nians davčnega, bančnega in zaposlovalnega sistema, skratka državne regulative, ki je nezdružljiva s tržno ekonomijo. Je morda Pintar še eden bolj svetovljansko navdihnenih posameznikov, ki ne glede na jugoslovansko stvarnost hrabri preostanek podjetij, ki si to ime še zaslužijo?

Oziroma kakšna so naša »evropska« podjetja? Na to je poskušal odgovoriti tudi dr. Vinko Kastelic, predsednik sodišča združene države. Na evropski ravni so danes tista naša podjetja, ki so bila od države zapostavljena, demokratično vodena, so se v njih ljudje identificirali s firmo...

● Gospodarska reforma je v rokah politične

reformo? Verjetno Kastelic ni povedal nič novega, ko je dejal, da nas povojne izkušnje učijo, da je vse naše gospodarske reforme zlomil t. i. politični faktor. Toda vedno bolj jasno postaja vsaj to, da je podjetniška zakonodaja, predvsem njene »nedefinirane lastninske in podobne zanke« primerna kost za kopico posvetov iz seminarjev. Povzroča glavobol »podjetniško razdraženih« in pravično spanje tistih, ki se zanašajo na »prehodno obdobje«.

Kastelic je menil, da se teh dilem ne bomo rešili, dokler bo naša edina stranka lahko računala na svoja zaveznika — klasični proletarijat oziroma, dokler bo v podjetjih svojo legitimnost iskala kakršnakoli strankarska organizacija in neavtonomni sindikat.

Ali na kratko: tudi zdajšnji negotovost gospodarske reforme neguje »tisti«, ki ima v zakupu naš splošni reformni poskus.

Silva Čeh

JUGOSLOVANSKI DEVIZNI TRG

Kako se oblikuje tečajna lista

Ljubljani se v kratkem obeta ustanovitev prve borze po letu 1945. Na borzah se na enem mestu institucionalno stikata ponudba in povpraševanje po različnih vrstah blaga. O njih, predvsem pa o valutnih borzah, smo se pogovarjali z mag. Draškom Veselinovičem, ki je tudi avtor knjige »Devizno trgovanje v svetu in v Jugoslaviji«.

Ali bi nam lahko povedali kaj o zgodovini borz?

Najbolj znani svetovni borzi The British (London) Stock Exchange in New York Stock Exchange (Wall Street) sta bili ustanovljeni že pred dvema stoletjema. Prva je bila ustanovljena leta 1773 iz neformalnih menjav v t. i. »kavnih hišah« v londonskem

Cityju, druga pa leta 1792 na znani Wall Street.

Prva tovrstna institucija v naši državi sega tja v leto 1886, ustanovljena je bila 2. novembra omenjenega leta. To je bilo v Beogradu. Zagrebško borzo so ustanovili 4. junija 1919, novosadsko oktobra 1921 in ljubljansko 16. avgusta 1924. Izključno ljubljanski borzi sta delovali v Skopju in Somboru. Borzi v Beogradu in Zagrebu sta poslovali z več vrstami blaga; to pomeni, da sta trgovali tako z raznim blagom, valutami in nekaterimi drugimi elementi in vrednostnimi papirji. Ti vrednostni papirji so bili v glavnem državni vrednostni papirji, državna posojila, domače komunalne obligacije in tudi delnice. Precej zanimanja je vladalo za tako imenovano jugoslovansko stabilizacijsko posojilo, s katerim se je tudi trgovalo preko te borze. Ljubljanska borza je bila bolj specializirana za trgovanje z domačimi in tujimi vrednostnimi papirji in različnimi valutami ter delnicami. Delovanje jugoslovanskih borz je bilo prekinjeno z začetkom druge svetovne vojne.

Po vojni smo pri nas uvedli centralnoplanski tip gospodarjenja po vzorcu SZ. Tu ni bilo prostora za uveljavljanje kakih tržnih zakonitosti. Leta 1952, ko smo začeli izvajati politično in gospodarsko reformo, so bila ustanovljena devizna obračunska mesta (DOM). Na teh mestih so kotirale devize, tečaj pa so določali pristojni organi v skladu s ponudbo in povpraševanjem. Promet z devizami je bil zelo majhen. Ta obračunska mesta lahko štejemo nekako za zamek jugoslovanskega deviznega trga po drugi svetovni vojni.

Kako je bilo z našim deviznim trgom od njegovega zametka leta 1952 dalje?

Enotni jugoslovanski trg je bil ustanovljen 8. maja 1973. To leto sovpada tudi z uvedbo

drsečih ali plavajočih tečajev valut v svetu, ko je svet prešel iz fiksnih tečajev na tako imenovani drseči ali plavajoči sistem tečajev. Povedati je treba, da ta jugoslovanski devizni trg ni bil klasičen ali pravi devizni trg. Tu je šlo bolj za jugoslovansko usklajevanje med ponudbo in povpraševanjem po devizah v okviru posameznih poslovališčnih bank za opravljanje poslov v tujino. Tečaj ni bil prost, ni se namreč mogel prosto oblikovati. Odvisen je bil od tega, kako ga je oblikoval ZIS, operativno pa NBJ. Če tečaj ni prost, potem ni mogoče prosto in svobodno določati cen blaga. V tem primeru pač ne moremo govoriti o deviznem trgu v pravem pomenu besede. Ob koncu sedemdesetih let se je zadolžitev Jugoslavije v tujini občutno povečala. V tem je treba tudi iskati vzrok, zakaj sta bila takrat usklajena ponudba in povpraševanje po devizah. Zadolževali smo se in s tem večali ponudbo deviz. V naslednjem razdobju so v Jugoslaviji nastopile plačilno bilančne težave. Novih kreditov v tujini nismo mogli več najemati, tako je prišlo leta 1983 do prvega reprogramiranja oziroma refinanciranja naših dolgov. Za to obdobje je pri nas značilno veliko pomanjkanje deviz. Povpraševanje po devizah je bilo torej bistveno večje od ponudbe. Tako stanje je trajalo več ali manj do 27. maja 1988. V tem obdobju sem redno reprogramiral oziroma refinanciral naše zapadle obveznosti do tujih kreditorjev. S tem datumom pa so začeli veljati znani »majski ukrepi«. Uspelo nam je dobiti nekaj novih kreditov v tujini oziroma nekaj svežega denarja; tečajna politika je postala nekoliko bolj aktivna, domača monetarna politika z visokimi obrestnimi merami nekoliko manj ekspanzivna. To je pomenilo velik dodaten impulz za oživitve jugoslovanskega deviznega trga in po tem datumu ni bilo več ekalne dobe za

plačilo uvoza blaga in storitev. Pred tem so namreč morala podjetja čakati na uvoz, po tem datumu to ni bilo več potrebno. Lahko rečemo, da od tega dne dalje jugoslovanski devizni trg v svojem zastavljenem konceptu posluje redno.

Kako se oblikujejo tečaji valut doma in v svetu?

Na kratko: tečaj valute je pravzaprav cena domače valute za eno enoto tujе valute. Tako dobimo npr. vrednost ene zahodnonemške marke, italijanske lire, avstrijskega šilinga itd. v dinarjih. Če gledamo v ekonomski zasnovi, je tečaj med dvema valutama razmerje med kupnima močema teh dveh valut. To je ena definicija. Ta teoretična opredelitev precej drži tudi v praksi na daljši rok. Za oblikovanje tečajev v svetu obstajajo štiri vzroki ali dejavniki. Na prvem mestu so ekonomski dejavniki. Tu je najpomembnejša inflacija, ki vpliva na kupno moč. Drugi razlog, od katerega zavisi oblikovanje tečajev, je političen. Tudi politika ima namreč vpliv na vrednost valute v tržnih gospodarstvih. Omenil bi pravilne v ZDA, ki vedno močno vplivajo na vrednost dolarja v svetu. Na tretjem mestu so dejavniki psihološke narave. Gre namreč za razna pričakovanja ljudi, gospodarstvenikov, politikov in drugih. Ravno ta dejavnik lahko zelo vpliva na inflacijo in seveda tudi na tečaj valute. Primer: porabniki pričakujejo visoke cene in hitro kupujejo razne predmete ali hrano še po nizki ceni. Podobno je pri nakupih nekaterih valut, za katere se pričakuje prevečnotenje. Četrta dejavnika za oblikovanje valut pa so tehnične narave in so bolj kratkoročni.

Poglejmo še, kako se oblikuje tečaj dinarja. Le-ta se formira na podlagi treh pokazate-

ljev. Prvi od teh je razlika med našo inflacijo in inflacijo sedmih držav, s katerimi največ trgujemo. Glavina našega blagovnega prometa s tujino odpade na ameriški dolar, zahodnonemško marko, britanski funt, švicarski frank, avstrijski šiling, italijansko liro in francoski frank. Za razliko med jugoslovansko inflacijo in ponderirano košarico inflacij v teh državah bi moral dinar izgubljati na vrednosti proti tem valutam. V tej košarici imata največje vlogo zahodnonemška marka in ameriški dolar, ker s tema državama največ trgujemo. Naša inflacija je merjena z rastjo maloprodajnih cen. To pomeni: če je pri nas inflacija 100-odstotna, v tej košarici pa le 3-odstotna, mora dinar izgubiti na vrednosti vsaj 97 odstotkov. Drugi kazalec je plačilno bilančni. To pomeni: če imamo mi deficit v tekočem delu plačilne bilance, bi moral dinar toliko več izgubiti na vrednosti; ob tem se namreč stimulirata izvoz in devizni dotok, destimulirata pa se uvoz in devizni odtok. Tretji kazalec pa sta ponudba in povpraševanje po devizah na jugoslovanskem deviznem trgu. V praksi ta kazalec ni preveč upoštevan, prednjači namreč prvi kazalec, to je razlika v inflacijah med jugoslovansko in tisto v sedmih državah.

Poudariti je treba, da naša politika ni dosledna. S Sovjetsko zvezo imamo namreč velik zunanietrgovinski presežek, toda klirinški dolar je še vedno precenjen. Ko se vključujemo v tuje devizne trge, imajo tudi partnerji pred očmi tudi naše pomanjkljivosti. Dinar je nekonvertibilna valuta. V tujini z njim ne moremo nastopati. Zaradi tega se jugoslovanske banke vključujejo v tuje devizne trge samo s trgovanjem s tujimi valutami. Tako smo prav gotovo v nekoliko slabšem položaju.

Vsak dan se v Beogradu na podlagi metodo-

logije oblikuje tečajna lista, ki je potem objavljena v dnevnem časopisu. Metodologijo določa ZIS, Narodna banka Jugoslavije pa jo izvaja operativno. To praktično pomeni, da NBJ oblikuje tečaje valut. NBJ določa vsak dan na medbančnem sestanku deviznega trga v Beogradu spodnjo in zgornjo intervencijsko točko. Tečaj med zgornjo in spodnjo točko se oblikuje glede na nakup in prodajo tistega dne na deviznem trgu. Če pa ne bi bilo niti nakupov niti prodaj deviz, bi bil srednji tečaj v naši tečajni listi točno na aritmetični sredini med spodnjo in zgornjo intervencijsko točko. Kadar pa je na deviznem trgu živahno, tedaj se tečaj premaknejo proti eni ali drugi točki. Razlika med nakupnim in prodajnim tečajem predstavlja provizijo banke, ki opravlja za-menjave valut.

Pojasnite nam, prosim, kako da na zunanjih trgih dolar pada, pri nas pa raste?

Dolar je trenutno najvažnejša mednarodna valuta in kot taka kotira proti vsem svetovnim valutam. Kljub temu se dogaja, da dolar v tujini raste ali pada, in to v razmerju do drugih svetovnih valut. Vzemimo primer: dolar npr. proti zahodnonemski marki pada. Če pogledamo na našo tečajno listo, vidimo, da je dolar kljub padanju pri nas vedno več vreden oziroma dinar vedno manj. Upoštevat moramo, da je ameriško gospodarstvo močnejše od našega. Ta moč se odraža tudi v razlikah inflacijskih stopenj. To predstavlja že en faktor za padanje dinarja v razmerju do dolarja ne glede na njegovo kotiranje na svetovnih trgih. Če dolar pada proti zahodnonemski marki, pomeni, da je za našo zahodnonemsko marko več vredna. To nadalje pomeni, da bo v tem primeru razvednotenje dinarja proti marki večje kot proti dolarju. Tu je medsebojna odvisnost.

Miloš Likar

Vlasta Felc

V pogovoru so sodelovali: **dr. Janez Babnik**, z Univerzitetne ginekološke klinike v Ljubljani, **dr. Marinka Grmek** iz Zdravstvenega doma Velike Lašče, **doc. dr. Dušan Keber** z Univerzitetne gerontološke klinike v Ljubljani, **dr. Mateja Kožuh** z Univerzitetnega zavoda za socialno in zdravstveno varstvo v Ljubljani, **prof. dr. Jože Lokar** s Centra za mentalno zdravje in **dr. Jože Vidmar** z republiškega komiteja za zdravstveno in socialno varstvo. Iz uredništva Dela sta sodelovali **Dragica Bošnjak** in **Mihaela Žitko** ter stenografka **Danica Velkavh**.

KEBER: Zdravstvena politika pogosto meri zdravstveno stanje prebivalstva in uspešnost zdravstvenega varstva z neprimernimi pokazatelji, na primer s stopnjo invalidnosti in pričakovano življenjsko dobo, na katero zdravstveno varstvo le deloma lahko vpliva in so znatno bolj odvisni od splošnih razmer v družbi. Treba se je torej vprašati, ali sploh razpolagamo s kvalitativnimi zdravstvenimi podatki, ko skušamo odgovoriti na vprašanje o najpomembnejših zdravstvenih problemih pri nas in o njihovem gibanju v času. Poročilo svetovne zdravstvene organizacije na primer zatrjuje, da se je število bolnikov z boleznimi srca in ožilja v Jugoslaviji v zadnjem desetletju povečalo za 80 odstotkov. Ali je ta podatek resničen in odraža nazadovanje zdravstvenega stanja ali pa gre samo za boljše zajemanje podatkov?

KOŽUH: Menim, da gre pri tem le za zbljanoš poročanje, vendar pa res ni povsem jasno, kaj je zajeto v podatke o številu teh bolnikov. V našem zavodu zbiramo po 15 milijonov podatkov na leto. Za to zbiranje in obdelavo namenjam izjemno majhen delež zdravstvenega denarja, vsega 0,03 promila. Naj poudarim, da večino podatkov, od 80 do 90 odstotkov, zbiramo »na roke« ... V tem času imamo celo slabše podatke, kot smo jih imeli pred desetimi leti.

BABNIK: Po mojem smu na poti, da se bo slovensko zdravstvo začelo bolje organizirati in bo prehod informacij večji. Le tako se bomo postavili na resnična tla, vedeli, kaj delamo, kje smo in kako je mogoče z razmeroma preprostimi ukrepi in boljše povezanostjo delati tudi bolj učinkovito.

KEBER: Rad povem, da naše zdravstvo sestavljajo posamezni zdravniki, ki skrbijo za posamezne bolnike, ki se k njim zatečejo, ker so bodisi hudo bolni ali zelo vztrajni, nimamo pa takega sistema, ki bi res skrbel za prebivalstvo kot celoto, o njem zbiral podatke in ukrepal. Nimamo strokovne hierarhije, ki bi imela pristojnosti in možnosti, da bi na podlagi teh podatkov pripravljala tudi dolgoročne potoze. Računalniško mrežo in službo za zbiranje podatkov potrebujemo in je sramota, da jo ustvarjamo že 20 let, pa je še vedno nimamo.

Vendarle smo slišali, da samo zdravstvo ves čas zbira ogromno, pravite, kar 15 milijonov podatkov. Čemu so namenjeni, kaj se potem z njimi dogaja?

KOŽUH: Večina podatkov se začne zbirati po ambulantah in bolnišnicah, vendar ne prav veliko pri zdravnikih in sestrah. Zajetne svežnje papirjev obdelujejo statistiki in zdravniki tudi ne dobijo dovolj hitre povratne informacije. Zato tudi niso posebno zainteresirani za to delo. Vsem tem procesom zbiranja in obdelave podatkov je veliko posredniški in seveda več možnosti za napake, ki jih je treba odkrivati in popravljati, kar spet terja veliko dodatnega dela.

VIDMAR: Menim, da je tolikšno število podatkov kar dovolj veliko ali za zbiranje nemara celo preveliko. Bolj pomembno je seveda, ali zbiramo prave podatke. Veliko jih dobivamo iz delovnih diagnoz.

Ze te podatke je treba zbirati bolje, potem gre naprej za vprašanje urejanja, razlage in uporabe teh številk. Lahko pa bi imeli boljše rezultate tudi z zbiranjem po »peči poti«.

KOŽUH: Nekoč je morala biti naša zdravstvena statistika zelo sodobna. Ker pa je bilo zanjo iz leta v leto manj denarja, je bil Zavod prisiljen postopoma opuščati obdelavo nekaterih pomembnih kazalcev. Tako na primer že štiri leta niso obdelani vzroki smrti, ker preprosto ni bilo denarja, da bi nadomestili človeka, ki je odšel.

GRMEK: Vprašati se je tudi treba, kaj pravzaprav zajemamo s podatki. Pri nas v splošnih ambulantah je ogromno bolezenskih težav in problemov, ki jih ni v mednarodni klasifikaciji. Tlačimo jih v predalčke, za katere mislimo, da so najbolj primerni ...

KEBER: Podatke o zdravstvenem stanju imamo samo o ljudeh, ki se zatekajo k nam. Ničesar pa ne vemo o tistih, (teh pa je kar precej, morda dve tretjini), ki se v zdravstveno službo sploh ne zatečejo, bodisi zato, ker so premalo zdravstveno prosvetljeni ali se ne počutijo bolne ali pa jih iz kakršnihkoli drugih razlogov zdravstvena služba sploh ne zajame. Pri pacientih, ki pridejo v ambulantno,

tako sploh ne vemo za obolevnost po starosti, pri tistih v bolnišnicah, pa zbiramo samo prve diagnoze, čeprav jih ima vsak po več in je pogosto odvisno samo od izbire zdravnika, kaj bo pač dal na prvo mesto. Ne ločimo tudi med bolniki, ki so zajeti po petkrat ali samo po enkrat na leto. To lažno povečuje nekatere diagnoze, nekatere stvari pa prikrije. Tako preprosto nimamo točnega podatka, koliko je denimo infarktov v Sloveniji, znan pa je podatek o skupnem številu boleznih srca in ožilja, pa je verjetno pretiran.

VIDMAR: Vsi ljudje, ki pridejo prek aktivnega zdravstvenega varstva in medicine dela, so zajeti v teh podatkih, zato menim, da ta odstotek ni tako majhen.

LOKAR: Zbiranje podatkov, ki jih je mnogo, celo preveč, se ponavadi konča s statistično analizo, ne pa z dejansko analizo, ki bi omogočala pripravo programov zdravstvenih ukrepov in potem tudi njihovo izvedbo. Zato ne kaže razpravljati o zdravju Slovencev na podlagi podatkov o boleznih. Kdor misli, da je zdravje nebolezen, je v zmoti. Slovenija je idealen epidemiološki rezervuar, je ena najmanjših držav tega sveta z vsemi tistimi značilnostmi, ki so za zdravstvo pomembne. Tega nismo znali izrabit.

KOŽUH: Merimo samo obolevnost, spremljamo samo bolezen zaradi tega, ker je bolezen lažje meriti kot zdravje. Letos smo prvič načrtovali študijo o zdravju, da bi razpoznali skupine ljudi, ki si pomagajo same oziroma tiste, ki skrbijo za svoje zdravje.

Zadnja leta zdravstva ni dovolj zanimalo, kaj se dogaja na nacionalni ravni. Razvite dežele imajo v rokah orodje za preudarno rabo zdravstvenega denarja, ki ga je vedno premalo – to je informacijski sistem. Le če imas zanesljive podatke, lahko usmerjaš zdravstveno varstvo.

Kaj je torej vendarle mogoče ugotoviti iz statistike o zdravstvenem stanju našega prebivalstva?

KOŽUH: Po naših statistikah se v bolnišnicah zdravi 16 odstotkov ljudi na leto. Vendar gre pri tem podatku zgolj za vse sprejeme v bolnišnice. Torej so v to število vključeni tudi tisti, ki so v bolnišnicah po dvakrat ali večkrat.

V ambulantah osnovnega zdravstvenega varstva in ambulantah specialističnih dejavnosti opravijo 12.800.000 pregledov na leto.

V splošni zdravstveni službi opravijo približno pet milijonov pregledov na leto; 20 odstotkov se nanaša na otroke, na eno diagnozo pa pridejo trije obiski. V splošni medicini je 29 odstotkov diagnoz o boleznih dihal, 14 odstotkov se jih nanaša na bolezni mišic in kosti, 10 odstotkov diagnoz je zaradi bolezni srca in ožilja, poškodb pa je 9 odstotkov.

Na enega otroka do 6 let pride približno 9 pregledov na leto. Polovica vseh pregledov, natančneje 51 odstotkov, je opravljenih zaradi bolezni dihal.

Trinajst odstotkov pregledov je zaradi čutil in živčnega sistema, 8 odstotkov je infektivnih bolezni, 2,7 pa je pri majhnih otrocih že poškodb.

Na šolarje prideta dva pregleda na leto. Še vedno so v ospredju (40 odstotkov) obolenja dihal, 10 odstotkov je poškodb, 9 odstotkov pa je obolenj kože in podkožja.

Janez Babnik

Marinka Grmek

Mateja Kožuh

Jože Lokar

Jože Vidmar

Dušan Keber

SLOVENC V PORABJU

Pet minut pred asimilacijo

V Porabju na Madžarskem, kjer živijo Slovenci, se sliši slovensko le med poukom slovensčine in pri nekaj urah dvojezičnega pouka, sicer pa materinščina zamre. Slovenski otroci se tudi s svojimi starši večinoma sporazumevajo v madžarščini.

Takšna je danes vsakdanjost Slovencev v Porabju na Madžarskem, ki pa jo, roko na srce, naši sosedje želijo v zadnjem času spremeniti, tudi s pomočjo iz Slovenije. Na Madžarskem niti ne skrivajo, da je zgodovina vrnila Slovence v Porabju globok pečat in da ga bo težko zbrisati. Živijo v najmanj razvitem predelu Madžarske in še ob meji, ki je bila desetletja še dodatna politična in gospodarska ovira za narodnostni razcvet Slovencev. To vedo vsi – tako madžarska država kot Slovenci, ki ugotavljajo, da jih je zdaj morda le še kakih tri tisoč. In še tem dela materinščina na velike težave. Pravzaprav jih zelo veliko med njimi obvlada le nekaj deset besed in še to v narečju. Kaj se bo zgodilo z zdajšnjim najmlajšim rodum Slovencev na Madžarskem? Ali bo potonil v sivino naravne asimilacije, ki preži z vseh strani, ali pa bodo po duši in jeziku še naprej ostali Slovenci? Posebej v zadnjem času se Madžarska trudi, da bi uresničila velik del tistega, kar ima jasno zapisano v svojih narodnostnih dokumentih. Obsežne družbene in gospodarske spremembe na Madžarskem so posegle tudi na to področje.

Slovence v Porabju je na začetku leta obiskal Janez Kerčmar, priznani strokovnjak za narodnostno šolstvo, eden od tvorcev dvojezičnega osnovnega šolstva v Sloveniji. Medse so ga povabili Madžari, da bi organiziral in dvignil na višjo kakovostno raven pouk slovensčine in dvojezični pouk na porabskih osnovnih šolah in na monostrski gimnaziji.

»Zdaj, ko sem spoznal razmere v Porabju, med Slovenci in če posebej na šolah, sem

OKROGLA MIZA: KAKO ZDRAVI SO PREBIVALCI SLOVENIJE

Tifusa niso odpravili zdravniki, ampak angleška stranišča

Pričakovati od medicine, da bo svojo učinkovitost dokazovala z daljšo življenjsko dobo ljudi, je poenostavljeno in krivično.

Tudi v preteklosti ni imelo zdravstvo glavne zasluge za to, da se je ta podaljšala za denimo 30 let. To je ena od vodilnih misli našega pogovora za okroglo mizo o zdravju v Sloveniji, ki se navezuje tudi na 7. april, Svetovni dan zdravja.

Preseneča pa, da ima 1.200 šolarjev diagnozo »duševne motnje«. To je veliko za majhno Slovenijo.

V specialističnih ambulantah je zabeleženih 2,3 milijona obiskov, kar pomeni, da pride na dva pregleda v splošni ambulantni pregled v specializaciji. Pri tem so spet na prvem mestu poškodbe (20 odstotkov).

Vsako leto v Sloveniji umre približno 18 tisoč ljudi; 4 odstotke jih je starih do 30 let, 20 odstotkov med 30 in 59 let, drugo so starejši. Med vzroki za smrt prevladujejo bolezni srca in ožilja, ki jih je 56 odstotkov, 18 odstotkov je neoplazem. Za 7 odstotkov smrti so krive poškodbe, 6 odstotkov jih je zaradi bolezni prebavil, 4 zaradi bolezni dihal in 3,2 odstotka je samomorov.

Bolezni srca in ožilja so bile pred desetimi leti na prvem mestu kot najpogostejši vzrok smrti v starostni skupini od 50 do 59 let in naprej, v desetih letih pa so kot vzrok smrti že prešle v starostno skupino od 40 do 49 let. Na to bi morali biti pozorni, ker izgubljam aktivne ljudi. Nesreče so prvi vzrok za smrt do 30. leta starosti. Če temu ob bok postavimo še vprašanje rodnosti, bi tudi morali ukrepati. Ne samo, da imamo v Sloveniji manj žensk, ki so sposobne rojevati, pač pa tudi v letih, ko naj bi imeli otroke, izgubljam veliko ljudi.

Poškodbe so tudi ena pomembnih nacionalnih patologij. Preseneča pa, da so v starostni skupini od 30 do 40 let na tretjem mestu kot vzrok smrtnosti bolezni prebavil in v to niso vštete rakave bolezni. V desetih letih se je pri mladih ljudeh od 30 do 40 let povečala tudi smrtnost zaradi alkoholizma.

LOKAR: To je čudovit primer medicinskega razmišljanja, ko se na podlagi zbranih podatkov zdravstva lahko pove, kje so kritične točke glede poškodb, bolezni, smrti itd. Če bi vprašali, ali je medicinski model, ki ga imamo v Sloveniji, dober ali slab, bi dejal, da ni slab, problem pa je v tem, da se nam slabša. Takšne informacije so samo most do družbenega modela, medicinski že vsebuje preprečevanje stvari, ki jih po tem modelu lahko preprečujemo.

Po medicinskem modelu ni mogoče preprečevati alkoholizma, prav tako ne prometnih nesreč. Vsi ti številni podatki bi morali biti podlaga ali most k družbenemu modelu kako varovati zdravje.

Medicina je v varovanju zdravja sorazmerno omejena s tistim, kar ta čas zna. To je njena strokovna meja in jo v Sloveniji na marsikaterem področju povsem solidno dosegamo. Splošna cepilna so izkoreninila nekatere bolezni, se pravi, da smo na zadnji stopnji učinkovitosti, čežnjo po medicinskem modelu ne moremo več, ker smo jo že dosegli. Družbeni model ima povsem druge zakonitosti kot medicinski. V ameriški akciji proti toksikomanijam so vse neskončne podatke

zdravstva spravili na tri besede: Zdaj reči ne! To je bil politični vidik milijonov podatkov, ki jih je zbralo zdravstvo. Zelo je treba paziti, da v družbenem modelu ne bi uporabljali medicinskega izrazja.

Takšen družbeni model hoče vsaka družba, tudi naša, vsiliti zdravstvu. Zdravstvo pa je marsikaj, tudi pri nas, tako naivno, da je pripravljeno tak družbeni model sprejemati. Družbeni model je stvar družbe kot celote: tega, kako kaka družba deluje in kako v njej deluje vsak posameznik. Tu bi lahko naredili ogromno, nismo pa nič, čeprav vemo, da je zdravje v Sloveniji mogoče zboljšati le z dobrim družbenim modelom. Z zboljšanjem medicinskega modela bi le neznatno prispevali k manjši obolevnosti, manjši smrtnosti, prek družbenega modela pa, poudarjam, zelo veliko.

KEBER: Pričakovati od medicine, da bo svojo učinkovitost dokazala s takimi pokazatelji, kot je podaljšana življenjska doba in kaj podobnega, je krivično. Tudi v preteklosti ni imela medicina glavne zasluge, da se je v zadnjem stoletju podaljšala življenjska doba od 45 na 75 let. Recimo, da zdravstvo na marsikaj opozarja, da je vzgojitelj, prosvetilec, deluje v družbi. Ne more pa storiti skoraj ničesar na primer pri preprečevanju narkomanije, alkoholizma in prometnih nesreč, zmanjševanju onesnaževanja okolja in v boju proti nezdravi prehrani in naraščajoči revščini.

Na vprašanje, ali ima medicina še kakšna ozlja področja, kot so bile nekdaj nalezljive bolezni, s katerimi je dosegla drastično podaljšanje življenjske dobe, nekateri strokovnjaki v svetu odgovarjajo, da bi samo z že znanimi ukrepi preprečevanja bolezni srca in ožilja lahko podaljšali življenjsko dobo za pet do deset let. Eden takšnih ukrepov bi bil na primer odkrivanje in zdravljenje ljudi s prevrženim krvnim tlakom ali holesterolem, ki jih imamo po nekaterih ocenah v Sloveniji približno pol milijona. Večine teh ljudi sploh ne poznamo, kaj šele, da bi jih zdravili. Če bi se odločili za nacionalno akcijo za zniževanje krvnega tlaka in holesterola, bi potrebovali ogromna sredstva.

LOKAR: Posebni programi za odpravljanje posameznih motenj so zastareli načini. Novost je samovarovanje zdravja, kar je temeljni problem današnjega družbenega modela medicine nasploh. Ljudje si kvarijo zdravje z napačno prehrano, s premalo gibanja, s stalnimi duševnimi napetostmi; z načinom življenja, ki je pri večini ljudi tak, da je zdravju škodljiv v duševnem in telesnem smislu. Sem je treba šteti še onesnaževanje okolja in revščino, ki je pri nas še kako aktualen družbeni problem. Če se bomo borili na primer samo zoper holesterol in vse drugo zanemarili, bomo naredili zelo malo. Boriti se je treba zoper holesterol in vse drugo zanemarili, bo v najhujšem smislu.

KEBER: Zelel sem povedati samo, da bi v celostnem sklopu ukrepov že en sam veliko stal.

LOKAR: Stara šala s kruto resnico je, da tifusa niso odpravili zdravniki, ampak angleška stranišča. Če to umešimo v naš čas, vidimo, da imamo v zdravstvu neverjetno strogo preverjanje voznikovih sposobnosti soferjev, na drugi strani pa imamo popolno anarhijo v prometu z najslabšimi cestami in »družbeno dovoljenje«, da prodajamo najslabše avtomobile in s tem zanemarimo tisto, kar povzroča prometne nesreče. Polovici soferjev lahko ta hip vzamete dovoljenje, pa bo relativna pogostnost nesreč prav taka, kot je zdaj, saj je vse drugo prej krivo za nesrečo kot človek. Opredelivte »subjektivni dejavnik« v policijskih statistikah so strahno zapeljive, saj v zdravstvu usmerijo pozornost na bolnika, namesto denimo na prepoved uporabe motorjev, s katerimi se smrtno ponesreči ogromno mladih, najbolj vitalen del našega prebivalstva. Urediti je treba avtoceste, predpisati na manjše avtomobile petkrat večji davek kot na velike, ker so neprimerno bolj nevarni. Vendar ves naš družbeni sistem deluje tako, da je veliko prometnih nesreč, od zdravstva pa pričakujejo, da kaj stori da jih bo manj.

KOŽUH: Zdravniki bi morali na ta široki problem ves čas opozarjati. Zdaj trdimo, da imamo pol milijona prebivalcev s povečanim holesterolem, ki jim samo zdravstvo ne more pomagati, ker nima denarja. Lahko pa kot družba vendarle tudi kaj spremenimo. Na Švedskem na primer, so spremenili vsebnost hrane; država je dala denar industriji, ker je takšna bolj zdrava in dražja. Tako je država poskrbela, da ljudje dobijo na mizo tisto, kar bo nekoliko zmanjšalo pogostost tega obolenja in podobno.

BABNIK: V Ameriki na primer, če govorim za svoje področje, so se lotili problema nedonošenčkov, da so najprej razvili intenzivno terapijo. Dosegli so določene uspehe. Toda Francozi so se tega lotili na drugem koncu. Da bi zmanjšali število nedonošenčkov, so se najprej temeljito lotili preventivnega varstva. In tako so imeli na primer še pred petnajstimi leti med novorojenčki 6 ali 7 odstotkov nedonošenčkov, danes pa jih imajo le 4 odstotke oziroma še manj. To pa pomeni veliko manjšo smrtnost med novorojenčki in tudi veliko manj denarja za intenzivno terapijo tistih, ki morajo preživeti.

LOKAR: Gre torej za vprašanje kaj narediti, da bodo mame, ko bodo spočele in rodile, bolj zdrave. Tako bodo tudi dojenčki bolj zdravi. Nekaj je zbiranje podatkov o boleznih dojenčkov, povsem drugo vprašanje pa, kdo jih rodi. Z analizo podatkov bi v Sloveniji ugotovili, da imajo višji socialni razredi manj otrok kot tisti, ki otroku ne morejo nuditi dobrega okolja in možnosti. S stališča zdravja nekega naroda je ta podatek neprimerno bolj pomemben kot to, da umrljivost dojenčkov skoči za dva promila gor ali dol.

BABNIK: Lotili smo se že projekta podatkov, s katerim želimo ugotoviti kaj lahko reši medicina in kaj moramo naložiti družbi. Pogledati je treba, kaj se dogaja s socialnim položajem žensk, vendar so to že družbeni problemi, nekatere medicinske pa lahko vseeno rešimo.

To pomeni vedeti, katero skupino nosečnic je treba zgodaj zajeti, jim svetovati, jih pravočasno vključiti v ambulantne dejavnosti in celostno skrbeti zanje. Pri tem, katere otroke je treba skrbneje spremljati, je bilo že dosti narejenega, saj imamo na primer že deset let register rizičnih otrok.

LOKAR: Nimamo pa registra rizičnih družin ...

Je torej izrazito veliko število nedonošenčkov pri nas družbeni ali medicinski problem?

BABNIK: Oboje. Američanom ni uspelo, ker so imeli samo intenzivno terapijo, niso pa se ukvarjali s tem, zakaj imajo toliko nedonošenčkov. Premalo so se posvetili preprečevanju tega pojava.

LOKAR: Na kongresu Svetovne zdravstvene organizacije je letos nekoč rekel: vse bolj sem prepričan, da je medicina veda, ki se ukvarja z družbenimi problemi, in sicer s tistimi, ki imajo nekaj malega medicinskih vidikov ...

KOŽUH: Pri nas je med novorojenčki 8 odstotkov nedonošenčkov. Švedi jih imajo nekako 4 odstotke, to so dosegli predvsem z liberalnim odnosom do nosečnic, ki jih večkrat pregledajo kot mi (pri nas so v povprečju štirje pregledi), zelo razumevajoči so do njihove bolniške odsotnosti. To pa so že družbeni, ne samo medicinski problemi. Vendar smo tudi v Sloveniji že marsikaj naredili in večina žensk rojeva v optimalnem obdobju med dvajsetim in tridesetim letom.

Na nekaj pa še nismo dovolj pozorni. Pred dvema letoma sem pri pregledovanju podatkov ugotovila, da so presledki med porodi premajhni. Tiste matere, ki so v ljubljanski porodnišnici rodile v presledku manjšem od 24 mesecev med dvema otrokoma, so imele 12 odstotkov nedonošenčkov več kot druge. Ginekologi posvečajo premalo pozornosti kontracepciji po porodu, dosti jih zanosi nekaj mesecev po porodu in ker želijo še enega otroka, se odločijo, da ga bodo imele, čeprav je mnogo bolj ogrožen.

GRMEK: To jih prehitri zaradi premajhne vednosti. Naše ženske še vedno dobivajo največ informacij od starih mame, precej več kot od zdravnikov. Prepričane so na primer, da so zaščitene, dokler dojiijo ... Če je medicina na mnogih področjih agresivna, bi morala biti bolj učinkovita tudi pri prosvetljanju.

KEBER: Če hočemo več otrok, je treba družini še drugače pomagati, da se bo lažje odločala za več kot samo za enega otroka. Ali pa nobenega ... To so težave, ki jih ne moremo npriti zdravstvu. So pa seveda še tudi v zdravstvu področja, to je že treba priznati, kjer se zdalce nismo naredili vsega. Vendar pa so tudi stvari, kjer bi medicina z ogromnim vlaganjem denarja lahko napredovala zgolj po milimetrih. In na drugi strani so področja, ki so predvsem ali skoraj v celoti odprta – ko bi lahko z majhnimi posegi precej zboljšali zdravstveno varstvo ljudi. To smo tako razdružili, da smo ne le izgubili pregled nad družino, ampak tudi nad posameznikom. Zato razmišljamo o ponovni uvedbi družinskega zdravnika, ki bi znal skladno povezati vsa znanja o vplivih na družino.

LOKAR: Če je nosečnost nekaj normalnega, fiziološkega, kolikokrat bi morala nosečnica h ginekologu in kolikokrat k specialistu splošne medicine.

KOŽUH: Po zahodnih merilih sploh ni potrebno, da bi nosečnice pogosto prihajale h ginekologom. Zdravo nosečnico lahko spremlja medicinska sestra – babica in jo pošlje do ginekologije le takrat, ko kaže, da ne bi utegnili biti vse prav.

LOKAR: V medicini ni vse strogo razumsko, Strahovito veliko je izvenrazumskega. Preventivni pregled te zdrave ženske ni samo zaradi morebitnega odkrivanja bolezni, ampak je zanjo spodbuda, da sam skrbi za lastno zdravje. Če se zdravnik zanima zanjo, se bo tudi ona. Mislim, da števila vidika pri preventivnem pregledu ne kaže podcenjevati. Jaz že ne bi bil samo za babico pri nosečnici. Vemo, da mati pripelje otroka k zdravniku, čeprav ve, da se samo prehlajen. Toda ona hoče za svoj dojenček mi potrditev, da ima njen 16-mesečni malček le nahod in nič drugega.

GRMEK: Nekaj mater res pripelje otroka k zdravniku, morda tudi zaradi bolniške. Ogromna večina pa jih prihaja, ker jih resnično skrbi za otroka. Zdaj, ko so na porodniškem letu dni, v tem obdobju mame zelo skrbijo za svoje otroke. Pomembno je, da ima splošni zdravnik pregled nad svojimi varovanci, da jih zna pravočasno usmerjati k specialistom in jim je tudi sicer pripravljen pomagati z najrazličnejšimi zdravstvenimi navetmi. Toda če bi hotel ta zdravnik vse to vestno opravljati bi moral imeti neprimerno več časa.

ni čas je, da v Sloveniji izenačimo skrb za Slovence v zajedstvu – v Italiji, Avstriji in na Madžarskem ...

Menda se je že marsikaj začelo spreminjati na bolje: ob prihodu Janeza Kerčmarja so porabske šole dobile veliko literaturo iz Slovenije, predvsem slikanice, krajše zgodbe, novele itd. Dobile so tudi pisalne stroje s slovensko abecedo, da si učitelji lahko sami pripravljajo gradiva za pouk.

V Porabju je treba storiti dveje, da bodo Slovenci ponovno znali slovensko: prepričati starše, da se morajo njihovi otroci učiti materinščino, in za to usposobiti učitelje. »Zelo dobro sodelujemo tudi s katero za slovenski jezik na visoki učiteljski šoli v Szombathelyju (središče Železne Zupanije). Mladi učitelji, ki prihajajo v Porabje, že kar dobro znajo in govorijo slovenski jezik, imajo pa tudi voljo za delo in izpopolnjevanje. Res pa je, da je študij težak, ker večini manjka vnesna stopnja – pouk slovensčine na srednji šoli. Na monostrski gimnaziji se redki učijo slovensčino. Šolanje na visoki učiteljski šoli v Szombathelyju bosta nadajevala le dva. Razlika med materinščino in porabsčino, ki jo govorijo Slovenci v Porabju, je velikska. Zaradi izredno nizke ravni znanja jezika si bomo zato prizadevali, da bi se v vrtih in na razredni stopnji z vzgojo in učenjem v narečju le nekoliko priklopali do knjižne slovensčine,« je končal svoja razmišljanja Janez Kerčmar.

Ivan Gerenčer

Prav v teh dneh bo Janez Kerčmar skupaj z ravnatelji šol, učitelji in vzgojitelji opravil težaško delo (slovenske otroke vzgaja in poučuje v materinščini v vrtih, osnovnih šolah in na gimnaziji skupaj 23 učiteljev in vzgojiteljev). Starše otrok v Monostru in v slovenskih vaseh bodo skušali prepričati, da je prav, če se slovenski otrok uči tudi slovensčino. »Šolske oblasti bodo s prihodnjim šolskim letom

In kaj pravi statistika za Porabje? Od osemsto osnovnošolcev jih 277 obiskuje pouk slovensčine in dvojezični pouk, kar pomeni, da je med učenci 34,6 odstotka Slovencev. Od 279 malčkov v petih vrtih jih je v »slovenski program« vključenih 37,8 odstotka ali natančneje 103. Najslabše je obiskan pouk slovensčine na monostrski gimnaziji. Tamkajšnji slovenski krožek obiskuje le enajst učenec, štirje pa so si izbrali slovensčino za fakultativni predmet.

začele postopoma odpravljati pouk ruskega jezika (kot drugi jezik) na porabskih šolah. Nelogično in tudi nesmotno je bilo, da so se otroci, poleg madžarske seveda, učili še dva slovanska jezika. To je bila zanje velika obremenitev, rezultati pa zelo skromni.

Zdajšnja generacija staršev je bila prikrajšana za učenje materinščine, zato tudi ni kdo več kako navdušen, da bi se njihovi otroci učili materinščino. Tudi zato, ker je njihovo znanje slovensčine silno skromno, največkrat komaj omembe vredno. V mešanih zakonih

praviloma prevladuje prepričanje, da otroka ne kaže pošiljati še k dodatnemu pouku slovensčine. Zanimivo je, da je več otrok deležnih vzgoje v slovenskem jeziku v vrtih kot pa pozneje v šoli. Se posebej je ta pojav izrazil v Monostru, kjer živi zelo malo Slovencev in nimajo pravega stika s slovenskim jezikom.

Program pouka slovenskega jezika in dvojezični učni program na osnovnih šolah v Porabju sta pač glede na položaj in razmere izredno težavna. Zato se na šolah trudijo, da bi si učitelji pridobili čimveč znanja. Ravnatelj nove trijezične šole v Monostru (madžarsko-slovensko-nemška šola) Kolar Esaba, mlad in zelo dostopen pedagog, je zelo zadovoljen z delom Janeza Kerčmarja. »Največ so vredni vsakodnevni stiki, hospitacije in dogovori. Pomembno je, da počasi odpravljamo največje napake, recimo klasičen pouk slovensčine, ki je bil tak, kot velja za madžarski učni program. Najtežje je pridobiti oziroma navdušiti otroke in njihove starše za učenje slovensčine prav v Monostru, kjer živi najmanj Slovencev.«

Lepo je poslušati Madžare, ko se hvajajo, da dobro sodelujejo s šolami v Sloveniji, še posebej z dvojezičnimi šolami v Prekmurju. Vendar si želijo še več sodelovanja, predvsem praktičnega in strokovnega. Janez Kerčmar je glede tega precej bolj piker: »Slovenija je doslej za Slovence v Porabju premalo storila. Zdaj, ko sem temeljito ocenil položaj in razmere, trdim, da so Slovenci v Porabju dobili od matičnega naroda malo v primerjavi s Slovenci na Koroskem in v Italiji. Skraj-

SPODBUJANJE PODJETNIŠTVA PRI SOSEDIH

Onstran meje imajo že cele »farme« za gojenje podjetij

Tržaški BIC je bolj znan kot inkubator oziroma valilnica novega

podjetništva za proizvodnjo, namenjeno mednarodnemu trgu. Na

Koroškem pa je v zadnjih letih nastalo pravicato omrežje

pospeševalnih ustanov, skladov najrazličnejših posojilnih

sistemov.

Še za vzhodne projekte

Ko bo dokazana uspešnost tržaškega poskusa, menijo pri BIC, naj bi taka podjetja in spodbujevalna središča zrasla tudi drugod po Italiji. Sam tržaški BIC pa naj bi dajal prednost razvoju projektov, ki so usmerjena predvsem na velika vzhodnoevropska tržišča in tudi (ali zlasti) v sosednjo Jugoslavijo. Prav v zvezi z Jugoslavijo pa že nekaj časa omenja možnost ustanovitve podobnega podjetja (Adriatic) na Koprskem, s katerim naj bi tržaški BIC tako ali drugače tesneje sodeloval. Pa čeprav bo prav pri slednjem projektu verjetno treba na italijanski in jugoslovanski strani odpraviti še marsikatero nejasnost. Vsaj na italijanski strani, se pravi predvsem na Tržaškem, si namreč zamisljajo naj bi ta koprski BIC spodbujal predvsem gospodarsko dejavnost italijanske narodnostne skupnosti v Jugoslaviji in pri tem črpal sredstva iz lanskega letnega sporazuma Gorja-Mikulic. Na Koprskem pa si očitno zamisljajo tako podjetje nekoliko širše.

Kratice in angleščina sta očitno v mednarodnem gospodarskem življenju vse bolj v modi, zato bi na Tržaškem veljalo omeniti vsaj še eno angleško kratiko MIB (Master in International Business), pobudo tržaške univerze, da bi že letos pripravila v sodelovanju z videmskim podiplomski študij mednarodnega podjetništva. Ta študij naj bi trajal 12 mesecev, vendar samo 9 mesecev predavanj in seminarjev, tri mesece pa obvezni staž v velikih mednarodnih poslovnih centrih. Na tem podiplomskem študiju, ki bi bil odprt tudi za diplomante iz tujine, naj bi poleg italijanskih izvedencev predavali strokovnjaki z vsega sveta (vključno iz Vzhodne Evrope in z Daljnega vzhoda), poskusni, začetni tečaj pa naj bi se začel že maja letos.

Kako na Koroškem pospešujejo podjetništvo

Na začetku pride laiku prav malo začudenja. Tako majhna dežela – okroglo tri četrtilijuna ljudi – pa toliko podjetij! Avstrijska

zvezna dežela Koroška namreč premore reci in piši 20 tisoč podjetij. V luči te številke niti več ne zbujajo posebnega začudenja podatke, da je podjetij z mešanim kapitalom, s solastniki ali lastniki iz družbenega sektorja Slovenije že blizu 20, medtem ko se cenitve o firmah z zasebnimi lastniki in solastniki iz Jugoslavije, posebej še Slovenije, gibljejo v širokem razponu od nekako 60 pa tja do sto.

Na Koroškem je postalo že tradicija sistematično, dovolj široko in dovolj širokosrčno podpiranje novih podjetnikov. Tako je z leti nastalo pravo pravcato omrežje pospeševalnih ustanov, skladov, različnih kreditov. Ko se podaš na lov za informacijami o poteh in načinih pospeševanja podjetništva, naletiš na vrsto kratih in imen ustanov: ERP krediti, Babeg, Burges itn.

Tu je na primer Gesellschaft zur Förderung der Kärntner Wirtschaft, družba za pospeševanje koroškega gospodarstva. Njen predsednik je zmerom vsakokratni koroški deželni glavar, predsednik vlade. Prejšnji deželni glavar Leopold Wagner je tej družbi predsedoval 14 let. Družba je v zadnjih 15 letih pomagala odpreti na Koroškem 36 tujih in 83 domačih, avstrijskih podjetij. S tem so zagotovili na tisoče novih, praviloma trdnih delovnih mest za kvalificirane in visoko kvalificirane delovne moči; lani na primer 300 takih mest.

To se morebiti ne sliši veliko, še zlasti, če upoštevamo, da brezposelnost na Koroškem presega avstrijsko povprečje, kaže pa na intenzivna prizadevanja v smeri modernega podjetništva.

S pomočjo omenjene družbe in drugih ustanov deluje tudi zdaj v deželi Koroški velika

Pri tem zakon teži predvsem po dosegi naslednjih dveh ciljev: prvič, pospeševati raziskave, razvoj novih tehnologij in proizvodnjo novih izdelkov ter njihovo uvajanje na trg ob upoštevanju okolja prijaznih proizvodnih postopkov, in drugič, podpora pri ustanavljanju, konsolidaciji in širjenju podjetij, da bi tako obdržali ali na novo odprli delovna mesta in zmanjšali nihanja pri zaposlovanju.

V novem zakonu je ena bistvenih novosti poudarek na raziskovalnem delu, inovacijah in proizvodnih postopkih, podrejenih varstvu okolja. In medtem ko je dotedanje pospeševanje gospodarstva podpiralo domala izključno območje materialnega, naložbe v stroje in opremo, v tovarniške zidove, zdaj pospešujejo tudi nematerialno – znanje, raziskave, inovacije.

O načinu pospeševanja podjetništva smo se pogovarjali z vrsto strokovnjakov. To so bili: dr. Klaus Wutte, vodja oddelka za gospodarsko politiko koroške Trgovske zbornice, dr. Fritz Schumann, svetovalec za podjetništvo WIFI, inštituta za pospeševanje gospodarstva pri Trgovinski zbornici Koroške, mag. Alfred Schuh iz centra za inovacije pri isti zbornici, Drago Pörtsch, poslovodja slovenske Zveze bank v Celovcu, in Franc Cuznar, vodja predstavništva ljubljanske banke v Celovcu.

Bogat spekter posojil

Pregled možnosti kreditiranja koroškega gospodarstva obsega – v bolj drobnem tisku – celih sedem strani pisarniškega formata. Prvo poglavje se nanaša na kreditne akcije z nižjimi obrestmi. Najprej so tu mali krediti Trgovinske zbornice, do 60 tisoč šilingov (ATS), s petodstotnimi obrestmi, dosegli v 30 mesecih. Namenjeni so izključno nakupu strojev in naprav. Lastne udeležbe ni.

Sledijo krediti dežele Koroške: do 500 tisoč ATS, obresti 5,4 odstotka, lastna sredstva v višini najmanj 30 odstotkov vrednosti celotne naložbe. Rok odplačila pri strojih in napravah pet, pri gradnji 10 let, pri mešanih investicijah 7,5 let.

Nadaljnje možnosti: t. i. Bürges krediti za drobno gospodarstvo (do pol milijona ATS), skupni krediti zveze in dežele (do 100 tisoč ATS), krediti na podlagi zakonito zboljšanja gospodarske strukture; podpora pri ustanavljanju novih podjetij ali prevzemu le-teh, podpore oziroma krediti na podlagi zakona o skladu za varstvo okolja, podpori prek sklada za vodno gospodarstvo.

Naslednje poglavje: posebne akcije za proizvodne obrate v industriji in obrti. To so t. i. ERP krediti za naložbe v industriji in obrti (nad 500 tisoč ATS, gornje meje ni!) ob petodstotni obrestni meri. Z njimi želijo doseči pet ciljev: 1. naložbe v višje stopnje predelave, s čimer je dosežena večja konkurenčnost na svetovnem trgu; 2. naložbe v večjo konkurenčnost na najbolj zahtevnih trgih; 3. inovacije pri novih proizvodnih postopkih ali novih izdelkih, ki zagotavljajo boljše prodaje; 4. tehnično in gospodarsko zanimiva nova podjetja; 5. prodor – ali bistveno povečane zmogljivosti obstoječih obratov – v mednarodno konjunkturo gospodarske panoge.

Posebne olajšave so namenjene pospeševanju podjetništva v obmejnih krajih, pri čemer pridejo v poštev okraji Smohor / Hermagor, Celovec dežela, Beljak dežela, Velikovec in Wolfseberg.

Odkazani prostor omogoča kvečjemu skopo nastanjanje še drugih obliki in možnosti podjetništva: skupne posebne regionalne pospeševalne akcije, kjer dobi podjetnik, ki odpre najmanj deset stalnih delovnih mest in v vsako vložil najmanj 4 tisoč ATS, za vako tako delovno mesto kritje v višini četrtnine stroškov ali največ 100 tisoč ATS. Sledijo krediti pri t. i. top investicijah (od 2,5 do 70 milijonov ATS, dalje krediti za nematerialne naložbe (do 30 milijonov ATS, posojila družbe za komunalne kredite, posojila sklada za pospeševanje raziskav, krediti dežele Koroške za inovacije.

Potem so še možnosti v turizmu, bodisi v povezavi zveznega gospodarskega ministrstva in dežele bodisi v obliki ERP kreditov, kreditov na podlagi koroškega zakona o pospeševanju turizma, v okviru akcije »komfortne sobe in sanitarni prostori«, dalje v okviru akcije »sanitarni prostori v kampingih«, razen tega krediti mesta Celovec za naložbe v turizem in gostinstvo in še kreditne možnosti za prometno gospodarstvo. In na koncu, nikakor ne nazadnje je še vrsta oblik bančnih jamstev.

Čestitamo in klobuk dol pred tako raznovrstnimi možnostmi kreditiranja, pospeševanja podjetništva, pri čemer so obresti občutno pod ravni t. i. komercialnih kreditov, smo rekli dr. Schumannu. Toda ali se da zadevo pogledati tudi iz manj sončne strani: konkurenca ne pozna milosti in na podjetnika preži tudi insolvenca, plačilna nezmožnost, nazadnje celo stečaj.

Ni splošnega pravila

Dr. Schumann: »Recept za podjetniško preživetje? Splošnega pravila seveda ni. Odvisno je od tega, s čim se kot podjetnik ukvarjaš. Od lokacije podjetja. Zelo bistvene pa so osebnostne kvalifikacije in predvsem motivacija. Skratka, človeški faktor je silno pomemben. Dogaja se namreč, da si je podjetnik izbral dobro panogo, postavil podjetje na ustrezni lokaciji, podjetje pa gre vseno po gobe. Raziskali smo vzroke bankrotov. Na prvem mestu med njimi je – z 28 odstotki – pomanjkanje kapitala.

Zlasti v gostinstvu nekateri kaj radi hazardirajo, preveč tvegajo. Ambiciozna možika ima prijateljico s kvalifikacijo za gostinsko dejavnost. In za povrh še kakih sto tisočakov za začetni kapital. On bi sel po vsej sili rad na svoje. Zdi se mi, da je neke bogu za hrbrtom odkril prima gostilno, ki je naprodaj. Prejšnjim lastnikom sicer ni dobro šlo, a on bo že znal prav zastaviti. Prevzem in preureditev nista poceni. Kmalu se nabere za milijon, poldrug milijon šilingov bančnega dolga. In prej ali slej je utvar konec. Bankrot.«

Drugi, manjši, a ne nepomembni vzroki bankrotov so še: spremenjene tržne razmere (15 odstotkov), pomanjkanje trgovskega načrtovanja (8 odstotkov), prevelike naložbe (5 odstotkov, ki bi jih lahko prišli tudi k največji postavki »pomanjkanje kapitala«), rast stroškov in obresti (52 odstotkov) in drugi razlogi (4 odstotke).

Drugače rečeno: veliko možnosti za podjetništvo – na Koroškem je, kot rečeno, okoli 20 tisoč podjetij – veliko pospeševanja, pa tudi konkurenca brez posebne milosti.

Miro Poč, Jože Šircelj

PRIJATELJSKA ROMUNIJA

Za abortus do smrti v ječo

Domisljaja nekaterih voditeljev držav je, vsaj kar se nenehnih prizadevanj za ohranitev oblasti tiče, res izjemna. Že nekaj časa v tem gotovo prednjači romunski »conducator« Ceausescu, na katerega pa se je po nekajletnem molku spravila domala vsa Zahodna Evropa s Francozi na čelu.

Dobro je znana »nova agrarna politika« romunskega voditelja, ki je sklenil porušiti osem tisoč vasi v Transilvaniji, v katerih živi v glavnem Madžari. S tem naj bi poleg agrarne politike rešil še vprašanje manjšin in razveljavil madžarske družine po celotnem ozemlju Romunije. Od začetka letosnjega leta pa se je zgodilo še marsikaj, zaradi česar se je nad Ceausescu spravila vsa Evropa.

Med 25. in 27. januarjem letos je policija zaprla četrterico novinarjev. V zapor so morali Mihail Petre Bakanu, Anton Ūnku (novinarja časopisa Romania Libera), Mihail Creanca (gledališki kritik časopisa Romania Pitoreasca) in Aleksandru Giroiu (grafik pri

partijskem časopisu Scintea). Ob aretaciji so preiskali njihova stanovanja, zaslišali žene in še posebej otroke. V pismu, ki so ga organizaciji Amnesty International poslali anonimni novinarji (napisali so ga na roko, saj so vsi pisalni stroji v Romuniji registrirani, kot tudi odtisi črk na teh pisalnih strojih) so navedli še ostale podrobnosti: zaprti novinarji so menda res delili letake, kot jih obtožuje policija, v njih pa so pisali o ukinitvi osnovnih človekovih pravic v Romuniji, o lakoti in mrazu v tej deželi ter o kultu Ceausescu in njegove žene Elene. Tudi ti anonimni novinarji so se spotoma opravičili, ker so velikokrat pisali o Ceausescu kot o »geniju Karpatov« in »junaku nad junaki«. Na koncu so še pozvali zahodne novinarje na pomoč za osvoboditev zaprte četrterice.

Kmalu potem se je prvič oglasila svetovna javnost. Na 35. zasedanju Komisije za človekove pravice v Ženevi 7. februarja je francoski premier Michel Rocard pozval člane tega pomembnega telesa OZN k razpravi o položaju v Romuniji. To je bila svojevrsna izjema v mednarodnih odnosih: doslej so večkrat opozorili na kršitve človekovih pravic v svetu, toda socialističnih držav so se redko dotakali. Rocard je prvič javno razgrnil, da se v Romuniji dogaja nekaj takšnega, s čimer bi se lahko ukvarjala tudi svetovna organizacija.

Hude obtožbe

Konec februarja je na račun Romunije prišla najhujša obtožba doslej. Poslancem Evropskega parlamenta je namreč očetovo pismo prebrala Marie-France Ionesco, hči znanega pisatelja Eugena Ionescu, po rodu Romuna. Pisatelj je napisal pismo o dogodkih v Romuniji, za katero je želel, da gre v širšo javnost. Ionesco med drugim pravi: »Osnovne artikule, kruh, sladkor, moko in jajca, je skoraj nemogoče dobiti; krompir dajejo enega po enega, mleko v prahu pa samo v lekarnah na recept. Življenje je prava mora, ne samo

zaradi vsakdanjih vrst pred prodajalnami, ampak tudi zaradi nenehnih redukcij elektrike, plina in gretja (pozimi) ter nemogočih osnovnih življenjskih razmer: zdravil namreč ni, kot tudi ni detergentov in mila, tako pa se širijo kožne bolezni. Zato je življenjska doba čedalje krajša, čeprav v Romuniji obstaja politika spodbujanja natalitete, ki je ena najbolj barbarskih v svetu nasloj: vse ženske v plodnih letih morajo roditi vsaj pet otrok, enkrat na mesec pa morajo na ginekološki pregled, da bi odkrili, ali so noseče. Kontracepcija je prepovedana, prav tako splav. Zdravnik, ki ilegalno opravi splav, bo obsojen na 25 let zapore ali pa na smrt, če to dejanje ponovi. V primeru spontanega abortusa zdravnik ne sme posredovati brez dovoljenja sodnika, kar pa lahko traja več dni. Smrtnost dojenčkov je najvišja v Evropi, pravijo zdravniki, med 80 do 100 mrtvih na tisoč novorojenčkov, saj ni zdravil (zdravniki imajo le omejeno kvečo zdravil), mleka in gretja (zaradi redukcij izključujejo tudi inkubatorje).«

Evropski poslanci so dokaj hitro ukrepali: sprejeli so deklaracijo, v kateri »zgroženim nad kršenjem človekovih pravic v tej državi in nad drugačnim nasiljem pozivajo vlade dvanajsterec k »ponovni proučitvi« odnosov z Romunijo. Poslanka Simone Veil je zahtevala, naj pri vladah držav dvanajsterec sprožijo postopek za prepoved uvoza kakršnihkoli izdelkov iz Romunije, še posebej pa za uvoz romunske hrane. »S tem Romunom jemljemo osnovna živila. Ne moremo jesti njihovega kruha.« je rekla Simone Veil.

Temu se je pridružila tudi vlada Evropske skupnosti (Evropska komisija), katere govornik Franc Andriessen je izjavil, da ES prekinja pogovore o razširitvi sodelovanja z Romunijo. Ta država je bila namreč na dobri poti, da bi sodelovanje z ES močno okrepila, toda po letosnjih dogodkih bo postavljena ob stran. Napetost v odnosih je tako dosegla vrhunec. Tudi Francozi so se pridružili akciji

Evrope proti Romuniji. Pariški Le Monde domala vsak dan poroča o »dogodkih« v Romuniji, predsednik Mitterand pa je poklical ambasadorja v Bukarešti Reneja Le Bretona »na posvetovalenje«, čeprav so ob tem besede francoskega predsednika dale vedeti, da je Franciji dobesedno prekipelo: v spor z Romunijo je sedaj vmešan ves francoski politični vrh. Morda pa je ravno ta poteza Francozov (med katere po svoje sodi tudi Ionesco) spodbudila tudi ostale članice ES h koordinirani akciji proti kršitvam mednarodnega prava v Romuniji, proti kršitvam konvencij, ki jih je Romunija tudi sama podpisala.

OZN obsoja

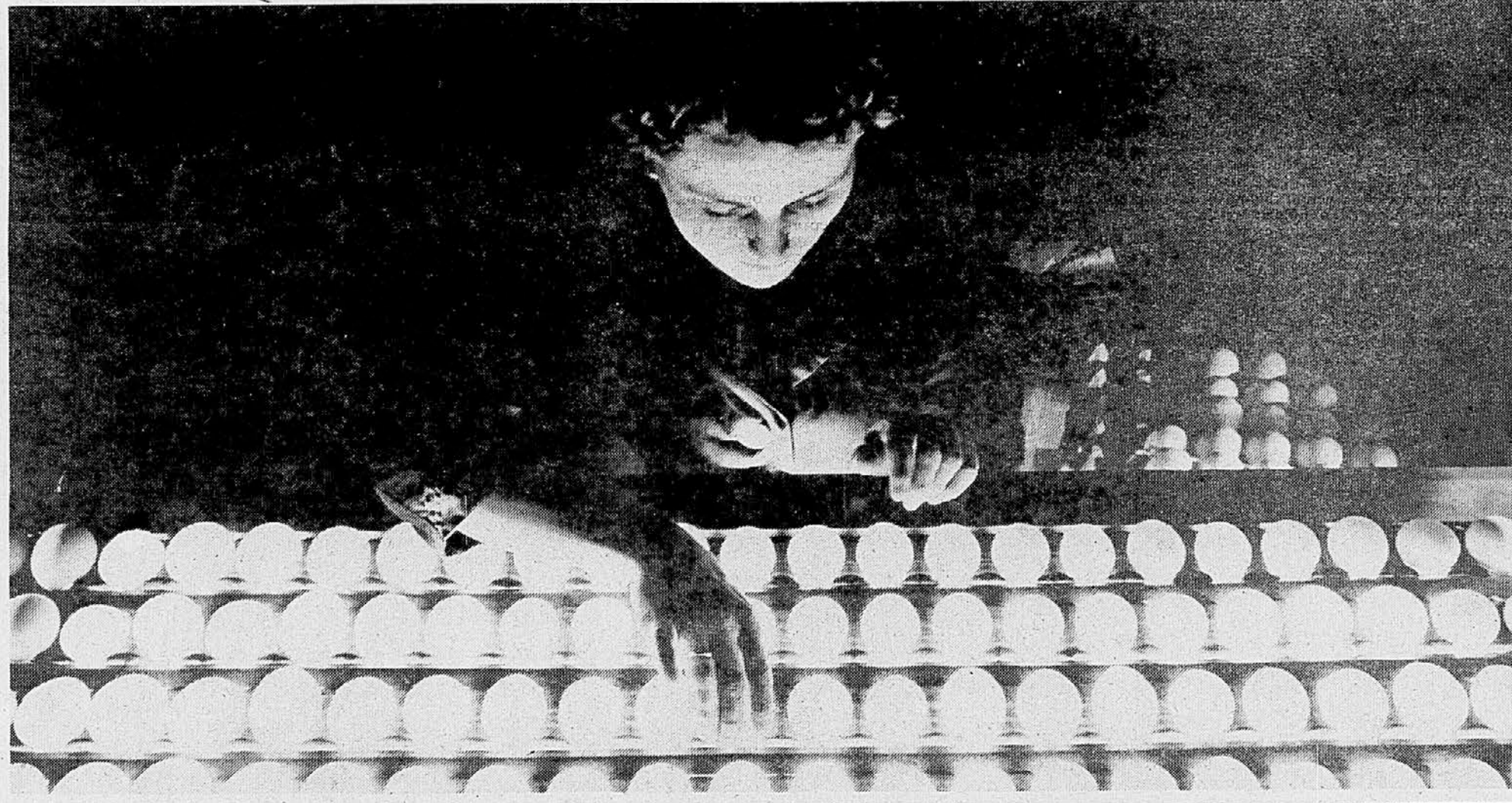
Ob tem se je oglasila še komisija za človekove pravice, tista, ki jo je Rocard prvi opozoril na kršitve v Romuniji. Glasovali so o sprejetju resolucije OZN, ki bi obsodila kršitve temeljnih človekovih pravic in podiranje vasi v Romuniji. Zanimivo je, da so v Ženevi za to resolucijo glasovali vsi razen vzhodnoevropskih socialističnih držav, ki so se glasovanja vzdrale (edinele Madžarska se je ob glasovanju vzdrla tudi Jugoslavija, s čimer si je v očeh sveta nakopala precejšen minus. Dejstvo, da so se socialistične države vzdrale (in niso bile proti), je olajšalo sprejetje resolucije; jasno pa je tudi postalo, da je sedaj proti Romuniji celotna mednarodna skupnost. Tega očitno niso opazili edinele v Romuniji. Ceausescu je namreč pred dnevi odpoklical ambasadorja iz Pariza in iz Londona ter odpovedal sestanek mešane francosko-romunske komisije, ki naj bi proučila spor.

Dokaz, da se Romunija kaj malo zmeni za obtožbe iz Pariza, Bruslja in Ženeve, je kmalu prispel. Policija je v zapor poslala še zadnje, ki so se upali kaj reči čez oblast. Šest bivših visokih funkcionarjev romunske KP je

namreč v odprtem pismu Ceausescu obsodila njegovo politiko trde roke. Conducator je reagiral hitro in pričakovano (pisci so se sicer zavedali, da tvegajo življenja): zaprl je diplo-

Življenje je prava mora, ne samo zaradi vsakdanjih vrst pred prodajalnami, ampak tudi zaradi nenehnih redukcij elektrike, plina in gretja. Ni zdravil, detergentov in mila, tako da se širijo kožne bolezni. Življenjska doba je čedalje krajša, čeprav imajo tam eno najbolj barbarskih politik spodbujanja rodosti na svetu: vse ženske v plodnih letih morajo roditi vsaj pet otrok, enkrat na mesec pa morajo na ginekološki pregled, da bi odkrili, ali so noseče; zdravnik, ki ilegalno opravi splav, je lahko obsojen na smrt.

mata Mircea Raceanuja in ga obtožilo izdaje države. Mircea je namreč sin enega izmed podpisnikov tega pisma Iana Raceanuja. Ostali podpisniki so bivši ambasador v OZN Silviu Brucan, bivši zunanji minister in predsedujoči generalne skupščine OZN Corneliu Manescu, bivši vodja sindikatov in prvi sekretar partije George Apostol, nekdanji namestnik premiera Alexandre Barladeanu in eden od soustanoviteljev KP Romunije Constantin Parvulescu. Vsi so že precej v letih, Parvulescu pa bo, če bo sreča, kmalu dočakal

Fotodokumentacija Dele

SPD PRIPRAVLJA NOV PROGRAM

Kako ustreči ljudem, ki so levičarji in desničarji hkrati

Letošnji kongres zahodnonemške socialdemokratske stranke bo šele decembra, čeprav je bil napovedan že za avgust. Za časovni zamik so kriva razhajanja v komisiji, ki jo vodi strankin predsednik Vogel in naj bi pripravila osnutek programa, s katerim bo stranka nadomestila sloviti Godesberški program iz leta 1959.

Zdaj veljavni program zahodnonemške socialne demokracije je bil sprejet na kongresu v Bad Godesbergu od 13. do 15. novembra 1959. V izročilu nemškega delavskega gibanja naj bi programi označevali prelomnice. To velja tako za Komunistični manifest iz leta 1848 (z njim naj bi se delavski razred »po sebi« konstituiral kot delavski razred »za sebe«, za Gotski program iz leta 1875 (ki je nastal kot izraz potrebe delavstva, da se uveljavi v sferi politike, in je zato združil revolucionarno in reformistično krilo gibanja), za Erfurtski program iz leta 1891 (imajo ga za vrh razvoja revolucionarne misli v SPD, vendar pa tudi že za prvi korak v prilagajanju vrhov SPD že novi nemški imperialistični buržoaziji), za Heidefeldski program iz leta 1925 (zmaga reformističnega krila po revolucionarnem vrenju v prvih povojnih letih) in za Prški program iz leta 1934, s katerim je SPD naredila obrat – seveda prepozno – z napakami v boju zoper fašistično nevarnost.

Z Godesberškim programom se je SPD odrekla zadnjim ostankom svoje doktrinarne marksistične dediščine. Marksizem je poslej resda še prenašala kot miselno strujo na svoji levi, vendar pa ta marksizem ni bil več v vlogi svetovnonazorske ali teoretične utemeljitve SPD; predstavljal je pač enega od mnogih svetovnih nazorov, med katerimi so se lahko odločali strankini priravnici.

Z Godesberškim programom se je SPD odrekla tudi v svoji tradiciji globoko zakoreninjene zahtevi po podružljenju (nacionalizaciji) sredstev za proizvodnjo, zahtevi, pri kateri je vztrajala tudi v prvih povojnih letih glede na mnenje, da je fašizem lahko zrasel ravno v naručju bank in velikih koncernov. Program je poslej priznaval »pluralizem lastniških oblik« in funkcionalnost zasebne lastnine, njegova ekonomska politika pa je bila zajeta v sintagmi: toliko trga, kolikor je mogoče, in toliko državne intervencije, kolikor je nujno. Država naj bi poslej skrbela bolj za to, da neenaka porazdelitev družbenega bogastva ne bi povzročila »socialnih ekscesov«. Spridlo tega je program ponudil tudi novo opredelitev demokratskega socializma, pri tem pa ta pojem ni bil opredeljen teoretično, marveč s taksativno naštetimi vrednotami, kot so svoboda, pravičnost, solidarnost.

S tako spremenjenimi programskimi izhodišči pa je SPD prenehala biti delavska stranka per definitionem. Postala je »integralistična«, to je z ambicijo, da v politični sferi zastopa vse sloje: postala je ljudska stranka.

S tem programom je SPD spremenila svoj odnos do NATO in zahodnonemškega oboroževanja, ki mu je dotlej nasprotovala, češ da oboroževanje ZRN ogroža možnosti za prihodnjo združenje obeh Nemčij. Program je, kot je zapisal Peter Glotz, SPD odprl vrata k »zgodovinskim« zavezništvom z novimi družbenimi sloji. Z njim je postala sposobna tako za vladanje kot tudi za koalicijsko povezovanje z drugimi političnimi silami, to pa je v šestdesetih letih tudi s pridom izkoristila.

Dvomi o odgovorih na vprašanje, kje smo, prihajajo ponavadi tedaj, ko začenja oblast polzeiti iz rok. Značilna v tem pogledu je razprava, ki jo je strankina levičarka sprožila v Frankfurtu, potem ko je v tej zahodnonemški finančni prestolnici SPD izgubila oblast (ki pa jo je letos marca spet zavzela). V tej razpravi sta se uveljavili predvsem dve temeljni tezi. Prvič, zlasti v središčih, kjer se razvijajo predvsem storitvene dejavnosti, je prišlo do družbenih sprememb, zaradi katerih razpada tisto družbeno okolje, v katerem je živel volilna baza SPD; nastali so novi in nevezani družbeni sloji, ki jih SPD s svojo politiko ne zajema več. In drugič: programatika SPD ne ustreza več potrebam časa, na njeni podlagi niso več mogoče koalicije z novimi sloji prebivalstva. Godesberški program naj bi imel ravno pri tem izredno srečno roko: do »razstreljevanja razrednega oklepa« je prišlo v času, ko se je sprito dinamične industrializacije začel hitro spreminjati politični profil delavcev, ki so izvirali iz tradicionalno katoliškega kmečkega okolja in ki jim krščanska demokracija (še) ni znala slediti v novo industrijsko okolje; hkrati pa so se začeli krepiti srednji sloji, ki so se obračali k liberalizmu. Potem ko je SPD v šestdesetih letih tako osvojila oblast, pa se je podoba začela spreminjati: srednji sloji, ki so svoj družbeni položaj utrdili v šestdesetih letih prav po zaslugi SPD, so ob prvih sunkih krize v sedemdesetih letih pokazali kaj malo zanimanja za reformno politiko SPD, po drugi strani pa je zavezništvo z naprednimi in liberalnimi sloji začela spodbujati represivna politika, s katero je SPD odgovorila na radikalizem in terorizem v sedemdesetih letih, prav tako pa tudi skoraj popolna neobčutljivost social demokratov za nove družbene probleme (jedrsko gospodarstvo, mirovna gibanja, problematika žensk). Posledica tega omrtvitvenja je dejstvo, da se je v zahodnonemški strankarski pahljači lahko pojavila nova stranka – zeleni. Klasični razpored sil znotraj politične strukture pa so začeli razbijati še drugi pojavi, med njimi izboljšane možnosti za šolanje in povečana družbena mobilnost, ki skupaj z nastankom močnega sloja delavcev v storitvah prispevata k razbijanju »politične vključenosti« ljudi: tradicionalna okolja nimajo več nekdanjega vpliva na politično ravnanje ljudi. Iz tega naj bi nastali novi sloji, ki jih politika sicer ne pušča hladnih, odzivajo pa se izrazito pragmatično in imajo po eni

plati že »postmaterialistične« predstave o življenju, po drugi pa se nagibajo k nekakšnemu hedonizmu (manj dela, zato pa bolj »polno« življenje, stremljenje k »samouresničitvi« itd.) To seveda še ne pomeni, da stare vrednote (gmotna gotovost, napredovanje, uspeh) ne učinkujejo več, zanesljivo pa pomeni, da se politika sooča s pluralizmom družbenih vrednot, v zvezi s tem pa tudi s pojemanjem razlikovanja med desnim in levim v politiki. In razen tega se vse bolj uveljavlja navni protitietizem: ljudje imajo »države« čez glavo dovolj. Po nekaterih raziskavah znaša delež volivcev, ki so sposobni v isti sapi zastopati pogled, ki sodijo v klasični shemi za leve in za desne, zdaj že okoli 40 odstotkov.

Peter Glotz, ki se je v vodstvu SPD morda najbolj intenzivno ukvarjal z iskanjem izhodišč za oblikovanje nove evropske levice (v tem iskanju naj bi bil tudi odpravljen v povsem drugačni razmerah nastali razcep med »revolucionarnimi« in »reformističnimi« krilom delavskega gibanja) in je bil sprito tega najbolj vključen v dialog z italijansko komunistično partijo, ugotavlja, da se je v sedemdesetih letih v veliki meri podrla osnova, na katero se je opiral dotedanji razvoj: zavrtje je bilo intenzivno naraščanje stopenj rasti, povečalo se je število brezposelnih, zmanjkalo je cenene energije, ki je bila temelj dotedanjega razvoja, konec je bilo sanj o navedenih neizčrpnih naravnih virih, močno se je zamažal dotlejšni monetarni sistem, na področju mednarodne politike pa je bilo konec utvare o varnosti Zahoda z zastraševanjem, ki naj bi ga zagotavljala tehnološka premoč ameriškega orožja.

Treba je torej ugotoviti, kje smo, in se dogovoriti, kam gremo, potreben je torej nov program, ki naj bo opora novemu zavezništvu med delavci, srednjimi ter napredno

usmerjenimi tehničnimi sloji ter »alternativci«. Cement tega zavezništva pa naj bi končno postal »novi individualizem« v obliki bolj individualnega oblikovanja dela in delovnih

iz teh sprememb naj bi izviralo osem velikih – kot jim pravi Glotz – negotovosti sodobnega sveta. Med njimi je na prvem mestu kriza, ki ni več ciklična, marveč pretežno strukturna in tehnološka. Zaostriilo se je navzkrižje med načinom gospodarjenja in razvojem, navzkrižje, v katerem postaja vse bolj očitno, da razvoj na račun narave ni več mogoč, da narava ni zastoj in da mora postati njeno ohranjanje del proizvodnega procesa. Nadalje naj bi se zaostriilo navzkrižje med hitrim razvojem tehnologije in zaostajanjem kakovosti življenja: zaposlitev postaja »redka dobrina«, zato bi se bilo treba problema lotiti z novo družbeno delitvijo dela. Še zlasti pa se je v zadnjih dveh desetletjih zaostriilo navzkrižje med dejansko družbeno in proizvodno vlogo žensk na eni ter paternalizmom nad njimi na drugi strani. Razvojno razhajanje med Severom in Jugom naj bi predstavljalo plavajočo mino, na katero lahko brez kakršnega posebnega opozorila naleti tudi zahodnonemško gospodarstvo, ki je tako močno odvisno od klime na svetovnem trgu. Kar zadeva svetovno varnost, je ni več mogoče zagotavljati z dosedanjim obojestranim tekom, marveč le z dogovorjenim zagotavljanjem varnosti (več politike in manj orožja). Zadnjo Glotzovo »negotovost« pa predstavlja razhajanje med potrebo po reformah in odsotnostjo politične večine, ki bi takšne reforme zagotovila.

razmerij, krajšanja delovnega časa in večje avtonomnosti dela, večje kreativnosti s podporo novih tehnologij itd.

S strankinimi intelektualci je tako, da imajo pred očmi zlasti strateške cilje, strankino bi-

POKOP »DOKTRINE BREŽNJEVA«

Vzhodni tabor se vrača v naročje mednarodnega prava

Mihail Gorbačov je v pogovoru z madžarskim premierom Groszom zagotovil, da je doktrina omejene suverenosti – bolj znana kot »doktrina Brežnjeva« – uradno mrtva. Tragedije iz let 1956 in 1968 se ne bodo več ponovile, je zagotovil Gorbačov; nikoli več se ne bo mogla »kakšna tuja sila vmešavati v notranje zadeve socialističnih držav«.

odnosov (enakopravnost socialističnih držav, odobritev različnih poti). Vstaja na Poljskem in revolucija na Madžarskem pa sta leta 1956 taktično popuščanje se spredirili dolgoročnim strateškim smernicam. V izjavi sovjetske vlade 30. oktobra 1956 – tik pred intervencijo na Madžarskem – je bilo stališče že zaočrtno. Izjava je priznala pet načel mirljubne koeksistence, toda podredila jih je proletarskemu internacionalizmu. »Socialistična skupnost« naj bi bila torej posebej organizirana skupina držav, v njej pa naj bi mednarodno pravo veljalo le pogojno. Tako je bila oborožena intervencija v suvereni državi opravičena z ideološkim pojmom boja proti kontrarevoluciji in vsa mednarodna politična prizadevanja v naslednjih letih so težila k poudarjanju posebnega pomena proletarskega internacionalizma. V odnosih med socialističnimi državami. Tako je bilo na svetovni konferenci komunističnih partij leta 1957 in na podobni leta 1960.

Svetovna sila, z adutom:

Tihre tzu las Grzpliva stremljenj k prihodnji vzhodnoevropski federaciji ni pretrgal; v življenju se je to izoblikovalo kot nekakšna vmesna konfederativna tvorba, ki je počivala na »temeljnih načelih socialistične mednarodne delitve dela« (1962). Ker načrtovane gospodarske integracije na načelih strogo centraliziranega planskega gospodarstva seveda ne bi bilo mogoče izvesti prej, preden bi bila dokončana politična integracija, je mogoče upravičeno domnevati, da je bila politika Hruščova nadaljevanje usmeritve k vzhodnoevropski integraciji z drugimi sredstvi. Precej razumljivo je, da je taka načela integracije Kitajska zavrnila kot velikoruski šovinizem.

Tako je Sovjetska zveza utrjevala pomen svetovne sile posebne vrste. Na voljo ni imela le običajnih sredstev moči, ampak tudi zunanjo in notranjo ideološko integracijo, ki je bila zavarovana s »končnimi« sredstvi: represijo, oboroženo agresijo.

Zgodovinski primerjavo je tej nenavadni državni tvorbi mogoče najti le v Otomanskem imperiju, ki je počival na zvezi med turškim sultanatom in islamskim kalifatom; do konca 18. stoletja je bil imperij pripravljen k »nevernik« sklepati le omejena premirja, ne pa trajnega miru. S proletarskim internacionalizmom (kot nadrealno utemeljivijo nesporno vodilne vloge sovjetsko-ruske partije) je bilo vzpostavljeno meddržavno načelo »socialističnega internacionalizma« iz notranjih odnosov prevzet pojem demokratskega centralizma pa je zaokrožil zgradbo hierarhično urejene, iz mednarodnega prava v veliki meri izločene »skupnosti«.

Korak naprej Kovaljova

Tako je bilo pravzaprav vse pripravljeno za nov zapis socialističnega internacionalnega izpolnjevanja dolga leta 1968. Da ni šlo za oborožen upor, ni motilo, kajti demokratski socializem češkoslovaške pomladi je podobno očiščevalne operacije, ki so stale približno milijardo dolarjev.

O tem, kako in zakaj se je stopil reaktor na otoku Treh milj, so v ZDA v teh desetih letih po nesreči imeli na kupe simpozijev in seminarjev, napisanih je bilo veliko knjig in traktatov. Iz vseh besed pa se je oblikovalo in izostrilo predvsem vprašanje, ali je sploh vredno graditi nove jedrske elektrarne ali ne. V desetletju po nesreči na otoku Treh milj v ZDA ni bilo nobenega novega naročila za tovrstno gradnjo, sto prejšnjih naročil pa je bilo preklicanih. Toda potrošnja električne energije v ZDA izredno naglo narašča (vsak nov hladilnik v ameriški družini povprečno porabi na leto 1200 kilovatnih ur), uporaba premoga kot vira energije postaja čedalje bolj dvomljiva, zato zagovorniki gradnje jedrskih elektrarn postajajo spet glasnejši.

Čeprav so v ameriških jedrskih elektrarnah v zadnjih desetih letih ugotovili kakih 30 tisoč napak, od katerih bi nekatere lahko povzročile še hušje nesreče od tiste na otoku Treh milj, zagovorniki jedrskih elektrarn raje ka-

no ogrožalo notranjo in mednarodno strukturo »skupnosti«. Tako je sovjetski partijski ideolog Kovaljov v znamenitem članku v Pravdi 11. septembra 1968 teoretično utemeljil »pravo do oboroženega posega: z uporabo »tihega« ali »miroljubnega« boja proti socializmu naj bi kontrarevolucionarne sile nameravale razstaviti komunistično partijo, jo oddaljiti od oblasti, uveljaviti prehod k tržnemu gospodarstvu, torej h kapitalistični ekonomiji in pripraviti izstop iz socialistične skupnosti. Potem ko je zagotovil, da »oboroženi kontrarevoluciji nikoli ne bo uspelo izločiti enega samega uda socialistične skupnosti«, je šel v drugem članku 26. septembra še bistveno dlje. Ko je namreč analiziral načelo proletarskega socialističnega internacionalizma, je razvil tezo o »omejeni suverenosti« in o »omejeni pravici do samoodločbe« socialističnih držav.

Kovaljov se je seveda zavedal, da sta bili njegovi tezi v nasprotju z veljavnim mednarodnim pravom in da so države Varšavske zveze z »izpolnitvijo« mednarodne dolžnosti na češkoslovaškem kršile mednarodne pravne norme. Zato je razložil, da je sleherni pravni, s tem pa tudi mednarodno podprejeno zakonem razrednega boja in da ni mogoče opustiti

razrednega izhodišča zaradi formalnopravnih pomislekov: »Tisti, ki govorijo o »protizakonitosti« akcije socialističnih držav, pozabljajo, da v razredni družbi ne more biti brezrazrednega prava. Pravne forme so podrejene zakonom razrednega boja, zakonom družbenega razvoja.«

”Poprej so tezo o kontrarevoluciji, ki opravičuje vojaško intervencijo kot mednarodno dolžnost, razlagali kot grožnjo, da bi komunistične partije izgubile oblast. Po »doktrini Brežnjeva« je bil prag razlage kontrarevolucije znižan: dolžnost nuditi »bratsko pomoč« bi nastopila že tedaj, ko bi se razvil nenasilen reformni poskus, odstopal pa bi od generalne linije.”

Iz izvajanja Kovaljova je bilo tudi jasno, da imajo interesi socialistične skupnosti, ki jo vodi Sovjetska zveza, prednost pred nacionalnimi interesi. Teorija, ki jo je prevzel Leonid Brežnev, tako ni bila povsem nova. Pomenila je vrnitev k stalinski razlagi proletarskega socialističnega internacionalizma in je odstopila od teze o različnih poteh v socializmu. V danih razmerah pa je bila celo zaostritev dotedanje »moskovske doktrine«. Z določeno upravičenostjo se je tedaj zanjo začel uporabljati izraz »doktrina Brežnjeva«.

JEDRSKE ELEKTRARNE V ZDA

Nauki z otoka Treh milj

Američani so se pred dnevi spomnili dogodka pred desetimi leti, ki je odločilno vplival na kasnejši razvoj jedrskih elektrarn v ZDA: Gre za nesrečo na otoku Treh milj, največjo v zgodovini ameriške civilne jedrske industrije.

Reaktor je še danes v ruševinah. Je nekakšen muzej človekovega spodsrljaja. Očividci se je živo spominjajo dogodka. »Prebudil me je truseč,« se sedaj spominja eden izmed njih, »in sprva sem pomislil, da je hišo preletel jumbo jet. Pogledal sem skozi okno. Iz reaktorja na drugi strani reke je kmalu bruhal proti nebu stebel pare. To je trajalo kakih deset minut, potem je ponehalo, nato pa je para spet šnila kviku.« Očividec takrat seveda ni mogel vedeti, kaj se je dogajalo z reaktorjem. Ko se je zvedelo kasneje, v naslednjih treh dneh: zardelo poškodovane črpalke, zataknjena ventila in vrste operativnih napak je iztekla hladna voda okoli reaktorjevega jedra in razgalila vroče in visoko radioaktivne palice. Varovalni mehanizmi so na srečo preprečili razširjenje sevanja, toda med prebivalci je kljub temu zavladala panika. Družine so na vrat na nos bežale iz doline, s paniko pa je se hkrati začel tudi neustavljivi proces nezaupanja v celotni sistem pridobivanja energije v jedrskih elektrarnah.

Reaktor številka 2 na otoku Treh milj je danes turistična zanimivost. Proti koncu gre-

Pri tem pa »intervencionisti« niso bili povsem enotni: poseben pododdelek se je zavzemal za razvijanje organizmov tovarniške demokracije (gospodarski in socialni sveti, ki naj bi znotraj obratov ne imeli samo posvetovalnega značaja, marveč tudi pravico do poseganja v poslovne odločitve in do »gospodarske iniciative«). Te vrste samoupravljanje v zaključni fazi oblikovanja osnutka ni prodrlo: prevladalo je krilo okoli posarskega ministrskega predsednika Lafontaina s tezo, naj o gospodarstvu odloča predvsem trg in ne podružljene intervencije. Udeležencem razprave izid očitno še ni čisto jasen, saj je bilo z levega krila slišati glasove, da je v osnutku toliko njihovih tez, da levica pravzaprav ni na izgubi, z druge strani pa je düsseldorfski Handelsblatt na rezultat reagiral s spodbudo podjetnikom: Podjetniki, prisluhnite signalu, je napisal v naslovu svojega komentarja. Strankin tiskovni glasnik je v tej zvezi menil, da se bodo razprave nadaljevale pač tudi poslej, strankin mislec Eppler pa je obupano ugotovil, da ves čas razprave v tisku skoraj ni bilo najti stavka, ki bi se vsaj napol ujemal s tistim, kar se je v komisiji res dogajalo. Jedro programa naj bi vsem navzkrižjem navkljub predstavljala povezava med gospodarstvom, ekologijo in socialno politiko v skladu z načelom: več politike in manj države in še zlasti manj birokracije. Žal so od tega bistva pogosto zavajala druga in manj pomembna vprašanja, ki je bila na primer vroča razprava o plebiscitarnih (referendarnih) prvinah v ustavnem in političnem sistemu.

Kar zadeva položaj žensk, osnutek programa upadeva preboj žensk v proizvodno in javno življenje v zadnjih desetletjih in postavlja novo opredelitev dela: vse oblike družbi koristnega dela (gospodinjstvo, vzgoja otrok itd.) morajo biti enako vrednotene in naj bodo enako porazdeljene med moškega in ženske. To naj bi imelo med drugim posledice tudi na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk. Ekološka prenova gospodarstva naj bi pomenila dokončen obrat na družinsko politiko, v katere središču naj bi poslej ne bilo več sklepanje zakonske zveze, marveč otrok. Takšno izenačevanje pridobitvenih in plačanih del z družbeno koristnimi neplačanimi deli pa naj bi v največji meri prispevalo k zagotavljanju dejanske enakopravnosti žensk.

BO BOLNIŠNICA FRANJA NA UNESCOVEM SEZNAMU?

Prečuden cvet v črni grapi

Prečuden cvet je v grapi črni, pod njim tih partizan leži, pletu se v žalni venec trni, nad njim oblak kot luč gori.

To partizansko žalostinko je na bese-dilo Jožeta Udoviča uglasbil Karel Pahor, peli pa so jo kot žalostinko nad partizanskimi grobovi. Nihče ne ve natančno, kdaj je ta lepa in spevna pesem prišla v zvezo s parti-zansko bolnišnico Franjo, najbrž metaforično zaradi prve vrstice. Prav tak prečuden cvet je namreč bolnišnica Franja, ki ji je soteska Pasice pred meseci zagrozila s smrtno. Danes pa že vemo, da za ta spomenik humanosti in človeški iznajdljivosti ne bo treba zapeti tret-je vrstice, saj takojšnja strokovna akcija in širša solidarnostna akcija zagotavljata, da bo ta enkratni materialni dokaz druge svetovne vojne ohranjen v prvotni obliki.

Čas slovenskega narodnoosvobodilnega boja je prinesel veliko dragocenih civilizacijskih dosežkov. Današnji časi nam sicer naplavlajo marsikaj neprijetnega iz tistega časa naše zgodovine, češar noben zmagovalac ne more olepšati ali popraviti, še manj zanikati ali izbrisati, zato pa nam toliko več pomenijo dejanja, ki so kljub »voljčjemu času« vojne lahko »ponos narodu in posameznikom. Med najbolj vitalnimi dejavnostmi, ki so sestavljale neposreden boj zoper okupatorja, so bile partizanske bolnišnice oziroma vsa partizanska saniteta, sistem, ki je deloval že od vsega začetka vojne in je v različnih obdobjih zastal ali se povzpел.

Čas slovenskega narodnoosvobodilnega boja je prinesel velik dragocenih civilizacijskih dosežkov. Današnji časi nam sicer naplavlja-j marsikaj neprijetnega iz tistega časa naše zgodovine, češar noben zmagovalac ne more olepšati ali popraviti, še manj zanikati ali izbrisati, zato pa nam toliko več pomenijo dejanja, ki so kljub »voljčjemu času« vojne lahko »ponos narodu in posameznikom. Med najbolj vitalnimi dejavnostmi, ki so sestavljale neposreden boj zoper okupatorja, so bile partizanske bolnišnice oziroma vsa parti-zanska saniteta, sistem, ki je deloval že od vsega začetka vojne in je v različnih obdobjih zastal ali se povzpел.

Kot že rečeno, januarja letos je plaz prizadel ta naš spomenik humanosti. Kamnita gmota je zaprla sotesko, grozila je poplava. Po za-slugi takojšnje akcije pa je ta problem že rešen in objekti niso več v nevarnosti. Treba pa še sanirati teren in dokončno zavarovati območje spomenika, omogočiti varen dostop obiskovalcem in vrniti inventar na prava me-sta, za kar si prizadevajo vse slovenske stro-kovne organizacije z odborom v Idriji na čelu (predsednica tega odbora je Ivica Kavčič, ki je tudi predsednica občinske skupščine Idrija). Sestel se je tudi Odbor za spremljanje sanacije pri RK SZDL, ki ga vodi Jože Smo-le. Zagotavljal naj bi širšo družbeno skrb za financiranje zahtevnega projekta ne le v Slo-veniji, ampak tudi v drugih republikah in

v zamejstvu. Od tega, ali bo akcija uspešna, je namreč odvisno, kdaj bo lahko Franja spet sprejela prve obiskovalce. Je namreč eden redkih spomenikov pri nas, ki se je vzdrževal sam z vstopnino in drugimi akcijami.

Rojstvo Franje

V slovenski narodnoosvobodilni boj je bilo že od začetka vključeno tudi zdravstvo. Že 7. junija 1941 je bil ustanovljen Zdravniški ma-tični odbor OF, 6. junija 1942 pa je bil pri Tisovcu v Suhi Krajini prvi posvet partizan-skih zdravnikov. Razmah partizanske sanite-te je sicer za nekaj časa zavrla italijanska ofenziva, a kljub temu so nastale številne baze, manjše sanitetne postojanke in nekaj bolnišnic. Nastala je velika baza na Kočev-

V nekaterih zapisih o Franji je trditve, da je bila bolnišnica od osvoboditve leta 1945 do leta 1952, ko je bila uradno začeta z repu-bliškimi odlokom, brez skrbnika in varstva, vendar to ni res. Šef sanitete 9. korpusa dr. Podkoritnik-Očka je, ko je 1944 namesto dr. Bojčeve prišel v bolnišnico, zapisal: »Po osvo-boditvi moramo kompleks zaščititi kot spo-menik.« Ko se po koncu vojne odhajali iz soteske, so postavili stražarja, da je varoval imovino. Ljudska iznajdljivost in modrost sta uravnavali zakone po potrebah časa in razmer.

skem Rogu, pa v Iškem Vintgarju, pri Zapo-toku nad Mokrcem, v Kačjem Potoku na Kočevskem, na Novem Bregu, v Krislerjih pri Smuku na Gorjancih, na Petelinjaku v Lo-ški dolini, Vobovše, Znojile in druge v kam-niško-moravškem predelu. Do leta 1943 je nastalo še več bolnišnic v sklopu že obstoje-čih, pa bolnišnice na Primorskem, Štajer-skem in Gorenjskem, na Notranjskem in dru-god. Organizacija partizanske sanitete je bila izredno dobra, zajemala je zdravstvenopro-svetno delo, zobozdravstvo, lekarništvo, imela je gradbene ekipe za postojanke, bun-kerje in bolnišnice, ekonomsko službo, sani-teto vojnega zaledja in civilno saniteto. Pose-ben sistem je skrbel za evakuacijo ranjenecv.

Bolnišnica Franja je potekalkem le ena iz-med mnogih, vendar je zaradi lokacije in opremljenosti nekaj posebnega. Nanjo so na-vezani tudi številni neslovenski borci, bilo jih je več kot osemdeset, med njimi Američani, Francozi, Italijani, vojaki iz Sovjetske zveze, da o borcih iz drugih jugoslovanskih republik sploh ne govorimo. Zato ne preseneča, da so bili med prvimi, ki so odgovorili na zbiranje denarja po nesreči, prav italijanski partizani in skupina avstrijskih antifašistov.

Decembra 1943 so v barako, veliko osem krat pet metrov, prinesli prvih sedem ranje-nih partizanov. Je to rojstni dan Franje? Ne-kateri pravijo, da je to dan, ko je kmet in aktivist Janez Peternej predlagal, kje naj bolnica bo. Kakorkoli, po hudi nemski ofen-zivi novembra 1943 je dr. Viktor Volčjak z devetimi partizani začel graditi konspirati-vno bolnišnico zaprtega tipa — v nasprotju z bolnišnico Pavlo v Trnovskem gozdu, ki je bila postavljena tako, da je bil dohod na eni strani, prehodi ali umiki pa so bili možni na drugi strani. Franja je bila zaprta v kotu, tako da umik ni bil mogoč, bila pa je dobro skrita in zavarovana. Ko so jo zgradili, jo je sestav-ljalo 18 objektov: soba za ranjence, bunker, izolirnica, operacijska soba, soba za zdravn-

Te mesece so oči javnosti uprte v Franjo, partizansko bolnišnico, ki jo je v noči s 7. na 8. januar prizadel plaz; kamenje in grušč sta uničila kiosk z električnim razdelilnikom in tri barake ter poškodovala več drugih barak. Zaradi močnega zračnega pritiska so popokala stekla, približno 700 predmetov pa je bilo poškodovanih, nekateri so bili povsem uničeni.

ke, rentgen, šrambe, kuhinja, jedilnica, mi-zarska delavnica, skladišče, kopalnica, pral-nica, invalidski dom, rezervoar, električna centrala, prostor za zakopavanje udov itd. Januarja 1944 je vodstvo bolnišnice prevzela dr. Franja Bojc.

Od karbidovk do elektrike

Prve operacije so opravljali ob karbidovkah in petrolejnih. Tudi anestetikov je primanj-kovalo, zato so si pomagali z domačim žga-njem. Čez čas jim je kmet Janez Peternej dal dinam in postavili so si električni generator. Marca 1945 je dr. France Derganc pod rent-genom operiral Ribačenka iz sovjetske voja-ske misije. Kot posebnost je ohranjen proto-kol kirurga dr. Derganca od konca septem-bra 1944 do osvoboditve.

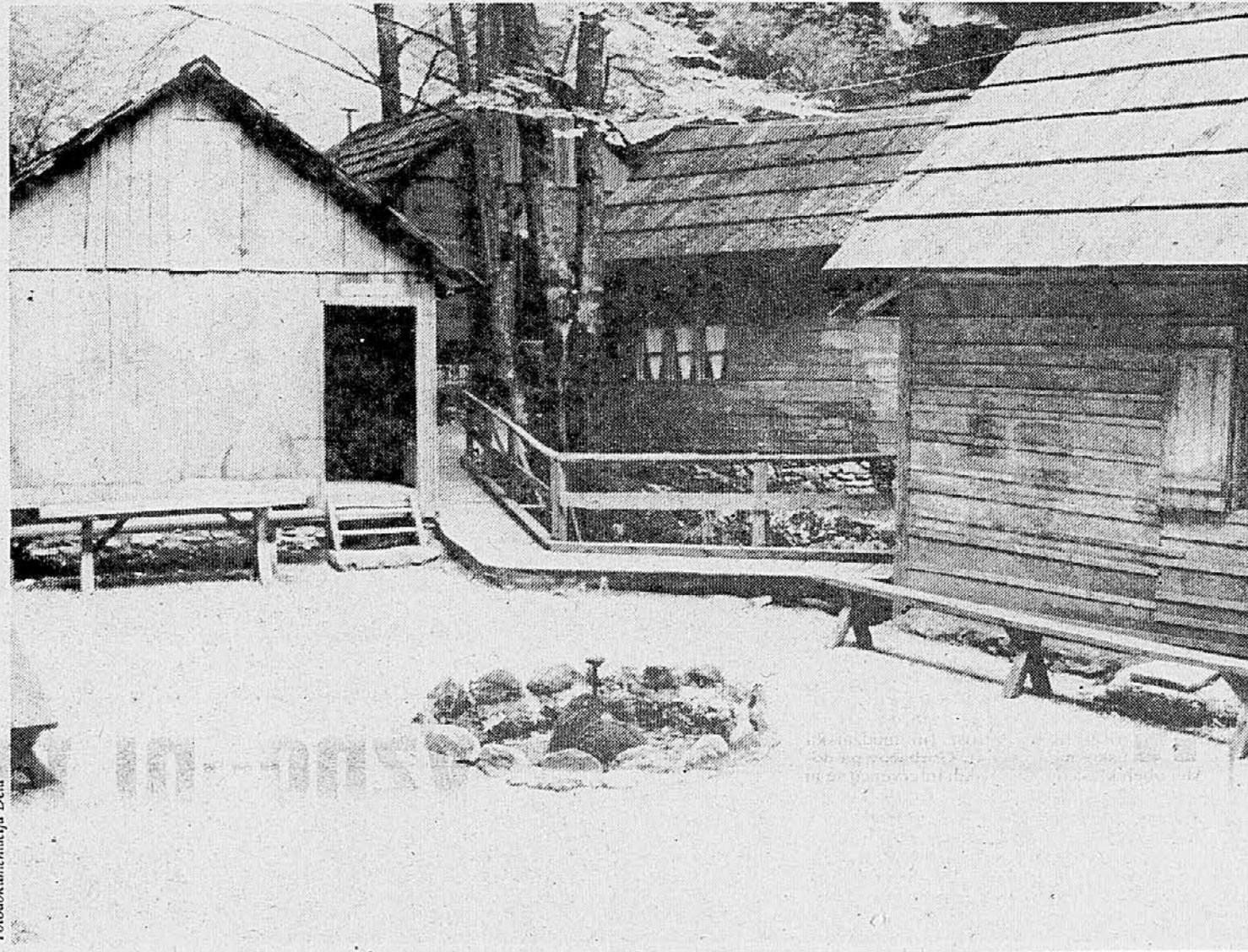
Poosebljenje humanosti, strokovnosti in iz-najdljivosti pa je bila dr. Franja Bojc Bido-vec. Njena knjiga je polna dragocenosti, ki sestavljajo življenje, polna trenutkov dvomov in strahu ter neuničljive vere in upanja. Od junija do oktobra 1944 je bolnišnico vodil dr. France Podkoritnik-Očka, nato pa do osvo-boditve spet dr. Franja Bojc.

S to vrednoto lahko enakopravno vstopimo v mednarodni prostor: Franja se poteguje za vpis v Unescov seznam svetovnih naravnih in kulturnih spomenikov. Predsedstvo RK SZDL je v pozivu k solidarnosti zapisalo: »Če je Rog slovenska samobitnost in državnost, Osankarica herojstvo in vera, je bolnišnica Franja humanost, spomenik, ki je predlagan in izpolnjuje vse pogoje za vpis v seznam svetovne dediščine.« Franja je nekakšen simbol naše neuničljivosti in iznajdljivosti. Njen humani nadih navdušuje tuje turiste, ki sprašujejo, kdaj bodo lahko spet prišli. Je eden redkih spomenikov, ki ni ideološko obarvan, je le simbol stiske, sposobnosti in humanosti, je preprost in obenem velik.

Življenje v grapi je bilo naporno in surovo. Na tako majhnem prostoru, v tako specifični organizaciji, v vzdušju nevarnosti in smrti, pa tudi upanja na rešitev, z neznošno vlogo, tako rekoč 500 metrov globoko, v kotu — to je bil prvi psihološki laboratorij za merjenje človeške potrpežljivosti in vzdržljivosti. Lju-dje so tu trpeli, umirali, upali, se ljubili.

Moč izročila

Že leta 1945 je imela Franja 500 obiskoval-cv, naslednje leto 4000 in leta 1947 že 7000. Obiskovalci so napolnili že 70 spominskih knjig, na leto pa obišče bolnišnico od 40 do

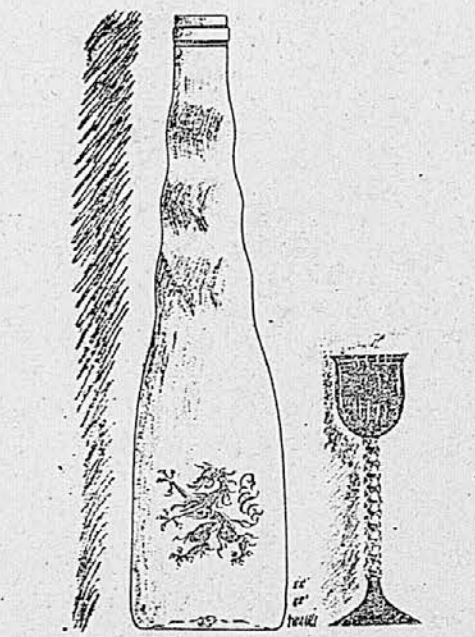
Fotodokumentacija Delo

OBLIKOVANJE

Duh prednikov na steklenici

V slovenskem izročilu najdemo med drugim tudi likovne prvine, ki pomenijo pravo kulturno bogastvo. Že gradnja hiš, denimo, po slovenskih pokrajinah odseva raznolikost uporabljenih oblik, ki so nastajale in se dopolnjevale v skladu z življenjem našega človeka, prilagojene krajini in podnebnju med Alpami in Jadranom.

Tako izročilo je za ustvarjalca, ki nosi v sebi željo po vrhunskih stvaritvah, prava zaklad-nica oblikovnih prvin. Zakladnica, ki je neiz-

črna v svojem bogastvu oblik iz tisoletnega kulturnega sporočila, vir za nova snovanja.

Prvine, denimo okrasne oblike, kakršne se danes vidimo na izdelkih iz kmečke kulture, so velikokrat tudi na predgovodinskih pred-

metih, zlasti predmetih iz latenske dobe, tj. približno iz 4. stoletja pr. Kr. in pozneje, velikokrat pa še na najdbah iz halštatskega obdobja, nekako od 7. stol. pr. Kr. naprej. Nosilci te kulture v vzhodnih Alpah in v Srednji Evropi so bili Veneti, praslavoslovno ljudstvo, očitno predniki Slovencev, kakor nam poleg drugega kažejo ohranjene likovne prvine v naši kmečki kulturi.

Vse te prvine so še danes sestavni del sloven-skega okrasa, zlasti pa valovita črta, bodisi kot valovnica (vodoravna) ali kot vitica (po-končna), ki daje našemu okrasu značilno raz-gibnost, kakršne druge ne srečamo. Od prejšnjega stoletja so se v slovenskem okrasju na tej podlagi razvile bogate sestavine: iz katerih diha lepota, melodičnost in čustvo. Valoviti okras iz preprostih ponavljajočih se znamenj v obliki črke S, denimo, učinkuje tako melodično, da ga v likovni umetnosti imenujemo kar volutna, to je čustvena črta. Zaradi bogastva sestavin in razgibanosti ima-mo slovenski okras oz. ornament za enega najlepših na svetu.

Kdor se živi v bogastvo oblik in njihove simbolike, sporočene iz davnine, začuti nov navdih. In tako se je rodila misel, da bi izoblikovali nekaj značilno slovenskega. Vendar kaj?

Oblikovalec Oskar Kogoj si je kot slovensko značilnost zamislil posebno steklenico in ko-zarec; izhajal je iz prvin, ki so nam jih zapu-stili predniki Veneti, o katerih se je v zad-njem času v matičnem in zdamskem tisku ži-

vahno razpravljalo. Oblikoval je slovensko steklenico ubranih oblik, z valovitim oz. viti-častim vratom v treh stopnjah, visoko 35 cm. Tri stopnje na vitičastem vratu odsevajajo sta-rodavno trojstvo, kakršno je znano iz zgodo-vinskega in predgovodinskega izročila. Izro-čilo trojstva se kaže v imenu najvišje sloven-ske gore Triglava, po vsej verjetnosti izhaja od zahodnoslovanskega božanstva s tem ime-nom, čigar tempelj je bil v Štetinu ob Baltiku, častili pa so ga tudi v bližnjih pokrajinah vse do začetka 13. stoletja, ko so bila zahodno-slovanska ljudstva pokristjanjena. Triglav je bilo božanstvo, ki je vladalo nad osvetlje-m, nebam, zemljo in podzemljem. Na območju predgovodinskih Venetov, na najdišču Lá-gole v gornjem rečju Plave, je v številnih napisih v pisavi venetici izpričano ime božanst-va Trimuzijad. Da je bilo to božanstvo po-membno, dokazuje več kot trideset napisov, posvečenih sveti (šainatei) Trimuzijadi; naj-večkrat so izpisani z besedami: *doio donom Šainatei Trimuzijatei* (Fogolari/Prosdociom, I Veneti Antichi, 1988), kar pomeni: dar darujem Sveti Trimuzijadi.

Okroglo dno steklenice je precej privzdignje-no, sredina je poudarjena, tako da nastane krog s piko na sred. Tudi tu krog je simboli-čen, saj je precej pogosto na izdelkih iz hal-štatskega obdobja in še iz starejših časov. Krog je predgovodinski simbol večnosti, ker nima ne začetka ne konca. Ponazarja tudi sonce. Pika kot število ena pa pomeni Boga, zakaj število ena obvladuje in sestavlja vse, njega pa ne more nihče. Krog s piko pomeni

primerljivi vrstami od drugod? Če se ne bomo mi, se bo namesto nas morda zjokal kamen. Lahko bi vendarle spoznali, da izro-čila ni mogoče ohranjati z vsiljivimi tukji, lahko bi se zgledovali po tovrstnih skrbnih posegih kjerkoli v svetu. Nekaj napak smo že storili — pa jih ne bomo naštevali, ker tisti, ki so vodili prenovno pomnikov naše preteklosti, niso nič krivi, če so morali poseči po nado-mestku iz drugega okolja.

Nedvomno bi ponoven izplen v slovenskih kamnolomih prinesel svež veter tudi v načr-tovanje novih gradenj, v katerih bi se sodobni človek, iztrgan in odtujen naravi, počutil pri-jetneje, bolj domače. Res je, da v zadnjem času v gradbeništvu vse bolj posegamo po tej naravni snovi, žal pa propadajoča pročelja, stopnišča in tlaki v komaj zgrajenih stavbah kažejo, da projektanti premalo poznajo last-nosti in uporabnost kamna.

»Laboratorijski preskusi so za kamen le spri-čevalo,« pravi znani kamnosek Boris Udovč iz Naklega, »najpomembnejši izpit pa opravi kamen v času, ko je vgrajen, ko se kot vse drugo na tem svetu začne starati in kazati svoje lastnosti, ki jih v umetno ustvarjenih razmerah laboratorija ni mogoče ugotoviti.« Pri nas so bile vgrajene že vse razpoložljive

torej absolutno in večno, je simbol veselja in bistva božjega.

Na obodu steklenice je odtisnjen znak pan-terja, to je bil prvotni grb Koroške, še prej pa grb Karantanije. Isti znak je kot izvrni črni panter odtisnjen tudi na listku, ki visi na vr-tu steklenice, na notranji strani listka pa je slovenska in angleška razlaga panterja:

»Karantania, prva država Slovencev, je ka-kor vse druge zgodovinske kneževine imela svoj grb. To je bil črni panter, med prvimi v Evropi, izpričan že 1160 na pečatu poveljni-ka v Karantanski krajini.

Panter je starodavni simbol sonca, ki so ga uporabljali že v kameni dobi in tudi pozneje. V antičnem svetu je bil ena izmed svetih živali, ki jih je imel v svojem spremstvu Di-oniz, sin božanstev Zeusa in Zemele, to je neba in zemlje, in zato utelešenje vse rasti v naravi ter spomladanskega prebujenja.

Ko je Dioniz odrasel, je spoznal vinskno trto, jo začel gojiti in je delil dar vina vsem, prija-teljem in sovražnikom. Tako je naraščalo njegovo spremstvo in celoten sprevod je v ve-selem razpoloženju krenil na pot ter prinašal radost in veselje iz mesta v mesto, prav do kraja sveta.

Iz antike se je panter ohranil kot prispodoba vstajenja in prerojenja v krščanstvo srednjega veka in tudi v zgodnji čas Karantanije. Tako smo Slovenci njegovo davno sporočilo o pre-rojenju, življenju in veselju ob dobri kapljici ohranili vse do danes. V tem duhu je tudi naš

vrste kamna, vse so tudi že pokazale, kakšne so po nekaj letih in kakšne bodo še pozneje, vendar so iz te knjige očitno nočemo učiti.

Svojega nepoznavanja in neznanja ne bi smeli kazati tako očitno in sramotno, pa še predrag-o je. Enkrat bo treba vse te neuporabne, propadle kamne zamenjati za veliko več de-narja, kot smo ga prihranili pri izbiri slabih ali neprimernih. Tisti investitorji in projek-tanti, ki svoje napake pri izbiri kamna opravi-čujejo z manjšimi stroški, priznavajo, da se za slabo kakovost odločajo celo zavestno. Ne gre za povečevanje dragih in najdražjih iz-vedb kot edinih sprejemljivih; tudi iz poceni materialov se da narediti lepe stvari, seveda če znamo manj kakovosten kamen pravilno uporabiti. Vgrajati ga moramo tam in tako, da bo opravičil svoje poslanstvo in kljuboval času in naravi tako, kot smo mu pri izbiri namenili. Nekeč so tisti, ki so se ukvarjali s kamnom, poznali njegovo dušo. Skrivnosti svojega mojstrstva so prenašali iz roda v rod.

V današnjem času je to naravno prenašanje znanja od očeta na sina, od mojstra na učenca pretrgano. Zaman je samo občudovati moj-stre, ki so nam zapustili spomenike svojega znanja v stvaritvah, sami pa se ne potrudimo, da bi mlade usposobili in naučili, dokler je še

Posebnost je zaradi lokacije, zaradi naravne-ga okolja. Alenka Puhar je aprila 1980 v Delu napisala, da: »Franja ni imela nikoli oznake Rdečega križa«. Zaradi okoliščin si ni mogla privoščiti tega razkošja, da bi bila zaščiten po mednarodni konvenciji. Franjevci, kot pravijo vsem, ki so bili kdaj v njej, so s svojim vedenjem postavili spomenik človeštvu.

S to vrednoto lahko enakopravno vstopimo v mednarodni prostor: Franja se poteguje za vpis v Unescov seznam svetovnih naravnih in kulturnih spomenikov. Predsedstvo RK SZDL je v pozivu k solidarnosti zapisalo: »Če je Rog slovenska samobitnost in držav-nost, Osankarica herojstvo in vera, je bolniš-nica Franja humanost, spomenik, ki je pred-lagan in izpolnjuje vse pogoje za vpis v se-znam svetovne dediščine.«

Franja je nekakšen simbol naše neuničljivosti in iznajdljivosti. Njen humani nadih navdušu-je tuje turiste, ki sprašujejo, kdaj bodo lahko spet prišli. Je eden redkih spomenikov, ki ni ideološko obarvan, je le simbol stiske, spo-sobnosti in humanosti, je preprost in obenem velik.

Zato ne bi bilo prav, če bi ostali le pri prvi kitici pesmi. Preveč je podobna pravi žalo-stinki. Spomnimo se še zadnje:

Prečuden cvet je v grapi črni, cvete iz globokih korenin, nad njim odmeva glas srebrni: »Premagal smrt je mlad trpin.«

Drago Medved

veliki pesnik F. Prešeren nazdravil in zakli-cal: Zive naj vsi narodi ... »

Vsaka steklenica mora imeti še svoj kozarec; oblikovalec Oskar Kogoj je tudi kozarec zas-noval iz prvin, ki so nam jih zapustili davni predniki Veneti. Kozarec ima obliko čase na vitici. Vitica nas takoj spomni na vinko trto in je prav tako simbolična. Zakaj ne le, da ima trta obliko vitice ali povitice, temveč se je tudi trta sama nekoč imenovala »vitica«. Odtod namreč tudi ime za »vino«, izvirno vitno, vi(t)no, vino, kot ugotavlja ljubljanski raziskovalec P. Verbošek. Torej stara, še predlatinska, venetska beseda. — Da izhaja izraz vino iz korena uoi, uej (voj, vej — viti), ki je še indoevropski, navajajo v spisih tudi drugi raziskovalci (gl. W. Marlingen, Die Indogermanen, 1968). Kozarec z vitico je torej dvakrat simboličen: glede na vsebino (vina) in glede na izvor vina (vitica, vitno). Izdelovanje tega kozarca — ročno po starem postopku — je prevzela steklarska šola v Ro-gaški Slatini.

Listek na vratu steklenice nosi še oznako vinske vrste in njenega porekla. Večino vinsk-kih sort je na svoji primorski kmetiji pridelal Ivan Grča iz Stanjela. Listek je iz ročno izdelanega papirja.

Pri tej steklenici ne gre le za nekaj slovenske-ga, domačega in seveda za dobro kapljico, gre tudi za sporočilo, ki ga je tako dobro dojel naš največji pesnik, ko je vzklilnil: Zive naj vsi narodi ...

Mario Čok

čas in dokler so še ljudje, ki svoj poklic poznajo. V današnjem času nastajajo obrti, ki so odvisne od novih odkritij in tehničnih do-sežkov, ostajajo pa tudi take, ki jih je mogoče obvladati le z ročnimi spretnostmi in pozna-vanjem snovi. Enkrat za vseh je treba poteg-niti ločnico med obrtni: nekatere je mogoče opravljati na podlagi pridobljenih teoretičnih znanj — tu lahko ima odločilno vlogo šola, drugih pa se lahko izučimo le ob delu. Uk za te bi morali vrniti v delavnice k mojstrom, šola pa naj tem učenem da le toliko teorije, kolikor je nujno potrebujejo za lažje učenje obrti in za življenje.

Če se bo na področju solstva kaj spremenilo, lahko upamo, da bomo kmalu spet imeli dobre kamnoseke, ki bodo znali delati nove arhitekturne prvine in ohranjati bogato kulturno zapuščino. Spoznavanje in znanje o kamnu je treba prenesti tudi v vse ustrezne stro-kovne šole od srednješolske do visokošolske stopnje. S tem bi največ pripomogli k pravilni uporabi tega vse bolj cenjenega in iskane-ga gradiva v stavbarstvu, ne pa da mu z malo-marnim odnosom in neznanjem postavljamo sramotne spomenike. Njemu in sebi.

Damjana Kenda

SEMINAR SLOVENSkih KAMNOSEKOV

Kamnoseški kamni spotike

Kamni iz slovenskih kamnolomov so nekda po svoji lepoti sloveli daleč po svetu. Od štirindvajsetih kamnolomov, ki so še delovali po vojni, jih je ostalo pet, Slovenija pa je po proizvodnji blokov s prvega mesta zdrsnila na zadnje. Plečnikov črni-podpeški marmor, vrhniški črni kamen, gorenjski zeleni tuf, kraški kamni so le še grenak spomin.

V času, ko se to plemenito naravno gradivo z velikimi koraki vrača v življenje, domačega kamna skorajda ni več. Kaj preostane sloven-skemu kamnoseku drugega, kot da se s dle-tom v roki loti kamna iz črnogorskih, make-donskih, bosanskih, italijanskih in drugih kamnolomov, ko pa sta domače zarasla gr-movje in trava ali pa so jih malomarni ljudje spremenili v odlagališča smeti. Mar ni to v zasmeh naravi, ki je ta mali košček zemlje med Alpami in Jadranskim morjem obdarila s tolikšnim kamnitim bogastvom, v zasmeh prednikom, ki so to bogastvo znali spoštovati in pravilno uporabljati?

V čem je torej kamen spotike? Zaradi geolo-ških značilnosti slovenskega ozemlja so naha-jašča majhna in potemtakem zaradi eco-nomskih razlogov za kamnarsko industrijo nezanimiva. Da so v njih redki kamni, zelo kakovostni in izjemno lepi, je za naložbo premalo.

Slovenski kamnoseki vidijo upanje predvsem v obrtniški načinu pridelave kamnitih blo-kov v majhnih kamnolomih. Kot je bilo slišati v razpravi na seminarju kamnosekov in kam-narjev v Rogaški Slatini, se z njimi strinjajo tudi predstavniki kamnarske industrije in ustanov, ki se posredno ali neposredno uk-varjajo s kamnom. Toda Zakon o rudarstvu

iz leta 1975 temu oporeka. Zaradi togih pred-pisov, ki kamnolome — tudi najmanjše — ena-čijo z velikimi rudniki in zahtevajo od tistega, ki namerava odprti kamnolom, kopico ela-boratorij in kup papirjev, ima slovensko kam-narstvo vseskozi preglavice. Z vso to pisarjo se le načenja denar, namenjen za naložbo v proizvodnjo.

Nekdaj so si kamnoseški mojstri, ne da bi se kaj »poglabljali«, kamen pač odsekali tam, kjer so vedeli, da je dober in lep. Če hočemo, da bo slovenski kamen ponovno krasil naše bivalno okolje, moramo zakon spremeniti ta-ko, da bo ustrezal življenju. V skladu z novim Obrtnim zakonom, ki izhaja iz načela, da je s samostojnim osebnim delom mogoče opravl-jati vse dejavnosti, ki niso prepovedane z drugimi zakoni, naj torej Zakon o rudarstvu omogoči zasebnim kamnosekom zaokrožiti proizvodni proces, z ustreznimi, bolj življenjskimi in razumnimi določili pa tudi manjšim obrtnim podjetjem družbenega sektorja.

Oživljanje slovenskih kamnolomov je po-membno in nujno predvsem pri prenovi naše kulturne in stavbarske dediščine, ki se je zlasti v starih mestnih središčih močno raz-maknila. Bomo izvirno podobo stvaritev, na-rejenih iz slovenskih vrst kamna, ki ga pod površjem zemlje še ni zmanjkalo, skazili z ne-

DVA POZIVA PROTI TANKOVSKEMU SOCIALIZMU

KOSOVO JE RESNICA JUGOSLAVIJE

V nasprotju s političnim establishmentom smo se za poziv proti izrednemu stanju in za manifestacijo državljanske kulture v Cankarjevem domu odločili, ker smo bili prepričani, da je »izredno stanje« tik pred sprejetjem. Enako kot danes smo bili tudi takrat prepričani, da uvedba posebnih ukrepov na Kosovu prinaša veliko tragedijo z nepredvidljivimi posledicami. Miting v Beogradu, Miloševićeva obljuba, da bodo razkrili organizatorje dogajanja na Kosovu in jih obsodili, še zlasti pa nastop Lazarja Mojsvoja v skupščini SFRJ, vse to je naše prepričanje le še utrdilo.

Žal danes pravilnost našega prepričanja dokazujejo žrtve. Kratkovidno je ob tem opraviti stališča iz Cankarjevega doma, češ da so visoko moralna, hkrati pa naj bi bila rezultat neobveščenosti. Iz političnega zornega kota je ta pozicija še tem bolj nes pametna, ker je več kot očitno, da je izginilo tudi zadnje, sicer že od vsega začetka povsem demagoško opravčilo za uvedbo izrednega stanja: varovanje človeških življenj. Ubilih je veliko. Tudi če bi bilo uradno število točno, bi bila politika izrednih ukrepov zgrešena, poziv iz Cankarjevega doma pa je v vsakem primeru utemeljen. Žal pa nam poznavanje obstoječega sistema in ljudi, ki danes prisegajo na točnost uradnih podatkov, zbuja utemeljeno bojazen, da je mrtvih dosti več.

„Tanki, vojska, policija in smrt bodo na Kosovu bolj ali manj pogosti, vendar stalen gost. Kdor bo le mogel, se bo izselil. Tudi Srbi in Črnogorci. Po scenariju »kontrarevolucije« bo kriva iredenta, ki bo organizirala ubupne štrajke delavcev. Potrebni bodo izredni ukrepi itd. Nihče ne ve, kako dolgo utegne trajati ta blodni krog...“

Predsedstvo, ki ni sposobno oceniti, kaj bo povzročilo njegovo ravnanje, in ne upošteva tega, da več kot milijon državljanov s podpisu ukrepu nasprotuje, v nobeni vasi približno pravno urejeni državi ne bi moglo več opravljati nalog. Tudi za jugoslovansko predsedstvo bi bilo edino prav, da bi odstopilo.

Ce namreč ne bo odstopilo, če bo še naprej sestavljeno iz istih oseb, bo pač vsakomur jasno, da naloga tega predsedstva ni skrbeti za blagor državljanov. Očitno bo, da si prizadeva, da bi, ne glede na žrtve, ohranilo še razpadli sistem, ki kar vpije po spremembah, legitimno pa se lahko obdrži le tako, da se temeljito spremeni. Ta razpadli sistem je za predsedstvo po vsem videzu resnična svetinja. Človeška življenja, usode narodov in narodnosti so v primerjavi z njim očitno drobiž, ki ga je mogoče poljubno trati.

Kategorije, ki jih predsedstvo v svojih deklaracijah uporablja, so kategorije revolucije in kontrarevolucije. Uporablja pojem katagorijalni aparat klasičnega boljševizma, ki je zastarel že v Sovjetski zvezi, hkrati pa vse, kar se ne ujema z njegovim pojmovanjem, v nam vsem še predobro znani maniri razglasa za kontrarevolucijo. Kosovo je že od leta 1981 leglo kontrarevolucije. Tam je kontrarevolucija praktično vse, celo smrt. Očitno nikogar ne moti, da kosovska kriza traja že zelo dolgo. Očitno je, da terapija, ki ustreza diagnozi kontrarevolucije, stanje iz dneva v dan poslabšuje. Vodstvo se je, kot kaže, zgledovalo po znamenju Brechtovem sarkazmu in sklenilo zamenjati velik del ljudstva.

Za sožitje Srbov in Črnogorcev in Albancev ter zato, da bi življenje v Jugoslaviji postalo znosno, bi bilo treba spremeniti sistem, natančneje, sprostiti politično strukturiranje. Nobeno priseganje na ljudstvo, delavski razred, narode in narodnosti ali celo na »enotno sprejete sklepe ZKJ« ne pomagajo in bo v prihodnje pomagalo še manj. Kosovo je namreč treba razumeti kot resnico Jugoslavije, natančneje, kot resnico socialističnega samoupravljanja na jugoslovanski način.

Resnica se prikazuje skozi Miloševića. Kosovu in miloševićevski Srbiji sta dve politični entiteti, od katerih je druga v prvi našla idealen element za strukturiranje svoje lastne trave. Če Kosova ne bi bilo, bi si ga Milošević in njegovi morali narediti. In ker Kosovu ni bilo zadosti »kosovsko«, se že nekaj časa trudijo, da bi ga za tako naredili. Srbija je udeležena Jugoslavije in njenega pojavnega socialističnega samoupravnega razvoja — je udeležena strukturiranje oblasti partije kot »oblasti delavskega razreda« in dela. Kar je udeleženo, je tudi dokončano. V tem smislu je Srbija »mitingov« konec Jugoslavije. Ta konec je nekakšno ponavljanje določene Jugoslavije, ki pa v resnici pomeni ubupno in nadvse nevarno prizadevanje, da bi v delu

države ohranili nekaj, čemur se je iztekel čas. Prizadevanja, da bi ohranili vlogo velikega voditelja in zanjo določili konkretno osebo, da bi ohranili monolitno komunistično stranko, da bi sicer nujno fiktivno neposredno demokracijo prikazali kot nekaj, kar se udejanja, in vsa druga konservativna prizadevanja so znamenja konca določenega političnega režima. Zato zbuja prizorišče t. i. uradne politike na Kosovu vampirske reminiscence, saj na njem nekakšni živi mrtvici, ki se jim naposled bliža zadnja ura, v besnilu agonije hlatajo okrog sebe.

Morebiti so Jugoslavlani pred časom res lahko verjeli v nesporno veličino ljubelega voditelja, zato pa je prepesnitev Miloševića v Tita dvakrat farsa. Predvsem je povsem očitno, da so njegove in njegovih pretenzije, da bi zasedel izpraznjeno mesto v »velikem fantazmu«, iz političnega zornega kota docela nerealne, ker pač ni družbenih in zgodovinskih možnosti za kaj takega. Zato danes niti sam »veliki fantazem« ni več mogoč. V spremenjenih razmerah in v drugačnih časih so lahko učinkoviti drugačni ljudje in drugačen sistem — nastajajo pa tudi drugačni fantazmi.

Milošević je Voditeljeva resnica, kakor jo je mogoče razbrati iz današnjega zornega kota. Kosovu pa je resnica Srbije. Če si je v Srbiji danes še mogoče utvarjati, da sistem kljub vsemu deluje, da se bo gospodarstvo izmazalo, da bo prej ali slej prišel čas, ko bo družba strukturirana tako, da bo mogoče občajno neregulirano življenje, poletje na Kosovu te iluzije ni več. Tanki, zaostlost, apatija, molk in fanatičen upor zaznamujejo eno od končnih postaj na poti, na katero nas s svojo koncepcijo reševanja problemov v Jugoslaviji vabi Milošević.

Na prizorišče je stopila smrt. Največ pri tem izgubljajo Albanci, vendar je dogajanje tragično tudi za Srbe in Črnogorce, ki naj bi zmagali. Tudi zanje je vsaka Miloševićeva zmaga nov poraz. Ukrepi republike Srbije so v najboljšem primeru neposredni prispevek k pospeševanju izseljevanja s Kosova. Tem slabše zanje, ker tega ne vedo. Nacionalizem, pojavi iredente, pritiski na prebivalstvo srbske in črnogorske narodnosti, vse to je nerodno resnično. Srbom in Črnogorcem je (kot vsem drugim državljanom) treba zagotoviti pravno varnost in možnost za normalno življenje na Kosovu, vendar način, kako se ta moralna stiska politično artikulira, vodi stran od razmer, ki bi to omogočile.

Kljub velikim strukturnim problemom ekonomske narave je temeljni problem Kosova politični problem. V letih, ko se je centralna oblast zrahljala, se je v resnici strukturirala zgolj komunistična oligarhija. Albanski akti in akterji drugih narodov in narodnosti so na kosovskem ozemlju skrbeli za to, da se ne bi izoblikovala politična pluralnost. Sleherni politični pluralizem, ki bi utegnil preseči pluralnost oligarhičnih spletk, so dosledno zatrli. Zato še danes v tej pokrajini politično strukturiranje dogaja okrog ene same točke: okrog nacionalnosti. Podatki iz raziskave javnega mnenja, ki je bila opravljena na Kosovu pred februarjskimi dogodki, pa povedo še nekaj več. Ne le, da Srbi in Črnogorci na Kosovu nimajo formalnih političnih voditeljev in se tako zatekajo v varstvo k Shukriji in Morini, ta dva »voditelja« sta pri Albancih na Kosovu in drugje v Jugoslaviji osvojevana. Na Kosovu pravih nacionalnih voditeljev vse do danes še ni bilo. Kosovska oligarhija — tudi tedaj, kadar je bila albanske narodnosti — ni bila in ni sestavljena iz voditeljev Albancev. Azemu Vilasiju le težka odpuščajo vsa zatiranja, krivice, poniževanja ljudi in vse njegovo klečeplazanje pred oblastniki iz drugih delov Jugoslavije.

Raziskava javnega mnenja, na katero se sklicujemo, je jasno napovedala, da bo Morina »padel« in da ga bodo tokrat »vrgli« Albanci.

Vprašanje zase je odnos prebivalstva do Slobodana Miloševića. Danes je tako rekoč vsakomur, ki ima kaj od blizu opraviti z »milosevičevskim« fantazmom, jasno, da ta Titov nadomestek ni homogeniziral le velikega dela Srbov, ampak tudi velikansko večino Albancev. Saj kar 89,9 odstotka Albancev meni, da je prav on v zadnjih letih največ prispeval k temu, da se je kriza na Kosovu zaostrovala. Ta podatek jasno kaže, da Milošević sicer postaja vodja enega dela prebivalstva republike, da pa se mu še zdaleč ni posrečilo poenotiti vse Srbije.

Kolikor toliko enotna Srbija pod Miloševićevim vodstvom je mogoča le, če odstranijo milijon in pol Albancev. Nobenega dvoma

namreč ni, da Albanci kot blok nasprotujejo srbski politiki na Kosovu. Nikakor ne gre za peščico, ki bi zavajala druge, se upirala uredništvu politike ZKJ in vseh mogočih predsedstev. Besede Lazarja Mojsvoja na seji obeh zborov skupščine Jugoslavije so potemtakem empirično dokazana laž. Miloševići politiki se ne upirajo skupine Albancev niti trideset tisoč stavlajočih, gre kar za velikansko večino kosovskih Albancev. Miloševićeva politika na Kosovu je za Albance nelegitima. Legitimnost pa vztrajno izgublja tudi »jugoslovanska politika«.

Diskurz, ki preplavlja politične medije v Beogradu in Srbiji nasploh, je le navidezno amorf. Natančnejša analiza pokaže celo vrsto presenetljivih implikacij, ki neprijetno spominjajo na evropske nacionalizme in — bolj implicitno — razisme 19. stoletja, v veliki meri pa na rjavo ideologijo večnega rajha.

Diskurz mitingarske ideologije je mitološki — (mit o nastanku Srbije in Srbov); je plensko sorodniški (povzdigovanje je bratstva v etnično kategorijo); njegova funkcija je etnična homogenizacija, hkrati pa socialna in »nacionalna«, včasih kar rasna (kadar je govor o »lastnostih« Albancev) segregacija (iz »zdravega telesa« se izloča osebe, ki so bodisi izkorenjeni bodisi »tujci«); produkt te segregacije je dedni sovražnik kot biološka vrsta.

Mitingarski diskurz je tudi kritje za represijo v etnično nacionalnem okviru: vrhunc svobode prinese zmago nad »notranjim sovražnikom« (nad »disidentnimi« intelektualci in Albanci, kvintesenca so kajpada albanski intelektualci), v okvir te zmage sodi preganjanje »tujih« intelektualcev. Aretirani Vilasi bržkone res ne pomeni možganov albanskega gibanja, zato je treba možgane najti zlasti na univerzi in v društvu pisateljev. Napad na nacionalno inteligenco je sestavina kulturnega etnocida.

S tem da se je predsedstvo države sprijaznilo z »milosevičevsko« politiko, se je v prepričanju, da s svojo politiko ohranja Jugoslavijo, postavilo na čelo pohoda v prepad. Jugoslavija brez demokratizacije, brez odkritja in formaliziranega pluralizma in brez zagotovljene pravice slehernega državljanja, da se organizira tudi na nacionalni podlagi, je lahko le Kosovu v več slikah. Edini razumni in sprejemljivi način koeksistence v tej iztekaletni se Jugoslaviji je tisti, ki vodi v njen konec. To ne omeri nikakršnega razpada, ampak nastanek političnega pluralizma parlamentarne sistema, pravne države, afirmacijo nove političnosti itd. Za Jugoslovane in Jugoslavijo je bržčas edina rešitev ta, da se konča milosevičevska Jugoslavija in se začne drugačna, tista, ki jo napovedujejo dogajanja v Sloveniji in na Hrvaškem.

„Kdor ne dojam, da ni mogoče pričakovati nikakršnih delovnih rezultatov od prisilne delovne obveznosti — še zlasti, če je tisti, ki naj bi jih dosegel, politično povsem brezpraven; če ne ve, od česa naj živi in če ne zanj ne za otroke ni nobene perspektive; če misel začenja s tankom, končuje pa s smrtjo — kdor torej ne dojam iluzornosti storilnostnega čvkanja, se giblje nevarno na meji političnega idiotizma.“

Albansko prebivalstvo je zaradi politike, ki jo izvaja Milošević, jugoslovanske zvezne oblasti pa so z njo čedalje bolj sprijaznjene, prisiljeno razmišljati o življenju zunaj Srbije. To seveda ni nič čudnega. Pravzaprav so Milošević in privrženci največ prispevali k temu, da čedalje več Albancev misli, da bi morali imeti svojo republiko v okviru Jugoslavije (po rezultatih raziskave več kot 50 odstotkov).

Skupni imenovalec albanskega nezadovoljstva na Kosovu, s tem pa tudi ozadje strajkov in demonstracij, spopadov s posebnimi policijskimi enotami in prelivanje krvi, je to, da se Albanci niso sprijaznili s tem, da bi avtonomijo pokrajine znižali na status nekakšne skupnosti občin. Hujškaška kampanja Milo-

ševiću naklonjenega časopisja, a tudi velika večina institucij, bi radi nezadovoljstvo prikazali, kakor da je omejeno na »nekaj tisoč posameznikov«. Rezultati raziskave kažejo, da so ti »nekateri posamezniki«, ki bi »glasovali« proti sprejetju ustavnih dopolnil k Ustavu SR Srbije, 98,7 odstotka prebivalstva albanske narodnosti, se pravi več kot milijon in pol Albancev.

Čeprav srbski »voditelji« iz vrst Miloševićevih privržencev pripovedujejo, da pokrajini z ustavnimi dopolnili ničesar ne izgubljata, da bo zgolj republika nekaj pridobila, državljanji jasno vedo, za kaj v resnici gre. Tveziti rudarjem, da bo imela albanska narodnost po novi ustavi celo več pravic (izjava pokrajinskega sindikata 11. marca), ni le norčevanje iz rudarjev, ampak tudi razkazovanje slabega okusa. Pri demonstracijah in spopadih ob sprejemanju dopolnil k srbski ustavi v izrednih razmerah gre za upor zoper oktroirano ustavo. Čeprav se še ne strinjamo z nasiljem, ki so ga izvajali posamezniki (seveda smo enako proti temu, da bi bilo uporabila druga stran), se ne moremo sprenevedati, da je upor utemeljen — oblast ga je s svojim ponizovalnim ravnanjem preprosto izsilila. Latentno stanje državljanske vojne je rezultat tega ravnanja.

Pokrajina je zares revna, vsakdo bi temeljito premislil, preden bi šel živet v razmere, ki vladajo v Prištini, tudi kadar ni izrednih razmer. Kljub temu da je februarja več kot 80 odstotkov vprašanih Albancev in Srbov ter Črnogorcev verjelo, da je kriza na Kosovu mogoče rešiti, je očitno, da se s politiko zdajšnjega srbskega vodstva rešitev oddaljuje s hitrimi koraki.

Novih »velikih zmag nad iredento in kontrarevolucionarji, ponovnega konstituiranja Srbije kot republike« ter življenj, ki so položena na okrvavljeni oltar sovništnega rajanja v Beogradu, niti če desetletje ne bodo pozabili. Tanki, vojska, policija in smrt bodo na Kosovu bolj ali manj pogosti, vendar stalen gost. Kdor bo le mogel, se bo izselil. Tudi Srbi in Črnogorci. Po scenariju »kontrarevolucije« bo kriva iredenta, ki bo organizirala ubupne štrajke delavcev. Potrebni bodo izredni ukrepi itd. Nihče ne ve, kako dolgo utegne trajati ta blodni krog. Ta krog ob politični produkciji medijska ofenziva skrajne desnice na jugoslovanski način. Ta ofenziva namreč na eni strani s sejanjem sovraštva, nemira, psevdorevolucionarnih parol — pre-

prečuje spoznavanje dejanskih prvin in razsežnosti razmer na Kosovu in v Jugoslaviji. Najpogostejša taktika je medijski manevar, ki so ga že preskusili propagandisti 3. rajha: uprizorjeni napad poljske armade na obmejni postojanko je bil povod za vojno. Imputiranje velikoalbanških pretenzij stavlajočim na Kosovu je povod za krvavo represijo.

Tega in podobne manevre spremljajo še ponarjanje in izmišljevanje informacij (o nasilju, o posilstvih) z rasističnimi podtoni. Značilno je, da pri tej obrekovalni kampanji sodeluje Tanjug. Po tem in po ukrepih zveznega političnega vrha sklepamo, da se Jugoslavija kot država spreminja v servis Miloševića in prijateljev. Ali z drugimi besedami: Jugoslavija se politično »srbizira«.

Slovenska politika največkrat kot rešitev problemov ponuja izboljšanje ekonomskega položaja, takoj zatem pa še zmanjšanje števila rojstev. Danes ko je bila kri že prelita, recept dodaja še poziv, naj preneha nasilje in naj nastopita red in mir. Recept se zdi na prvi pogled izravnjen. Konec nasilja, mir in oživitve gospodarstva bi omogočili višji standard, z njim bi se izboljšalo življenje, nezadovoljstvo bi se zmanjšalo, zmanjšalo bi se tudi število otrok in...

V resnici pa je recept plod domišljije, in to ne posebno inventivne domišljije. Tistim, ki tega do februarja in marca še niso spoznali, je še mogoče odpustiti. Tistemu pa, ki mu ni jasno po klavnem obisku Stipeta Švarjara na Kosovu, po pozivih delavcem, naj se vrnejo na delo, in Kosovčanom, naj čimprej sprejmejo ustavo, pa čeprav v razmerah izrednega stanja in ob smrtnih žrtvah na ulicah mest na Kosovu, ni pomoči. Vsi, ki se trudijo s premišljevanjem o pomoči in o sovlaganjih na dohodkovni podlagi, in vsi, ki kličejo k miru, namreč vztrajno »spregledujejo«, da je Kosovu z Miloševićevim posegom postalo posredovana kvintesenca politične krize Jugoslavije. Kdor ne dojam, da ni mogoče pričakovati nikakršnih delovnih rezultatov od prisilne delovne obveznosti — še zlasti če je tisti, ki naj bi jih dosegel, politično povsem brezpraven; če ne ve, od česa naj živi, in če ne zanj ne za otroke ni nobene perspektive; če misel začenja s tankom, končuje pa jo s smrtjo — kdor torej ne dojam iluzornosti storilnostnega čvkanja, se giblje nevarno blizu političnega idiotizma.

Krizo na Kosovu je mogoče rešiti le tako, da se konča Miloševićeva politika na Kosovu in da se konča sedanja jugoslovanska politika. Temeljna inhibicija Kosova je Jugoslavija, ki postaja čedalje bolj milosevičevska. Gospodarstvo, ki je kajpada realen problem, bo šele tedaj, ko bo osvobojeno jeklenega objekta nacistoidnega političnega režima, lahko počasi zadihalo. Šele tedaj bo sploh mogoče prepoznati gospodarske probleme. Za Kosovu je nujno potrebno, da se konča parapoliitizacija in se začne politika, ki ne bo več privešek fantazmov ene resnice, temveč bo koeksistenca pluralnosti. Kosovo potrebuje zelo drugačno Jugoslavijo. Če je ne bo, tudi »normalnega« Kosova ne bo. Vsak korak, ki ga Jugoslavija naredi v Miloševićevi smeri, pomeni korak več proti etnično čistemu Kosovu. To je nespoznan resnica gesla »samo Miloševićeva Jugoslavija je možna Jugoslavija«. Politika, ki bi se rada obdržala, bi morala naposled dojeti, da se mora Milošević in njegov populizem zaustaviti in da ga ni mogoče zaustaviti tako, da mu danes na milost in nemilost prepustijo Kosovo. Razumeti mora, ali slej bo na vrsti Slovenija. Razumeti mora, da mora »Miloševićev gibanje« (ni več pomembno, ali vodja vodi gibanje ali gibanje nese vodjo) nenehno nekaj vsaj na videz osvajati, da je ekspanzija strukturna hitnost tega gibanja. Edini način, da se to gibanje ustavi, je blokada: natančneje, blokada je že njegov poraz. Vendar se mora modernistična politika za to odpovedati ekonomističnemu psevdoracionalizmu in poseči po pravih političnih orodjih: po politični demokratični reformi in po institucijah pravne države.

Debatni klub 89

P. S. V zvezi z zadnjimi novicami o vpklicu vojskih rezervistov iz SR Slovenije za »vaje« na Kosovu opozarjamo na to, da je politično vodstvo SR Slovenije in interese državljanov SR Slovenije in hkrati SFR Jugoslavije ter v imenu svoje lastne politične dignitete dolžno preprečiti vpletanje državljanov Slovenije v početke, ki je čedalje bliže hudodelstvu nad ljudstvom na Kosovu. Sodelovanje vojskih rezervistov in pripadnikov varnostnih sil, ki so državljani SR Slovenije, pri »pacifikaciji« Kosova je za državljane SR Slovenije kot normalno razmišljajoče in čustveno Evropejce nesprejemljivo in nasilje nad njimi samimi.

Menimo tudi, da so nedavno pogrevanje nesmiselnih obtožb o napadih na JLA v Sloveniji, bomba, nastavljena v osješki redakciji Politike, in napoved vpklice rezervistov iz SR Slovenije provokacije, ki naj bi v trenutku, ko je milosevičevski fundamentalizem doživel politični poraz na Kosovu in bi prišljen pokazati svoje represivne barve ali stagnirati, novo žarišče ideološke mobilizacije okrog vnapi pripravljenih »sovražnikov Jugoslavije«, »separativistov« itn.

Fot: Joco Zlatarič

Kako prisiliti vodstvo k odločnosti?

Skoraj vsa »glasna« javnost (časopisni članki, javne tribune, razprave itd.) odločno terja od političnih in državnih vodstev Slovenije in od naših predstavnikov v zveznih organih odločnosti in načelnosti, in pa vztrajno vztrajajo pri neodločnosti in nenaečnosti. Korak naprej (izjava o Kosovu, da jih ljudski prišči v to prišli), kakor nato dva koraka nazaj (glasovanje za izredne ukrepe), na ogorčeno reakcijo javnosti zmedena opravičevanja, nato na videz odločno Smoletovo stališče (izjave o vztrajanju pri izjavi, a brez sankcij ali vsaj kritike tistih, ki so jo ignorirali) in končno spet medlega pol koraka naprej (zadnja stališča republiške skupščine), s katerim pa se niti na izhodišču še niso vrnili. Že pred izjavo smo namreč prisegli na ustavnost, zakonitost in pravno državo — vse, to pa je bilo z izrednimi ukrepi na Kosovu grobo potoptano. Da o politični rezumnosti in poštenosti (politična prevara s 47. amandmajem k srbski ustavi) niti ne govorimo.

In še tistega medlega pol koraka »naprej« (ki niti ni v resnici naprej, ker le ublažuje prejšnja dva koraka nazaj) je v bistvu izsililo nekaj

odločnih delegatov ob podpori večine, sicer bi bila tudi stališča republiške skupščine glede Kosova, kot so bila naprej pripravljena (ve se, od koga) prava mizerija (ne tudi stališča o samoodločbi, političnem pluralizmu itd. o tem nekaj kasneje). In ob vsem tem je tudi Smolec z vsenimi svojimi pogrbenimi vehementnimi izjavami, da ne odstopamo niti za milimeter, lepo sedel v skupščini, poslušal in — močal.

Večina delegatov je ob tem pokazala vsaj hrabro srce — tisti, ki bi tej amorfni in nepolitični skupščini morali ponuditi politično artikulacijo njene dokaj neartikulirano izražene politične volje, pa so bili sposobni (ali pripravljeni) ponuditi samo nov biser nenačne in protislovne ekvilibristike:

— ob stavku, da »smo bili ves čas pri vsiljevanju logike izrednih razmer«, stoji stavek, da je naš prvi cilj »popraviti razloge, ki so bili povod za uvedbo posebnih ukrepov« (kot da so res obstajali zakoniti razlogi za to!)

— ob ugotovitvi, da nismo bili niti dobro seznanjeni s temi domnevnimi razlogi, še enkrat zavzemanje za to, »da bi se čimprej opravili« (in kaj, če jih sploh ni bilo!?)

— ob priporočilu vsem, naj »delujejo za krepitev... odgovornosti... predstavnikov Slovenije v organih SFRJ« (in po vseh javnih kritikah glasovanja slovenskih delegatov v zvezni skupščini!) — »Skupščina SRS daje podporo njihovemu delu« (!)

— in končno, namesto jasnega lastnega stališča o neustavnosti in nezakonitosti vseh ukrepov, ki omejujejo ustavne pravice in svobode (preprosto mirnih demonstracij, celo javnih zborovanj), uvedba konfincije, uvedba delov-

ne obveznosti itd.) pri čemer bi se skupščina lahko sklicevala tudi na od nikogar izpodbijano javna stališča Društva SRS za ustavno pravo, in o politični neprimernosti mirnodobske uporabe JLA oziroma rožljanja z orožjem — namesto vsega tega torej le blede »mnenje«, naj »zaradi številnih nejasnosti pristojni organi proučijo«, kako je z ustavo in zakoni vse to urejeno. Kakor da ne bi že vnaprej vedeli, kako bo »pristojno proučevanje«, če bo do njega sploh prišlo, izpadlo! Nam aroganca zveznih organov ob eklatantnem kršenju ena kopravnosti slovenske pred vojaškimi sodišči ni bila zadosten nauk? Bomo se kar naprej tiščali glavo v pesek?

No, resnici na ljubo, povsod je ne tiščimo več: da smo v Jugoslaviji na podlagi trajne pravice do samoodločbe in odcepitve, bomo v slovensko ustavo očitno vendarle že zdaj jasno in odločno zapisali, pri političnem pluralizmu tudi odločno vztrajamo, nezakonitost in neustavnost nekaterih točk znanega vojaškega povelja smo tudi kar sami javno poudarili in ne le prošili »pristojne zvezne organe, naj to producijo« (če le ne bodo predstavniki političnih vrhov v družbenopolitičnem zboru skupščine po koraku nazaj 22. februarja in koraku naprej 29. marca to nadvse tipično cencanje in omahovanje 14. aprila zapечатili s ponovnim korakom nazaj!?)

Zakaj torej pri Kosovu še vedno tiščimo glavo v pesek? Misel, ki sem jo slišal tudi iz nekaterih »slovensko-demokratskih« krogov, da je Kosovu zdaj pač srbski problem in da mi raje poskrbimo za vse, je huda in lahko usodna zmotba. Spremeniti najbrž res ne moremo ničesar (ne sedaj ne pred uvedbo izrednih ukrepov), toda sneti si moramo kamen z vratu, ki

so ga nam in sebi obesili naši predstavniki, ki so nezakonite ukrepe na Kosovu podprli. Odpor zoper morebitne podobne ukrepe proti nam se mora namreč, in to na načelnih, ne »egoističnih« izhodiščih, začeti zdaj, ne takrat, ko utegne biti že prepozno. In mlinski kamen neaenčnosti okrog vrata utegne takrat odločno prispevati k zlomu odporne moči naših zveznih in domačih predstavnikov. Izsilimo odkrito konfrontacijo na načelnih temeljih sedaj, ko smo še močni in (relativno) enotni, in ne čakajmo na naslednje mesece, ki utegnejo biti v historiji zahtev po izrednem kongresu ZKJ in partijskem poenotenju na temelju demokratičnega centralizma in večinskega glasovanja na kongresu za vzpostavitev našega življenjskega prostora in za ohranitev slovenske pomladje že usodni!

Usodnega recepta znotraj sebe seveda ne smemo povzročiti, to bi bil samomor. Kako torej pristilati naša omahujoča vodstva k večji odločnosti, brez katere utegnemo zamuditi odločilne trenutke? Eno priložnost smo 2. aprila že zamudili, ko bi »alternativne« politične zveze znotraj SZDL že lahko izšile referendum — seveda ne referendum o bianco menici slovenskemu političnemu vodstvu, ampak »referendum o odločnosti«, kakršnega sem predlagal. Namesto na ljudsko odločnost so »stavile« na stališča slovenske skupščine — in dobile, kar je bilo edino možno: prepisano nenačelno ekvilibristiko skupščinskih medlih stališč.

Zdaj si ustvarjajo novo priložnost, ko v okviru »koalicije« podpisne prve izjave o Kosovu pripravljajo nekakšno deklaracijo o slovenski politični volji, s katero bi državljani s podpisom razglasili, v kakšni državi želimo in v kakšni

državi nečemo živeti. Odlična ideja — toda tudi to deklaracijo bo politika spretno obšla in izgrala, če v njej zaradi njene svečanosti in načelnosti ne bo z izredno izraženo ljudsko voljo izredno zavezana tudi k temu, da:

— izredno zavrne tako federativno ureditev, kjer je možno zoper posamezno federalno enoto oziroma na njenem ozemlju uvedti izredne ukrepe ali uporabiti oborožene sile brez soglasja njenega najvišjega organa, to je skupščine in

— izredno umakne svoje že dano soglasje k takim ukrepom na Kosovu, ker so pomenili tudi očitno kršitev sedanje ustavne in zakonske ureditve takih vprašanj.

Za tako odločitev ne slovenski skupščini ne državljanom Slovenije ni treba čakati na objavo referata Mojsvoja, ki je najbrž nikoli ne bomo dočakali, saj imamo v predsedstvu SFRJ svojega predstavnika, ki je 30. marca v slovenski skupščini že povedal, kar je vedel in znal, med drugim:

1. Da so bili izredni ukrepi uvedeni zato, da bi preprečili prelivanje krvi — večini slovenske javnosti pa je, upam, jasno, da tega nismo preprečili, ampak so ravno to sami povzročili. Ko protustavno prepevovali mirna zborovanja in demonstracije ljudske volje, kjer mirni državljani mahajo z zastavami SFRJ in Titovimi slikami, moras pričakovati, da si bo upala na ulice le še najbolj odločna manjšina, ki ima bolj radikalna stališča, v kateri pa lahko ekstremisti in provokatorji tudi že potegnejo orožje — in to z bistveno drugačnim psihološkim in političnim učinkom, kot če bi na ta način zlorabili mirne in dovoljene demonstracije. Ko preprečiš nenasilne, »gandhijske« metode političnega boja in celo politično zma-

nipulirals njihove simbolične dosežke (odstopo očitno nepriljubljenih funkcionarjev), naravnost izživš nasilje.

2. Da je ustavni položaj Kosova določen z ustavo SFRJ in da se z dopolnili k ustavi SR Srbije ne more spremeniti. Neverjetno prozorna neresnica, ki jo je slovenska skupščina mirno »požrla«: zvezna ustava določa le položaj pokrajin v federaciji, nikakor pa ne v Srbiji!

3. Da je bila na Kosovu »neposredno ogrožena ustavna ureditev SFRJ« — neposrednosti te ogroženosti, kar je zakonski pogoj za uvedbo izrednih ukrepov, pa niso ne on ne Mojsvoj ne predsedstvo SFRJ obrazložili in utemeljili niti z enim stavkom! Če tudi ne morejo, saj so Albanci na Kosovu (dotedanjo) ustavno ureditev hoteli ohraniti, ne zrušiti!

4. Da so ukrepi na Kosovu skladni z ustavo, ker jih omogočajo zakoni (čeprav jih ustava niti v stanju neposredne vojne nevarnosti ne dovoljuje, ampak samo v vojnem stanju).

5. Da ustavna možnost mirnodobske uporabe oboroženih sil (za izredne ukrepe) niti ni bila uporabljena, saj za enote JLA le ščitile »najbolj vitalne točke na Kosovu«. Zavajanje delegatov: tudi če bi enote JLA res počele samo to, delegati najbrž ne vedo, da je v Smericah predsedstva SFRJ prav zaščita vitalnih objektov izredno navedena kot eden od ukrepov, za katere se lahko JLA uporabi samo med izrednim stanjem!

Če na skoraj vse to skupščina molči — državljani ne smemo! »Za pravno državo«, smo rekli: Mislimo resno?

Matevž Krivic

PP poštni predal 29

Nadaljevanje s 17. strani)

bilo naposled konec človeške tragedije Srbov in Črnogorcev na Kosovu. Najpomembnejši pogoj za to pa je konstituiranje Srbije kot pravne države na vsem čez glavno ozemlje. Proti temu je bilo veliko odporov, kot kaže, pa so bili mitingi sredstvo in ne cilj tovariša Miloševića. Ljudstvo je sili birokracije (od delovne organizacije tja do vrha), kriza, v kateri tičimo, pa je povzročila različne evforije in negativne pojave. Eden najhujših med njimi je sovraštvo do posameznih narodov in narodnosti.

Strinjam se z vami, tovariš Zlobec, da mitingi niso prava pot za odpravljanje problemov, a ko imajo ljudje že vsa čez glavo, jih je težko ustaviti. Zato moramo la čas pisati drug drugemu pisma, polna zaupanja in prijateljstva, ne pa pismen, v katerih se bomo žalili in izražali sovraštvo drug do drugega.

Če pa te pišemo o šibkostih in napakah, to počnemo zato, da bi spremenili sebe in okolico. Mislim pa, da je vaše pismo tovarišu Miloševiću v bistvu žaljivo – ker se ne poznamo dovolj, ker ne komuniciramo drug z drugim in ne poznamo dovolj niti problemov oziroma kulture in tradicije vseh jugoslovanskih narodov in narodnosti. Cenimo pravo vrednost, cenimo objektivnost in spoštujemo mnenja drugih, pa bo izgnilo vse tisto, zaradi česar smo zaskrbljeni vsi, tovariš Zlobec – kajti vse je moje, vaše in Miloševićevo, od Triglava do Gvelgeleje.

Tovariš Zlobec, in zdaj še zadnje sporočilo tega pisma: Milošević in vi ste moja brata, zato vaju ne bom ločeval, marveč si prizadeval, da bi vaju združil, da bi se vsi skupaj bojevali proti silam in zlu, ki nas ločuje – vi v Sloveniji proti »svojemu« nacionalizmu, mi v Srbiji pa proti »svojemu« srbskemu nacionalizmu. Potem bomo lahko iz tega našega balkanskega prostora zakorakali v civilizirano Evropo.

Miroslav Mladenović, Vlasotince

Delo, 25. marca

Se slovenska koalicija rahlja?

Kakor sem se doslej strinjal s pisanjem in izjavami Franca Jurija, mi njegov prispevek z gornjim naslovom zbujala resne pomisleke. Z opozorili in priporočili, ki jih avtor namenja novim družbenim gibanjem in zvežam, se namreč hočeš nočeš pridružuje prevladujočim »konstruktivnim« stališčem, ki jih zadnji čas pogosto srečujemo in ki kažejo nekakšen dvoumen, pokroviteljski dobrohoten in hkrati nekoliko podcenjevalen odnos do teh gibanj, odnosi, ki dobi vsaj tudi rahlo ironičen prizvok – kot npr. v nekaterih Delovih kozerjih. Zato je Jurijev prispevek bolj povod kot pa vzrok mojemu ugovoru.

Če upoštevamo dejstvo, da je koalicija kot sporazum med strankami ali državami možna samo med politično enakopravnimi partnerji, med našimi oblastniškimi strukturami in med izrazito zastopanimi alternativami o kakšni koaliciji ne more biti govora, kakor tudi ni mogoče govoriti o »izsiljevanju iz izstopom« iz nečesa, česar v resnici ni. Zaradi obstoječega prisilnega marginalnega položaja ima alternativa lahko vlogo »protiuteži« edinele kot moralni družbeno-politični korektiv, ki pa obstaja samo v brezkompromisni družbeni kritiki in drugačnih težnjah; zato alternativa ne more konformno podpirati jalovega kompromisarsva tistih, ki naj bi njihovo dejanje in nehanje kritično preverjala in se od njega razlikovala.

Kako jalova, škodljiva in tudi usodna je politika taktičskega popuščanja in kompromisa v rečeh, ki so temeljnega pomena za obstoj nekega naroda, pa neovrgljivo dokazuje slovenska politika v zadnjem času od prvih razprav o ustavnih amandmajih vse do danes, ko omahuje, ali naj iz obzirnosti do bratov, ki veselo pričujejo, medtem ko teče bratska kri, naredi še zadnji pomembni kompromis in iz dopolnil k slovenski ustavi izpusti temeljno določilo o narodovisamoodločbi s pravico do odcepitve ter s poteto vrsto dosedanjih kompromisov dejansko spremenil v kapitulacijo.

Zato je popolnoma neumestno in abotno priporočati alternativni, naj »brez parlamentarnih združ« prilagodljivo podpira obstoječo slovensko politiko neodločnega omahovanja in taktičskega popuščanja, zaradi katere je ta s sprejetjem dopolnil k zvezni ustavi zapravila poglaviti delež slovenske suverenosti in ki zaradi nje nosi danes in z njo navezane tudi slovenski narod del soodgovornosti za današnje dogajanje na Kosovu in za vse, kar mu bo sledilo.

Vsekakor lahko še marsikaj pričakujemo, dokler na primer predsednik skupščine SR Srbije Borisav Jović javno napoveduje tako rekoč restavracijo monopolne partijske diktature in terja, da vse v Jugoslaviji »prilagodi njim« kot edinemu borcem zoper kontrarevolucijo in za edini pravi (miloševićski) socializem in dokler v zveznih forumih ponovno razpravljajo o slovenskih »napadih na JLA« ter pozivajo k preganjanju separatistov in kontrarevolucionarjev.

Kompromis kot spravičaj dogovor je mogoče, če sosesednina drug drugega poslušata in razumno tehtata in preverjata stališča in argumente. Nemogoče pa je sporazum, kadar propagatorji enotnosti in bratstva svoje edino zveličavno pojmovanje enotnosti vsiljujejo tako, da kot separatiste in protirevolucionarje obtožujejo vse, ki mislijo in govorijo drugače od njih, in dokler izkazujejo svoje bratstvo z nezakonitimi, krivičnimi sodnimi procesi, z zastrafanjem, podpiranjem, mučenjem, pretepanjem in celo brutalnim ubijanjem.

Zato današnje vse bolj zaostrene razmere terjajo od vsakega razsodnega posameznika,

ka, da se samostojno opredeli med civilno družbo in razvojem na eni strani in med nadaljevanjem obstoječe letargije in grozečemu nevarnostjo miloševečevske velebrske hegemonije, ki neizbežno vodi v propad. Trejce, kompromisarske poti ni.

Se posebej pa ne moremo strinjati z Jurijevimi trditvijo, da »pri prestrukturiranju mednarodnega geopolitičnega ravnotežja ne pride v poštev nobena možnost, pretirane suverenosti Slovenije, še toliko manj, ker dvomilijonsko ljudstvo ni sposobno oblikovati enotnega razvojnega koncepta«. O ljudstvu, ki je kljub več ko tisočletnim pritiskom, zapostavljanju in potujevanju ohranilo svojo narodnosno identiteto in integriteto ter ustvarilo svojo zgodovino in kulturo, res ni mogoče trditi, da ni sposobno oblikovati »enotnega razvojnega koncepta«.

Če prezmemo podcenjevanje, ki je zaznavno v tej z ničimer utemeljeni ugotovitvi in s tem v zvezi Jurijevo čudno izjavo o nemožnosti za »pretirano« suverenost Slovenije, mislim, da bi bilo bolj umestno in potrebno, da bi Juri namesto alternativcem svetoval našemu političnemu vodstvu, naj spontane pobude in predloge pa tudi utemeljene kritične pripombe, namesto da jih prezira kot zdražbarstvo, preudarno sprejema in se z njimi okoriša v prid skupnosti, da bi mu priporočil, naj vzpostavi enakopraven status vseh gibanj in zvež ter tako omogoči resnično in trdno koalicijo, v kateri bi bil interes politike identičen z interesom ljudstva in bi suverenost politike pomenila suverenost naroda. Edino v tem primeru bi vodstvo tudi lahko računalo na polno zaupanje in podporo alternativcev in osveščene demokratične javnosti.

Dokler pa bo omahovalo med voljo svojegega ljudstva in voljo zveznih forumov, tako da bo v Beogradu požiralo svoje poprej v Ljubljani dane besede in zagotovila, dokler se bo brez razloga opravečevalo in malone samoobtoževalo (to je obtoževalo svoje ljudstvo) zaradi protislovenskih »bratskih« klevet in podtikanj, dokler bo popuščalo zveznim pritiskom in izsiljevanju na račun suverenosti svojega naroda, njegovih človekovih in državljanških pravic, dokler se bo s številnimi večstepenskimimi instituti »stroge zaupnosti« in s politično usmerjanim javnim obveščanjem nezaupljivo zapiralo pred ljudstvom, se mora zavdati, da je za nezaupanje povračilo lahko le nezaupanje.

Draga Ahacić, Ljubljana

Delo, 4. aprila

Izidi glasovanja po regijah

Karta s tem imenom, ki jo je Delo objavilo na prvi strani, tudi glede vpisanih regijskih imen. Od osnovnošolskih klopi dalje vemo za splošno rabo, da imenujemo ozemlje, ki se odmakne v reko, tako, da ime reke poudarjamo s predpono »po«. Torej Pomurje, Posavje, Posočje, Posočje, Posavdarje, Pomoravje, Podonavje, Porenje itd. Zato bi pričakovali, da bo podravška regija, ako že prezmemo del Podravja v Avstriji in na Hrvaškem, obsegala vse petnajsti slovenskih občin v Podravju ali vsaj večino njih. Na karti pa so tako označene le tri, ormoške, ptujska in slovenskobistriška. Na ozemlju našega Posavja so na karti vrisane gorenska, ljubljanska, notranjska, celjska, zasavska, dolenska in posavska regija, slednja pa zajema le tri občine, brežiško, krško in sevnško. Če je že treba ostati pri imenih po rekah, bi bilo primernejše po legi in obsegu podravsko regijo imenovati spodnjedravske in posavske spodnjesevsko. Kranjska, kot je obstajala do l. 1918, je z zgodovinskimi imeni zastopana le pri treh regijah, gorenski, notranjski in dolenski, vse skupaj pa zajemajo le polovico ozemlja, kjer se vsaj starejši prebivalci imajo za Gorenje, Notranje ali Dolenje. Zato bi po legi in obsegu gorensko regijo primerneje imenovali zgornjegorensko, dolensko pa osrednjedolensko. Povsem upravičeno bi po porecu imenovali posoško regijo. Čeprav je v severnem delu naravnogeografsko bolj alpska kot primorska, jo je neznani veljak začel imenovati severnoprimorsko in pri tem je ostalo. Po tem imenu bi mislili, da obstaja tudi južnoprimska regija. Te ni in namesto nje imamo obalnokraško. To uradno ime je napakno, ker napoveduje, da spada vanjo obalni Kras. Ta pa je v Italiji. Og pokrajinsko ime Obala se je pred leti splošnojezično razsodilo, v novejšem času v Delu še Komisija za zemljepisna imena pri Zvezi geografskih društev Slovenije. Toda vse zaman. Vem, da je bob ob steno tudi za poziv k razumnosti pri imenovanju regij in da bo obalnokraška regija še naprej razkazovala svojo nekritičnost do jezika in poznavanje naše domovine. Ker zajema sezansko občino in tri občine Koprškega Primorja, bi jo, ako bi sprejeli ime posoška ali goriska regija za severnoprimsko, primerneje imenovali primorska ali tudi kraško-koprška regija.

Avtorji karte lahko upravičeno ugovarjajo, da so imena regij povzeli po praksi v regionalnem planiranju in po poluradnih in uradnih objavah. Toda s tem še ni zanikano, da taka raba, uradna ali ne, jezikovno poneumlja nekritičnost človeka in mrcvari pokrajinska imena, kot so jih ustvarili ljudstvo, zgodovina in zemljepisje.

Ivan Gams, Ljubljana

Delo, 11. februarja

Izjava hrvaških intelektualcev o hrvaškem jeziku

Vsi trije moji rogi in so ujeti s fikšno idejo, da ima vsak narod svoj jezik in ga poimenuje, kot sam hoče. Ne, je mnogo narodov, ki nimajo »svojege« narodnega jezika: Amerikanci, Avstranci in večina Kanadčanov govori angleško, v celi plejadi latinsko (!) ameriških držav govore špansko in portugalsko pa še ponekaj v Afriki; nemški (!) Švicarji in Avstrijci govore nemško; rusini imajo samo v Jugoslaviji svoj posebni jezik, v matični Ukrajini pa pišejo samo v ukrajinskem jeziku; pri nas so Muslimani, ki imenujejo svoj jezik v Srbiji in Črni gori kot srbohrvaški, v BiH pa še kot hrvaškosrbski.

Srbi od Karadžića dalje pišejo v vsej današnji Srbiji v ekavski varianti, v Črni gori,

v BiH in na Hrvaškem pa v ijekavski varianti. Hrvatje pa so pisali do l. 1836 v vseh treh narečnih skupinah: v kajkavski, čakavski in štokavski, po tem leu pa še samo v novostokavsko-ijekavski varianti, ki jo hrvaški nacionalisti imenujejo »hrvaški jezik«... Moji učeni kruki pa ne vedo, da obstaja res pravi hrvaški jezik, toda ne v Jugoslaviji, ampak pri gradiščanskih Hrvatih v Avstriji; na Madžarskem in v Slovaški pa nimajo več svojih sol in časnikov v tem jeziku. Je to standardni in po vseh pravilih normirani (knjižni) jezik, ki temelji na čakavskem narečju in se razlikuje od srbohrvaščine bolj kot naše prekmursko narečje od knjižne slovensčine. To je najmanjši slovanski knjižni jezik in ne iako, kot je Delo pred nekaj meseci še zapisalo, da je tak jezik lužikosrbski. (Zopet narobe, ker Lužiški Srbi – en narod – pišejo v dveh knjižnih jezikih). Ker pa so med gradiščanskimi Hrvati glavna komunikacijska sredstva v nemščini, bi jaz njihov jezik raje označil kot »pokrajinski hrvaški jezik«, kakršni so imeli Hrvati (v Jugoslaviji) na pretek do l. 1836!

Mislím, da sem dovolj jasno dokazal, da je po l. 1836 nastal na Hrvaškem nov knjižni jezik, nova kvaleteta, kot so podobnega (ne istega!) imeli Hrvati samo v dubrovniški književnosti v začetku 17. stoletja, pred tem pa se je tudi v Dubrovniku pisalo več »po dalmatinski« v čakavsko-ikavskem narečju. Nasprotno pa je bilo Karadžićevo hrvaškovsko narečje čistejše in zato bolj uporabno za nov knjižni jezik. Med novimi in prejšnjimi narečnimi jeziki je bila taka razlika, kot če bi Prešeren istega leta (1836) izdal svoj Krst pri Savici ne v slovenskem, ampak v lužikosrbskem jeziku, v kakršnem je začel pesniti Stanko Vraz. Ali bi mi Slovenci še imenovali ta novi jezik slovenski? Nikoli, zato ga tudi Hrvati po tem leu niso več imenovali samo »hrvaški«, ampak kot »hrvaški ili srpski«, po l. 1920 pa enotno (in ne več dvočlensko) »hrvaškosrpski jezik«.

Bogdan Gradišnik pa mi je skopal globoko jamo, a je sam vanjo tako šrbunknil, da se ne bo več pobral. Napiše naslova dveh knjig z imenom »hrvaški jezik«: Broz 1892 in Broz-Iveković 1901. Aleks. Belić pravi, da bi se Brozov mitno imenoval »pravopis (skupnega) srbskega in hrvaškega jezika«, kajti »osnova (tega jezika) je bilo narečje Vukovega (Karadžićevega) jezika«; zato se to leto 1892 šteje kot »popolna zmaga Vukovih načel in sprejetje tega jezika tudi na Hrvaškem«. O Broz-Ivekovićevem slovarju pa je sam Iveković napisal, da bi bilo isto, če bi se imenoval »rječnik srpskoga jezika«, a se imenuje »hrvaški« samo zategadelj, ker so ga »spisali i na svijet izdali Hrvati.« S Stevanovićem (l. 1955) zaključim ta prepis okrog imena skupnega srbohrvaškega jezika: če bi Hrvati ostali do Srbov toliko pošteni, kot so bili od 1867 do 1941 in (razen nekaterih v letih od 1967 do 1971) po vojni do l. 1974, naj bi se ta skupni knjižni jezik imenoval »srbohrvaški« oz »hrvaškosrbski«, tako kot z obema izrazoma imenujemo ta jezik v Bosni in Hercegovini; v celotni Srbiji in v Črni gori se imenuje »srbskohrvaški«, na Hrvaškem pa samo »hrvaško-srbski«.

Ivica Milić pa me kot kakšnega »zelenca« (začetnika v srbohrvaščini) poučuje, naj preberem še Vinceja in Enciklopedijo Jugoslavije; v mojih prispevih je tudi nekaj podatkov, ki jih v obeh bukvah ni!

Gradišniku pa svetujem, naj si ogleda še debelejši slovar (kot je proustaški Guberinov) o razlikah med britanskim in ameriško angleščino in poišče v Zagrebu srbske knjige, »prevedehe« v hrvaščino. Bralcem Dela pa povem, da je teh razlik med obema »jezikoma« za največ tri odstotke srbohrvaške besedišča. Prav gotovo ne bodo izdelovali računalnikov za prevajanje v posebni srbski, posebni hrvaški, posebni muslimanski (ta »narodni« jezik sicer še ne obstaja, ampak ga bo treba »izvrtati« iz srbohrvaščine in vanj vdlati čimveč turcizmov iz Skaličevega in Kneževićevega slovarja l. 1966, 662 strani in l. 1962, 526 strani) in še v posebni črnogorski jezik. Ves svet bo pripovedoval o tem jugoslovanskem fenomenu!

Albin Simončić, Radeče

V prispevku Miljenka Kordića z Reke, objavljenem v p.p. 29 prejšnjo soboto, je prišlo do napake. Stavke: Javna razprava je pokazala, da se samo hrvaški jezik ne more imenovati hrvaški jezik, se pravilno glasi: Javna razprava je pokazala, da se hrvaški jezik lahko imenuje samo hrvaški jezik. Tov. Kordiću in bralcem se opravičujemo.

Uredništvo Dela

Delo, 29. marca

Srbija je zdaj enakopravna

Snemalec RTB, ki je spremljal razglasitve ustave SR Srbije na slovenski seji skupščine SR Srbije v Centru Sava, se je s kamero za nekaj trenutkov ustavil pri srbskih pesnicah Desanki Maksimović in Miri Alečković, ki sta ganjeni do solz navdušeno ploskali.

Politika je naslednjega dne objavila tudi Desankino izjavo: »Menim, da sem bila tega dne najbolj srečna, kar pomnim.« Ali je kaj izjavila tudi Mira in kaj, ne vemo.

Tega dne je na ulicah kosovskih mest ležala ubita in ranjena mladost. Ubili in ranili so jo varnostni organi moje, naše, Desankine, Mirine Jugoslavije. To smo vedeli že iz uradnih sporočil.

Mira Alečković je bila pred vojno dijakinja V. beograjske gimnazije. Desanka Maksimović je bila njena učiteljica književnosti in že tedaj znana pesnica. Ko je v demonstracijah na beograjskih ulicah izgubilo življenje nekaj mladincev, je Mira Alečković napisala pesem, v kateri je govorila o ovenelih lilijah. Policija se je pozanimala zanjo. Rešila jo je Desanka Maksimović, ki se je kot mentorica literarnega krožka na gimnaziji zavestno in pošteno zlagala, da je Mira napisala pesem že prej, ne pa ob tem dogodku.

Danes sta obe znani pesniki, v javnosti se neprestano pojavljata skupaj. Kot kaže, sta prijateljici. Povezujejo ju tudi ovnele lilije. Desanka je med vojno napisala tudi Krva-vo bajko o dijakih krajevske gimnazije, ki so jih postreli nemški okupatorji in srbski žandari. Pesem je prišla v antologijo jugoslovanske poezije. Akademikarka Desanka Maksimović pa je danes ena izmed dveh recenzentov pred kratkim izdane knjige govorov Slobodana Miloševića. Njena recenzija je pravzaprav hvalnica Srbu Slobodanu... Ali bo prišla v njena zbrana dela?

Mrtva in ranjena mladost Kosova, čeprav po mnenju – verjetno – teh pesnic zapeljana, in bolečina njenih nesrečnih mater se nista dotaknili strun njunega srca, njune pameti. Na sprožilcu tistih, ki so jo pokosili, pa je bil tudi moj in naš skupni, tudi Desankin in Mirin prst. Prst vseh nas Neabancev in današnji Jugoslavci.

Navdušen je bil še en pesnik. Oskar Davičo je za Politiko izjavil: »Vsi smo srečni, ker je Srbija prišla k sebi.«

Nekoč, pred davnim časom je njegov stric, pripadnik srbske vojske, naredil samomor, pri hotel in ni mogel po ukazi storiti zločina proti albanskemu prebivalstvu.

To mi je povedal Oskar Davičo, osebno. Prič ni bilo, kljub temu pa upam, da me ne bo postavil na laž. Le dan pred tem, na srečanju kulturnih delavcev Beograda v narodni biblioteki Srbije (po zborovanju v Cankarjevem domu) pa je razkačen dejal, da »Srbi na Kosovu nikoli niso ravnali kot esesovci«... in zahteval zamenjavo – Smoleta!

Dimitrije Tucović je 22. oktobra 1913 napisal: »Ko sem zvedel za zadnje podvige srbske vojske in civilne oblasti v novih krajih, sem pomislil: Ali je zločinska komitiska psihologija prevladala v vsej oblasti hierarhiji; od prvega ministra do zadnjega žandara. A ti, Srbija, kam boš z njimi, kje se boš ustavila?«

Ni bil pesnik...

Lj. B., Beograd

Delo, 13. decembra

Odstre zavesa

V odgovor Ivanu Janu bom še zadnjič povedal svoja stališča, tokrat v zvezi z žaljkami, za katere prizadevi zahteva opravčilo. Brez dvoma žaljivke v dialogu niso na mestu, vendar moram opozoriti, da v zvezi z zadevo Markač dialoga ni nikoli bilo. Bil je monolog, opremljen z mnogo hujšimi žaljkami, kot so te, za katere prizadevi zahteva opravčilo. Kulturni nivo zahteva dialogično razmerje, ki pa v tem primeru ni mogoče brez argumentacije in dokazov (po mednarodno priznanih merilih). Vsega tega v pričujoči polemiki z nasprotno strani ni bilo. Čeprav se zavedam, da na ravni polemike ni mogoče poravnati vseh zgodovinskih krivic, vendarle navajam točke, na podlagi katerih bo dialog sploh možen:

– V. Markaržu in vsem, ki jim krivda objektivno ni dokazana, mora biti vrnjeno pošteno ime in dostojanstvo ter zasežena imovina.

– Prenehati se mora 11. svetovna vojna in nenehno vzpostavljanje razrednih sovražnikov na banalno neznanstvenih osnovah in končno se mora preiti v 21. stoletje.

– Vsako bodoče zgodovinsko pismo biti znanstveno, objektivno in neideološko.

Pred poravnavo krivic in enostransko izrečnimi grobih žaljkiv je torej kakršnokoli opravičevanje nemogoče. S tem polemiko s svoje strani zaključujem.

Janez Markač, Jesenice

Delo, 16. marca

Kmalu dražje stanarine in mestni prevoz

Vest, da se bodo 1. aprila spet za 77 ali celo 85 odstotkov zvišale stanarine, nekatere druge storitve pa še za več, je bralca navdala z upravičenim ogorčenjem in zgražanjem. Posebej ker so se šele pred mesecem dni stanarine podražile za okrog 60 odstotkov, zemljiški prispevek pa za več kot 500 odstotkov. Če ne upoštevamo decembra plačanih »poročunov« za zemljorino.

Iz teh in splošnih podražitev je mogoče sklepati, da si avtorji zviševanja cen brez podrobnih obrazloženj močno prizadevajo izničiti napovedano stabilizacijo, kar jim očitno uspeva. S tem pa jim tudi uspeva diskreditirati zaupanje v našo gospodarsko in politično oblast. Edini argument je nenehno sklicevanje na »ekonomske« stanarine, kar meji že na nesramno norčevanje iz občanov. Hkrati pa to daje slutiti, da načrtovalci podražitev niso sposobni niti začrti korakov k viziji stabilizacije in vključevanja v evropski trg, kajti bližji jim je stalinški in romunski tip gospodarstva. Vendar...

Vsi vemo, da se javna (državna) stanovanja gradijo z denarjem, sproti odtegnjenim od OD, pa tudi od pokojnin. Stanovanjski dinar je v ceni domala vsakega artikla v trgovini ali v storitvi, ki se v končnem seštevku razdeli na materialne stroške, dajatve in OD, od katerega se odtegne za stanovanjsko gradnjo. To še že desetletja ponavljaj vsak mesec in je neusahljiv vir denarnih mas, od katerih se le del uporabi za stanovanjsko gradnjo. Tako na lahko pridobljivemu denarju se ni mogoče odpovedati. Kaj se s tem denarjem dogaja, pa občanom nič mar. Prek tega sistema prispeva k javni (državni) stanovanjski gradnji domala vsak dojenček, ki mu pri nas ne gredo otroški dodatki. Gradnjo torej plačujemo vnaprejši!

Vemo tudi, da se odtegljaj od OD občana v banki podržavi, spremeni lastnika. Novi lastnik (občina, republika, skratka, država) počne z denarjem, kar hoče. Lahko žida stanovanja, daje posojila, pusti, da denar žre inflacija, ali pa ga nameni drugam. Tako občan ne more razpolagati s svojim denarnim prispevkom in ga ne nadzirati. To ni nič novega. O tem smo pred desetimi leti v nekem članku prebrali tole: »Stanovanja je posebna socialna in ekonomska do-

brina, je sestavina ekonomske in socialne varnosti delovnega človeka in občana in to ne glede na lastnino.« In dalje: »Tako je delavec še vedno potisnjen v klet skozi stranski vhod pri snovanju stanovanjske politike v celoti in stanovanjske gradnje posebej.« Mar ni cimzem, če potem kdo reče, da je odgovornost kolektivna?

Kdor vsaj bežno pozna finančni plan republike (države) in vsakoletno metodologijo cen, ve, da se s temi in podobnimi akti oblikujejo tudi življenjski stroški in »rast« cen vseh dejavnosti. Če k tem dokumentom dodamo še »samoupravno« oblikovanje cen, pri čemer so mišljene prav (oprostite) vampirske podražitve od blaga pri branjevkah do dobrin v trgovinah, ko po sistemu kartelov in monopolov ter ob blagoslovu oblasti nesocialistično počenja vsak, kar hoče na podlagi svojih internih aktov in samoupravnih sporazumov, je amariha z inflacijo vred popolna, kar velja tudi za drgeči valutni tečaj. Visoko kotira le veržništvo, delo pa se bagatelizira.

Vsa današnja dogajanja spominjajo na čas industrijske revolucije v Angliji, ko so industriji (pri nas država) gradili za delavca poleg bivališč še trgovine in tako izželi iz delavca vse zaslužek. Ali ne doživljamo po več kot sto letih istega tudi pri nas? Za zaščito delavčevih pravic so tedaj v Angliji ustanovili Trade Unione. Pri nas pa imamo sindikat, ki zastopa interes kapitalista (države), in smo torej na slabšem. O tem problemu pa SZDL modro molči.

V časopisu 16. 2. 1980 člankar navaja, da pri gospodarstvenikih in pravnikih ni mogoče dobiti pojasnila za pojem »gospodarska stanarina«. Nihče mu ni znal povedati, kaj so »ekonomske« stanarine. Dalje omenja, da se naša republika kot vzor vseh republik ni držala dogovora o najvišji možni podražitvi stanarin za 10 odstotkov, pač pa je dopustila, da so se te od leta 1976 do 1978 zvišale za 350 odstotkov. Iz članka je mogoče povzeti, da prispeva vsaka ženska do svoje upokojitve (če ne upoštevamo inflacije) za 3,5 dvoinkpolninskih stanovanj, možki pa za 5,5 enakih stanovanj. Ni pa povedano, kako je to mogoče.

Kdor pozna predpise o revalorizaciji osnovnih sredstev vsaj iz l. 1952, ve, da v elementih revalorizacije upoštevan odstotek za: anuitete, nadomestitev objekta, redno in investicijsko vzdrževanje, amortizacija in še kaj. Iz tega izhaja: z anuitetami odplačujemo državi tisti denar, ki smo ga že pri odtegljajih od OD vnaprejši plačali za gradnjo javnih stanovanj, pri čemer so priračunane še obresti na »posojilo«. Z odstotkom za »nadomestitev« plačujemo že tretjič za isti objekt. Posebej plačujemo še enkrat tekoče in investicijsko vzdrževanje. Isto se dogaja s šolami, vrtci in... grajenimi iz samopriskrbov, odtegnjenih od čistega OD. Pa se vseeno vztrajno piše o »ekonomskih« stanarinah, ki jih lahko po vsem tem označimo za ropanje občanov; pri tem se izrablja nevarnost, naivnost in zaupanje ljudi, ki se jih z demagogijo zavaja. Včasih smo brali, da so v nekaterih predelih Jugoslavije stanarine vsaj petkrat nižje od naših...

O tem da misliti tudi uvod v članek 1. 7. 1980, v katerem piše, da se je predsednik ZIS zgovoril, ko je izjavil, da stanovanjske skupnosti snejó že kar 40 odstotkov stanarin. Pri nas pa izžemanje prebivalstva očitno podpira tudi naša oblast. Ostane pa viti, da se Slovenci gremo velike bankirje, ko razpisamo denar po državi, tudi za dvpmilne investicije, ki propadejo, poleg tega pa prisegamo na tržno gospodarstvo. Mar je tržno gospodarstvo tudi v tem, da že 40 let dajemo denar nerazvitim, ki bodo očitno ostali trajno nerazviti; sem sodi tudi nevarščenoš? Kaj se slepimo? Mar hočemo evropeizirati islam? Ali je kdo pomislil, da upokojeni hlapci v sosednji državi dobiva večjo pokojnino kot pri nas univerzitetni profesor ali direktor? Mar so vse to prednosti našega socializma? Ali smo neenakopravni, ker plačujemo naklonjenost drugim republikam?

S polno ujo pa se je govorilo in pisalo o novi zvezni vladi, ki naj bi ozdravila gospodarstvo v trznem smislu. Mikuličeva vlada je odšla z valom inflacije, ki mu ni videti konca. Sprito zadnjih podražitev je optimizem v zvezi z Markovičevno vlado neutemeljen, saj tudi v vrhovih še ni povsem jasno, ali smo ortodoksna komunistična, socialistična in pravna ali pa superkapitalistična država. V taki zadevi, kjer imajo akti podjetij največkrat nadnormativno moč, ne more uspeti nobena vlada, četudi ureja le problem stanarin. Če pa kdo misli, da ni tako, naj me, prosim, popravi.

Kamilo Misson, Ljubljana

Delo, 2. marca

Škoda zaradi stavk je ogromna

Spominjam se profesorja Dr. Pregrada z VEKS v Mariboru, ko sem pred leti na izpitu jecljala tehnološki postopek za pridobivanje umetnih mas. Rekel mi je: »Takah ekonomistov, kot ste vi, imamo v Jugoslaviji zadosti!« Ni treba posebej povedati, da sem izpiz ponavljala zaradi neznanja tehnološkega postopka.

V Delu sem prebrala ugotovitve podpredsednika vlade v odstopu tov. Zemljariča o škodi zaradi prekinjenega obratovanja rudnika v Trepti. Pravi približno tole: škoda se ne da izmeriti, vendar je izredno velika in dolgoročna. Lahko zdrav človek verjame, da nihče ne ve, kolikšen je plan dnevnega izkopa rude, ki se pomnoži s številom izgubljenih dni, k temu pa se prištejejo tudi stroški, ki ostanejo kljub zaprtemu rudniku, doda se število bolniških izostankov zaradi izčrpanosti in zdravstvene ogroženosti rudarjev, ki so bili osem dni pod zemljo (tudi število bolnin mora znati vsak ekonomist izračunati vsaj približno), pa smo pri oceni vsaj sedanjih izgub. Je to morda tako težak matematičen izračun, da mu ni para?

Ali pa tov. Zemljarič misli na dolgoročno moralno škodo, ki je bila povzročena rudarjem in takoj zatem zaprtemu vodstvu rudnika? Niso morda te tri državi naredili največ dolgoročne škode nesposobni politiki in nesposobne vlade, ki so se učile državne ekonomije na poskusih in metale v go-

spodarstvo zakone, spremembe zakonov, dopolnitve dopolnil, odredbe, ukaze itd.? Bili smo priče spremembam zakona o cetonomnem prihodu tudi nekajkrat na leto. Mnóžice računovodij so naglo sivele med kupi novih predpisov in vsako črtljetje spremenjenih sistemov obračuna poslovanja ter letale od seminarja do seminarja, da bi se vsaj za tekoči obračun malo znašle v zmešnjavi sprememb.

Država je danes zaradi nesposobnih državnih vodstev v popolnem političnem in gospodarskem razsulu, njena vlada v odstopu pa ugotavlja »neizmerljivo« škodo, ker se je ustavilo delo v rudniku v Trepti. Na seznamu osumljenih za to bi morali biti (in sta) že dolga leta nesposobni jugoslovanska politika in zvezna vlada! Zapri! so Vllastija, ki je v tem času najbolj kriv zato, ker je albanske narodnosti.

Gremo naprej. Si je kdo v SFRJ upal postaviti vprašanje, kolikšna gospodarska škoda je nastala zaradi nekajmesečnih mitingov v Srbiji in Vojvodini, ki so bili praviloma v dopoldanskem času med delovnim tednom ali pa na delovno soboto? Je mogoče

njenih množičnih manifestacij udeležila večina albanskega kosovskega prebivalstva. Prepričani smo, da je sedanje stanje na Kosovu mogoče razrešiti samo ob dosledni ločitvi in razmejitvi med političnimi in pravnimi ukrepi.

Terjamo tudi javno objavo konkretnih imen žrtv, ki so izgubile življenje v zadnjih nemirih, saj je sicer z abstraktnim številom mrtvih mogoče poljubno manipulirati, sleherni žrtev – naj je njihovo resnično število kakršnokoli – pa je mogoče najti v okviru uradnih podatkov. Če ne bodo uradno objavljeni konkretni primki in imena, bo Odbor sam objavil poimenske seznime iz krajev na Kosovu, seznime, ki jih ima v svoji dokumentaciji.

Na Kosovu je v okviru izrednih ukrepov uvedena policijska ura od osmih zvečer do petih zjutraj, tudi čež dan pa je prepovedano zbiranje več kot treh posameznikov. Naj si o teh ukrepih mislimo karkoli, škodilo nas je poročilo iz tiska (Delo, 31. 3. 89): »Pred uvedbo izrednih ukrepov so po vaseh, kjer v večini živijo Srbi, organizirali lokalne nočne straže. Kljub uvedbi izrednih ukrepov nočne straže še vedno obstajajo v vaseh Preoce, Gušterica, Laplje selo in Plemenitina. Sinoči so strazari iz teh krajev dežurali skupaj z milicniki. V posameznih vaseh, kjer živijo Srbi in Črnogorci, so se pripadniki varnostnih sil povezali z ljudstvom. V vasi Čušnice so ljudje zbrali več kot dva milijona dinarjev in s tem priredili tovaršiki večer za milicnike in prebivalce tega kraja.« Odbor je zgrožen nad dejstvom, da izredni ukrepi očitno veljajo samo za eno narodnost. To je politika apartheida v najčistiji obliki. Sprašujemo Predsedstvo SFRJ, kam vodi takšna nacionalna diskriminacija. Je to pot do pravne države na Kosovu?

Za Odbor za zaščito človekovih pravic na Kosovu

Ljubljana, 3. 4. 1989

Odbor sporoča, da se mu je poleg številnih individualnih članov iz domovine in tujine pridružila tudi Skupina-Gruppo 88. Obenem objavljamo žiro račun za denarne prispevke: 50101-678-47303, za šifro 15 (Odbor za zaščito človekovih pravic na Kosovu). Vsem donatorjem se vnaprej zahvaljujemo. Samo po sebi se razume, da bo Odbor sproti javno poročal o porabi prispevkov.

Poziv SDZS

Socialdemokratska zveza Slovenije se zavzema za neodvisnost skupščin, za dejanski politični pluralizem in delovanje pravne države, za neodvisnost sodstva in skupščinsko kontrolo nad delom organov represije in za poudaritev JLA demokratično sprejetim in po skupščinski nadzorovanim obrambnim nalogam; delegate za zasedanje skupščine poziva, da vsaj v tretjem krogu medborovskega usklajevanja besedila Ugovovitev, stališč in sklepov, kot jih je sporazumno oblikovala medborovska komisija na zadnjem skupščinskem zasedanju na podlagi usklajenega besedila, ki ga je zborom predložila skupina delegatov za celovito proučitev okoliščin in posledic sodnega procesa v Ljubljani, ta skupščinski dokument tudi sprejme. S tem bi skupščina SRS dokazala, da je suveren nosilec oblasti slovenskega naroda in ljudstva

Slovenije, ki se ne boji upreti izsiljevanju, grožnjam in drugim manipulacijam, ki v spreji unitarističnih in agresivnih populističnih sil želi blokirati nadaljnji demokratičen politični in moderen gospodarski razvoj in novo ekonomsko politiko. Ti pritiski in manipulacije »zdravih« sil se dajo prepoznati tudi v sprejemanju Izvršnega sveta in postopanju nekaterih delegatov v DPZ, ki so 29. marca onemogočili skupščini sprejem že usklajenih sklepov v pooblaščen skupini delegatov.

Predsedstvo SDZS najostreje zavrača obtožbe in podtikanja, ki jih je ZIS v odstopu vrgele v obraz skupščini SFRJ in Markovičevemu kabinetu z informacijo o vzrokih, bistvu in ocenah napadov na zasnovano SLO in še zlasti na JLA, predvsem v Sloveniji. SDZS ogorčno zavrača ta novi politični manevar kot žalitev republike, kot nelegitimni pritisk na slovensko politično vodstvo, da se razcepi in postopoma odstopi od temeljne zasnove demokratske obnove in celovite prenove slovenske družbe v povezavi z vsemi naprednimi, samoupravnimi in demokratičnimi silami v vsej Jugoslaviji in svetu na pragu 21. stoletja.

Od predsedstva SR Slovenije zahtevamo, da ohrani ugled države Slovenije, ki si ga je pridobila v Jugoslaviji in naprednem svetu. Od njega in od vseh drugih legitimnih organov zahtevamo, da s svoje strani storijo vse, da se čimprej obnovi samostojni sodni proces in da se na ponovljenem sojenju pred slovenskim senatom, v slovenskem jeziku in z udeležbo civilnih zagovornikov in okolne javnosti ponovno preverijo vse navedbe, ugotovljena dejstva in novi dokazi ter razveljavijo izrečene pravne fakultete v Ljubljani. Memorandum Sveta za varstvo človekovih pravic in svobodnih pri RK SZDL Slovenije in dokumentacija Odbora za varstvo človekovih pravic, katerega kolektivni član je tudi SDZS, vse to predstavlja zadostno osnovo, da se čimprej začne in dokonča obnovljeni sodni postopek, ki lahko v mnogem vrne zaupanje v pravno državo, ki so ga obsodbe četverice bistveno omajale.

Morebiten odhod kateregakoli od ljubljanske četverice v zapor pred koncem dela skupščine SRS in njene pooblaščen skupine delegatov bomo razumeli kot posameznik skupščini SRS, kot kloruto slovenski politiki in predvsem kot žalitev slovenskega naroda in njemu odgovornih struktur in organov SR Slovenije.

Predsedstvo Socialdemokratske zveze Slovenije

Koliko vemo o zdravju

Pravijo, da je zdravje največje bogastvo. Koliko sem potem bogat, če sem zdrav, se lahko vprašamo. Odgovora preprosto ne poznam, ker se še nikomur ni posrečilo računati, kolikšno bogastvo ima, kdor ima zdravje, kakor tudi ne vemo, kolikšna je vrednost ali cena življenja človeka – občana. Z ekonomskimi parametri in merili se teh vrednot ne da izmeriti in ovrednotiti. Gre za pojme in vrednote, ki imajo drugačen pomen in težo in jih ni mogoče količinsko meriti, marveč samo primerjati in ocenjevati.

Drugo tako kompleksno retorično vprašanje je, kaj je zdravje, kaj pomeni zdravje za človeka. V medicini je zdravje nasprotje bolezenskega stanja. Ostre ločnice med zdravim in bolnim ni, ker je stvar vsakega posameznika, kako ocenjuje svoje počutje, koliko je potrpežljiv ali rahločuten in ranljiv ter kako izraža občutke in znake bolezni. Tudi v stroki je laže ugotoviti in opredeliti razpoznavne znake za neko bolezen, postaviti diagnozo, kot pa opredeliti kriterije popolnega zdravja, tako telesnega kot duševnega.

Takole bi lahko kar naprej nizali vprašanja in na koncu ostali brez odgovorov. Zastavimo si raje drugačno vprašanje: zakaj o zdravju tako malo vemo? Tudi na to vprašanje ni tako enostavne odgovoriti, pa še vzrokov za to je čedalje več. Delne razloge lahko iščemo v navadi, da se o stvareh pogovarjamo predvsem z negativnimi prizvoki, npr. o tem, česa nismo dosegli, ne dokončali, o neprimernem ravnanju, o posledicah in ne o vzrokih, o boleznih in ne o zdravju, o krizi in ne o uspehih itd. To potrjujejo razprave v zadnjem času, ko se v sredstvih javnega obveščanja vse več govori o gnetnem stanju zdravstva, povezanem z družbeno in gospodarsko krizo, vse manj ali skoraj nič pa o našem zdravstvenem stanju in prihodnosti zdravja. Iz tega izhaja logičen sklep, da se o zdravju premalo ali skoraj nič ne pogovarjamo.

»Govorimo o zdravju!« je letošnje geslo Svetovnega dneva zdravja, ki ga je na človeštvo naslovil dr. Hiroshi Nakajima, generalni direktor Svetovne zdravstvene organizacije (WHO). Že štiri desetletja 7. aprila praznujemo Svetovni dan zdravja (SDZ), da bi svetovno javnost opozorili na vprašanje zdravstvenega varstva, ki je posebej aktualno in pomembno za zdravje vsega človeštva. Na pragu 21. stoletja, na taki razvojni stopnji komunikacij in informacij, ko postaja vedno bolj jasno, da gre zdravje z roko v roki z ekonomskim in družbenim razvojem, in ko bi vsakdo, možki, ženska ali otrok, moral imeti možnost, da si izbere zdrav način življenja, je treba povedati, da je treba govoriti o zdravju.

Proces komuniciranja je v zvezi z zdravjem torej življenjskega pomena, zlasti se zato, da bi našli ustrezne rešitve za probleme, ki so nastali, ali da bi sploh preprečili nastanek problemov. To pomeni uresničevati tek, da je bolje preprečevati kot zdraviti. V tej zvezi moramo ugotoviti, kdo, kje in kako naj bi o zdravju govorili: vsakdo, povsod in ob vsaki priložnosti. Najbolj odgovorni so tisti, ki imajo znanje in izkušnje imajo, ki imajo te informacije na voljo in katerih poklicna dolžnost je, da preko sredstev komuniciranja s primernimi metodami na človeka vreden in dostojanstven način posredujejo svoje znanje drugim.

Čprav je slišati, da zdravje sicer ni vse, vendar prizadeva vse, bo kar držalo, da je to ena od stvari, ki ljudi najbolj zanimajo. Zato se ne smemo čuditi, če si ljudje prav o zdravju želijo nabrati čimveč novih informacij in so se o njem pripravili pogovarjati na dolgo in široko. Ko se pogovarjamo o zdravju, ne mislimo le na odsotnost bolezni ali na betežnost, temveč ima zdravje širši pomen in zajema vrsto dejavnikov, ki neposredno vplivajo na zdravstveno stanje posameznika ali vse družbe: npr. okolje, način življenja, način prehrane, oskrba z vodo, stres, vedenjski vzorci itd. Zatorej kar govorimo o tem, gov-

rimo o zdravju doma, v vrtcu, v šoli, na delu, ob vseh priložnostih in vseh družbenih ravneh, saj se vedenja o zdravju lahko veliko prispeva k znižanju obolevnosti in s tem k izboljšanju gnetnega položaja zdravstva in posledice oz. učinke na življenje, njegove razmere in kvaliteto.

Alojz Brus, Ljubljana

Delo dela škodo človeku in naravi

Medtem ko je Zveza komunistov deklarativno razlašala osvoboditev dela in človeka, človeka pa za ustvarjalno bitje, so se tisoči in tisoči proizvajalcev telesno in duhovno praktično pohabljeni. Njihovo delo je bilo po ustavi in v zakonu degradirano in zreducirano na zgolj obvezna opravila in naloge. Organizirano pa je bilo kot izvajanje zamisli in izvrševanje odločitev stotero subjektov, ki so se postavili nad t. i. samoupravljalca in so si jih malodane docela podredili in jih uporabljali kot delovno silo, ki je delala silo sebi, soljudem in naravi. Pravice do upravljanja oz. odločanja in pravica do prilaščanja so izhajale iz zgolj formalnega opravljanja dela, namesto iz rezultatov preudarnega vloženega in dejanskega oplojenega potrebne dela. Za opravljanje dela in njegovo oplojanje praviloma ni bil nihče ne motiviran in ne zainteresiran. Niti tisti, ki so ga opravljali, saj je ne samo za upravljanje (odločanje), ampak tudi za prilaščanje dobrin zadostovalo že zgolj opravljanje dela (opravil), nalog, pooblastil in funkcij. Kolikor je bilo izjem, a te so seveda bile, so to le dokazovale in potrjevale pravilo.

Spreminjanja in dopolnjevanja ustav smo se lotili, da bi imeli primerno in ustrezno pravno osnovo za izhod iz krize, v katero smo zavbrali med drugim prav zaradi pravno-normativnega in organizacijskega zapostavljanja človeka kot ustvarjalnega bitja in pa zato, ker smo prezrli negativne plati njegovega dela. Niti že sprejeti amandmaji k zvezni ustavi ne omogočajo sistemskih osvobajanja, pravne rehabilitacije človeka delavca in smotne ureditve njegove poglavitne dejavnosti – dela. Namesto tega dopuščajo, da bodo mnogi delavci še dalje vse prej kot svobodni ustvarjalci in odgovorni upravljalci, saj se jih bo smelo uporabljati za izvrševanje tujih zamisli in odločitev. Tega niso spoznali niti člani slovenske ustavne komisije z njenim predsednikom in vsemi sodelujočimi strokovnjaki vred.

Če bosta namreč obveljala smisel in besedilo delovnega osnutka IX. amandmaja, in sicer 1. tč., in bosta sprejeta kot ustavna določba, bodo delavci ne le smeli, ampak bodo kot podrejeni izvrševalci celo morali s svojim živim delom še dalje delati, poenostavljeno rečeno, tudi škodo. Da – celo škodo! Od tega jih ne bo odvnila nobena nadaljnjia ustavna določba o odgovornosti, niti jih ne bo odvnil kakšen drug predpis o sankcijah. To pa zato, ker ima prav vsako delo ne samo pozitivne ustvarjalno-proizvodne lastnosti in značilnosti, ampak tudi negativno plat z vrsto destruktivnih učinkov. Z delom si človek pač ne le proizvaja dobrine in druge pogoje za življenje, ampak z njim tudi uničuje pogoje za življenje in neredko celo življenje samo. To marsikdaj in marsikje domala povsem prezremo. To je prezrta tudi komisija za ustavna vprašanja Skupščine SR Slovenije. Komisija

in njeni strokovni sodniki pa so spregledali še nekaj: da ljudje lahko delajo in dejansko tudi delajo na več načinov. Ti njihovi načini dela v marsičem niso enaki in enakovredni, saj imajo vsi, eni več, drugi manj, negativne posledice oz. učinke na življenje, njegove razmere in kvaliteto.

Smisel določbe in besedilo, kakršna sta v delovnem osnutku ustavnih amandmajev, bi bila nesporna le, če živo delo delavcev ne bi imelo še vrste negativnih lastnosti, učinkov in značilnosti in če bi vsi ljudje delali samo na en, povsem isti in pravični način. Z upravljanjem ni mogoče odstraniti negativnih plati, če ne temelji na pravičnem načinu dela, saj prav vsako delo povečuje že tako naraščajočo entropijo na tem planetu, ki mu pravimo Zemlja in ki je letos proglašena za subjekt leta. Prilaščanje rezultatov dela, ki povzroča škodo, oz. negativno učinkuje na človeka, na kvaliteto njegovega življenja in naravo, pa je, milo rečeno, problematično in neetično. Zato živo delo, kakršno morajo obvezno opravljati oz. zgolj izvrševati v obliki opravil sto tisoči delavcev, nikakor ne more in ne sme biti podlaga za upravljanje. Se manj sme biti podlaga za prilaščanje rezultatov dela, četudi so ti doseženi s pozitivnim poslovanjem z družbenimi sredstvi kot družbenim kapitalom, kot predvideva smisel in besedilo delovnega osnutka IX. amandmaja k ustavi SR Slovenije. Besedilo 1. tč. delovnega osnutka IX. amandmaja se namreč glasi: Živo delo delavcev in družbena sredstva, kot družbeni kapital, so podlaga za upravljanje in prilaščanje rezultatov dela, doseženih s poslovanjem s temi sredstvi.

Prav je, da je tudi živo delo delavcev, ne samo sredstva, ki jih ima kdo v lasti in z njimi razpolaga, podlaga za upravljanje in prilaščanje. Nikakor pa ne sme biti podlaga za upravljanje in prilaščanje tisti način dela, s katerim se dela škoda, s katerim se večidel zgolj trati čas, pa tudi uničujejo pogoji za življenje, ker se z njim za vselej izrabljajo omejena količina

razpoložljive energije in drugi naravni viri, ki so prav tako omejeni. Ta način dela je zgolj formalno opravljanje dela. Podlaga za upravljanje in prilaščanje rezultatov dela tudi ne sme biti tisti način dela, ki mu pravim uporabljanje delavcev in vseh drugih ljudi za izvrševanje zamisli in odločitev. Sicer pa škodo človeku in naravi ne dela samo živo delo delavcev v združenem delu, ampak tudi delo domala vseh drugih družbenih subjektov in seveda tudi mnoga neustrezna sredstva, ki jih eni in drugi uporabljajo.

Po mojem mnenju so lahko samo živo delo in sredstva, ki jih delavci smotno in preudarno vlagajo v določene naravne in družbene procese in jih v njih oplajajo, podlaga za upravljanje in prilaščanje rezultatov dela. Ali drugače, samo potrebne kvalitetne količine stvari in samo potrebno število kvalitetnih dejanj, ki jih morajo ne le delavci, ampak vsi družbeni subjekti vlagati v proces ustvarjanja kvalitete življenja in jih v njih oplajati, smejo in morajo biti podlaga za prilaščanje rezultatov dela in za upravljanje, ki mora temeljiti na principu povratne zveze.

Gabrijel Strah, Ljubljana

B. KNJIGE PO 120.000 DIN

- B 13 Monografija SLOVENSKE GORE. Najpopolnejša in najbolj reprezentativna edicija o slovenskih gorah in življenju v njih.
- B 14 Kranjec – Jerša: SLOVENSKA ISTRA. Monografija ponuja bralcu in popotniku najlepše poglede na Slovensko istrsko.
- B 15 Clare Maxwell-Hudson: MASAŽA. Prva poljudna knjiga o masaži pri nas je priročnik, ki je namenjen zares vsem.
- B 16 Peter Fister: UMETNOST STAVBARSTVA NA SLOVENSKEM. Monografija nas vodi v podobe slovenskih krajev, kot so jih ustvarjali človek, čas in prostor.
- B 17 L. N. Tolstoj: VOJNA IN MIR I-IV. Tolstojev roman pomeni nedvomno enega vrhov svetovne romanske književnosti.
- B 18 Dobrica Ćosić: ČAS SMRTI I-IV. V Ćosićevi veličastni pripovedi o prvi svetovni vojni nastopajo vsi predstavniki tedanjega življenja.
- B 23 Janez Boljka: ŽIVALI. V enkratne fotografije ujet živalski svet našega svetovno priznanega umetnika.
- B 24 Dragan Arriagler – Miran Šattler: LJUBLJANA. Monografija, kjer beseda pomeni fotografijo prikazuje zgodovino in utrip našega glavnega mesta.
- B 25 Bogo Cerin – Franc Vogelnik: MARIBOR. V sliki in besedi se boste sprehodili po Mariboru od Drave do Pohorja.
- B 26 Miran Stoppard: OTROŠKE BOLEZNI OD A DO Ž. Že naslov nam pove, da bode v njej zaskrbljeni starši našli marsikateri odgovor na svoja vprašanja in dvome.
- B 28 Walter Markov, Albert Soboul: VELIKA REVOLUCIJA FRANCOZOV. Ob dvestoletnici francoske revolucije nam naš rojak podaja njeno zaokroženo celoto.
- B 31 Annette Wolter: PERUTNINA. Knjiga za tiste, ki prisegajo na dobro kuro – ne boste razočarani!
- B 32 Annette Wolter: VSE KUHNJE SVETA. Knjiga receptov z vsega sveta, ki je sad dolgoletnih izkušenj.
- B 33 Olga Novak-Marková: YUGOSLAV COOKBOOK. Angleška verzija priljubljene kuharske knjige, primerna kot darilo za prijatelje in sorodnike v tujini.

Ponudba iz drugega časa

DELO ZA DENAR – KNJIGA ZASTONJ ali KNJIGA ZA DENAR – DELO ZASTONJ

Naročnikom Dela, starim in novim, ki plačajo polno naročnino za dva ali tri mesece naprej, ZAGOTAVLJAMO NESPREMENJENO CENO in VSAKEMU PODARJAMO DP. GOCENO KNJIGO CANKARJEVE ZALOŽBE PO NJEGOVEM LASTNEM IZBORU!

Naročniki, ki plačajo naročnino ZA DVA MESECA NAPREJ, si lahko izberejo katerokoli knjigo s seznama »A« (plačilo za marec in april ni všteto).

Naročniki, ki plačajo naročnino ZA TRI MESECE NAPREJ, si lahko izberejo katerokoli knjigo s seznama »B« (plačilo za marec in april ni všteto).

Predplačilo lahko poravnate na Delovih blagajnah v Ljubljani, pri Delovih inkasantih ali neposredno s splošno položnico.

Ne pozabite hkrati navesti, katero knjigo ste izbrali, in za vsak primer, če zaradi prevelikega zanimanja medtem morebiti poide, navedite še drugo, nadomestno. Knjigo bo dobil samo tisti, ki jo bo zahteval na položnici ali pri plačilu na blagajni ali inkasantu.

Mesečna naročnina Dela je trenutno 60.000 din. Predplačilo za dva meseca znaša 120.000, za tri mesece pa 180.000 dinarjev.

Za upokojenje je mesečna naročnina 54.000 din. Predplačilo za dva meseca znaša 108.000 din, za tri mesece pa 162.000 din.

ZA DELOVNE ORGANIZACIJE TA PONUDBA NE VELJA!

Izkoristite ponudbo danes, ko so vse ponujene knjige še na zalogi.

DELO

Račun je preprost: če plačate Delo, dobite knjigo zastonj ali za ceno knjige dobivate Delo zastonj.

POZOR! NOVE KNJIGE

A. KNJIGE PO 46.000 DIN

- A 3 Boris Pasternak: DOKTOR ŽIVAGO. Ljubljanska zgodba Živaga in Lare v Pasternakovem videanju usodnih let revolucije.
- A 9 Mali leksikon: MEDICINA. Abecedno urejen priročnik vsebuje 2600 gesel s področja medicine.
- A 18 Mali leksikon: SLOVENSKA KRAJEVNA IMENA. Prvi popolni, jezikovno ovrednoteni popis slovenskih krajev in imen zajema skoraj 600 krajevskih imen.
- A 20 H. P. Wolf: VSELO KRVI TIAK. Priročnik svetuje, kako znižamo visok krvni tlak in preprečimo njegove posledice.
- A 23 Franc Šetlinc: AKTIVIST. Romansirana biografija politika, ki jo morate prebrati, preden vzamete v roke njegov VZPON IN SESTOP.
- A 24 Hannes Lindeman: AVTOGENI TRENING. Že podnaslov – Sprostitev v stiski – pove, da priročnik pomaga ljudem, da se lažje prilagodijo tehnološkemu veku.
- A 25 Dragižek Pokorn: DIETNA KUHINJA. Priznani strokovnjak vam svetuje, kako vključite naše slovenske jedi v vsakodnevno zdravo prehrano tako zdravega in bolnega človeka.
- A 26 Selma Lagerlöf: GOSTA BERLING. Najbolj znan in najboljši roman švedske Nobelove nagradjenke za literaturo.
- A 27 Jonathan Swift: GULIVERJEVA POTOVANJA. Knjiga za otroke in odrasle iz svetovne literarne zakladnice.
- A 28 Mali leksikon: SPOLNOST. V malem leksikonu je veliko odgovorov na vse, kar ste želeli zvedeti o spolnosti, pa si niste upali vprašati.
- A 29 Matej Bor: MED VIHARJI IN TIŠINO. Izbor pesniških besedil vedno vznemirljivega poeta.
- A 30 Jože Pučnik: VELIKA KNJIGA O VREMENU. Priročnik za tiste, ki ne zaupajo viromskim napovedim.
- A 31 Mali leksikon: DRUŽBOSLOVJE. Terminološki leksikon, ki obravnava filozofijo, sociologijo, politično ekonomijo, politologijo, zgodovino, statistiko in samoupravljanje.
- A 32 Mali leksikon: GLASBA. Strnjen prikaz pomembnejših vednosti s področja glasbe, ki bo v oporo predvsem srednjemu človeku.
- A 33 Peter Motran: GRK MIRON. Zgodovinski roman o življenju in delu znanega Grka.
- A 34 Pavček – Kovič – Zlobec – Menart: PESMI STIRIH faksimile. Faksimilirana izdaja ene najbolj pomembnih in predvsem preloženih pesniških zbirk na Slovenskem.

B. KNJIGE PO 90.000 DIN

- B 1 Miriam Stoppard: BITI ŽENSKA. Priročnik, ki pomaga postati in ostati čila, zdrava, dejavna in srečna ženska.
- B 2 Charles Dickens: DAVID COPPERFIELD I-III. »Klasični« roman v najboljšem pomenu besede.
- B 3 A. S. Hornby: OXFORD ADVANCED LEARNER'S DICTIONARY OF CURRENT ENGLISH. Angleško-angliško slovar, nepogrešljiv pripomoček za vse, ki študirajo, uporabljajo ali učijo angleščino.
- B 5 Saša Vuga: KRTOV KRAJ. Ta obsežni zgodovinski roman govori o času in dogodkih med Napoleonovo zasedbo pokrajin ob Soči.
- B 7 Mira Mihelič: DELA I-V. Pet knjig izbranega branja prve dame slovenske književnosti.
- B 9 Felicitia Kalinšek: SLOVENSKA KUCHARICA. Priročnik pomočnica in svetovalec v kuhinji se v svojem dolgem življenju še malo ni postalala.
- B 11 Manfred Pahlow: VELIKA KNJIGA O ZDRAVLILNIH RASTLINAH. Priročnik predstavlja najmodernejši ključ za poznavanje, nabiranje in uporabo zdravih rastlin.
- B 19 LEKSIKON NOBELOVCI. Samo v tem leksikonu boste našli skupaj vse Nobelove nagradjenke do leta 1985.
- B 20 France Mihelič – Svetlana Makarovič: MONOGRAFIJA. Edinstvena monografija, kjer se slika in vpisjena beseda neponovljivo dopolnjujeta.
- B 21 France Verbinc: SLOVAR TUJK. »Verbinec« je vsem dobro poznan in vedno bolj potreben.
- B 22 Peter Lavrin: ČUDOVITI SVET RAČUNALNIKOV. V knjigi boste odkrili marsikatero skrivnost računalnikov, ki so tako spremenili naše življenje.
- B 27 Robin Norwood: ŽENSKA, KI PREVEČ LJUBIJO. Večmilijonski bestseller v ZDA zdaj sodaj tudi pri nas.
- B 29 dr. Bogdan Tekavčič: KAJ MORA MOŠKI VEDETI O SEBI. Priročnik za mladostnike in zrelega moža o stvareh, ki ga vznemirjajo, pa ne ve odgovoriti.
- B 30 Rajko Bobot: TITO – ILUSTRIRANI ŽIVLJENJEPIŠ. Bogato ilustrirana knjiga o obudovanju vredni življenjski poti, ki jo prehitro pozabljamo.

SLUŽBA DRUŽBENEGA KNJIGOVODSTVA

POTRDILO

Vplačal je **JANEZ NOVAK** št. pošte

ZELENA POT 12, LJUBLJANA (ime in naslov vplačnika)

Namen nakazila: **PREDPLAČILO ZA DELO, ZA TRI MESECE (MAY/JUN/JULIJ)** B 2 / B 4

Prejemnik: **ČGP DELO - TOLD DELO** TITOVA 33, LJUBLJANA (ime in sedež prejemnika)

(tig in podpis)

Znak kontrole v dne

TISK ARNO ČELJE - 82-478-7-8-8-0 Obr. št. 10 SKCU

NAVODILA ZA IZPOLNITEV POLOŽNICE

Naročniki, ki bodo plačali naročnino za dva oziroma tri mesece vnaprej PO POLOŽNICO, to naredijo tako, kot kaže primer. Pod oznako »Namen plačila« označite namen plačila (predplačilo za Delo) in za zaporedno številko knjige, ki jo želite. Ker pričakujemo, da bo povpraševanje po nekaterih knjigah večje, označite še drugi izbor (zaporedno številko) knjige. S tem si zagotovite drugo izbrano knjigo v primeru, da bi prva pošla (npr.: B2/B4).

Posebna naročilnica CZ

Ime in priimek

Naslov

Poštna št. in kraj

Naročam (vpišite šifro knjige s seznama)

Knjige bom plačal po povzetju.

Datum: Podpis:

S tem odrezkom lahko naročite knjigo neodvisno od naročnine na Delo pri Cankarjevi založbi. Kopirajteva 2. 61000 Ljubljana.

ZALOŽBA

SPLOŠNA POLOŽNICA

Številka računa **50102-603-48909**

Št. inšt. Štira

DIN **180.000,-**

(plačana prisiljubina)

(številka dnevnika)

Največ Jugoslovancev (27,5 odstotka) si želi, da njihov novi premier ne bi bil podoben nikomur drugemu kot samemu sebi. Med tistimi, ki so našli skoraj ducat tujih vzornikov, je prebrljivo najbolj priljubljena Margaret Thatcher, saj si skoraj polovica te skupine anketiranih želi, da bi bil naš novi premier podoben njej. Od domačih zgledov so omenili samo Slobodana Miloševića, vendar si zanemarljivo število anketiranih (0,5 odstotka) želi, da bi bil novi jugoslovanski premier podoben temu našemu politiku.

Takšne so ugotovitve Borbina centra za raziskovanje javnega mnenja, objavljene v zadnjem tednu marca in zasnovane na odgovorih okoli 120 ljudi iz vseh koncev države (razen Kosova, kjer se nihče ni hotel udeležiti ankete), katerih imena so na slepo izbrali iz telefonskih imenikov. Ugotovitve o priljubljenosti predsednice britanske vlade pa ni bila nič kaj pogodu nekaterim resnim komentatorjem, in sicer iz vzrokov, zaradi katerih so »železni lady« naklonjeni takšni avtorji, kakšen je vojaški komentator zagrebškega tednika Danas. Prenašajo namreč sklepanja, da priljubljenost Margaret Thatcher tudi pri nas temelji predvsem, če že ne v celoti, na naši domnevni naklonjenosti »trdi roki«. Videti je, kot da obravnavajo znani obračun z britanskimi rudarji v maratonski stavki premogovnikov ali vojaško posredovanje v Severni Irski kot poglaviti, če že ne edini prvini, na katerih temelji ugled predsednice britanske vlade tudi na naših, jugoslovanskih tleh.

Anketa s tako majhnim številom anketiranih, v kateri nihče ni nikogar prosil, naj pojasni,

zakaj »ima rad Maggie«, kajpada ne omogoča zanesljivih sklepov o razpoloženju Jugoslovancev. Pač pa je mogoče z vsjo pravico sklepati, da je močno površno in prenapljeno povezovali priljubljenost predsednice britanske vlade na naših tleh z njenim odnosom do stankajočih ali do že desetletja nemirne Severne Irske. Iz iste ankete je razvidno, da je drugi na seznamu tujih vzornikov Mihail Gorbačov, ki je umaknil svojo vojsko iz Afganistana, na težave (gorski Karabah, Estonija) pa ni reagiral z vojsko in se doslej nasprotno ni izkazal kot »odločen fant« v smislu poseganja po državi, kaj šele po oboroženi sili, ko je bilo treba rešiti kak problem. Bržkone je zanimivo tudi to, da je med tisto polovico anketiranih, ki si želijo, da bi se naš ZIS zgledoval po kaki tuji vladi, dobila prebrljivo največ glasov Svica — dvakrat več od katerekoli druge države. Naj pristavimo, da je ogromna večina anketiranih postavila influcijo na čelo vseh težav, zato bi se lahko upravičeno vpeljavali: če smo pri nas iz tega ali onega vzroka naklonjeni »odločnim fantom« (ozvevamo odločnim ženskam, kakršna je Margaret Thatcher), s kakšno odločnostjo imamo opraviti? Slobodan Milošević vsekakor sodi k odločnim možem (tako po mnenju privržencev kot

po mnenju nasprotnikov), sodeč po anketi pa to očitno ni tiste vrste odločnost, kakršno si anketirani želijo pri opravljanju najpomembnejših jugoslovanskih državnih zadev.

Ne vem, ali nam tovrstne ankete zagotavljajo pravico do takšnega sklepanja, gotovo pa je res, da bi bili Jugoslavlani docela navzkriž s svetom, če bi si v današnjih časih želeli takšne »odločne fante«, kakršni so zrasli iz velike krize v tridesetih letih, ali tistih iz »bandunske generacije« v prvih 25 letih povojnega razcveta. Pri tem se je treba res bolj opreti na zgodovinski spomin. Le kje je v osemdesetih letih »rastel kak nov veliki vodja, ki bi ga podpirala trdna politična stranka (v ozadju pa tudi tajna policija), vodja, ki navdušenim množicam obljublja velike projekte, delovna mesta itd.? Narobe, takšni so padali kot domine na Filipinih do cele vrste »odločnih fantov« od druge polovice sedemdesetih let sem, od Reza Pahlavija v Iranu in Ferdinanda Marcosa na Filipinih do cele vrste »odločnih fantov« z generalškimi epoletami na vseh koncih latinskoameriške celine. V bogatejših in bolj urejenih delih sveta pa so se s političnega prizorišča morale umakati politične stranke, o katerih se je zdelo, da se niso sposobne spoprijeti s poglavitnimi značilnostmi krize nove dobe. Bi-

stvo uspeha Margaret Thatcher ali Ronald Reagana med volitvi ni v tem, da sta obljubljala bolj odločno državo in pogostejše poseganje po državni policijski ali vojaški sili pri »uvajanju reda«. Narobe, poglavito geslo teh uspešnih politikov je bilo, da je »država problem in ne rešitev«. Prav tako Deng Xiaoping ali Mihail Gorbačov, ne glede na ideološke in politične etikete, nikakor ni možno obravnavati kot politika, ki bi obljubljala »odločne« državo. Oba namreč obljubljata prav nasprotno — vsaj delno odpravo vsemogočnega in vseobsegajočega socialističnega države z možnostjo za uveljavitev individualne ali skupne gospodarske ali celo politične avtonomije. Videti je, kot da tudi ta par socialističnih politikov, prav kakor najbolj znameniti par »neokonservativnih« politikov (Reagan, Thatcher), v resnici trdi isto: država je problem in ne rešitev, medtem ko se je v mračnih tridesetih in uspešnih povojnih petdesetih in šestdesetih letih poglavito geslo domajla po vsem svetu glasilo: ni problema, ki ga država ne more rešiti. Socialistična s svojimi načrtovanjem, kapitalistična pa z državnim prerazporejanjem dohodka.

Daleč bi morali seči, če bi hoteli odgovoriti na

vprašanje, zakaj so Britanci tretjič zopored izrekli zaupnico vladi Margaret Thatcher. Težko bi rekli, da na nekaj milijonov prebivalcev Velike Britanije, ki so jim, denimo, pod ugodnimi pogoji prodali državna stanovanja, v katerih živijo, odločilno vpliva to, kako vlada ravna v Severni Irski, ker tam tako ravna vse britanske vlade že desetletja, odkar obstaja ta problem. Večina volilcev v »železni lady« vsaj po mojem mnenju vidi voditelja, ki je uspešno opravila s poglavitnimi značilnostmi krize novejšega časa, ki se je kazala v čedalje hitrejšem propadanju denarja. Začela je tako, da si je odločno prizadevala rešiti funt in si tako pridobila ugled odrasle Velike Britanije, vsaj po kolektivni sodbi volilne večine.

Naša naloga je ugotoviti, ali se podoba Margaret Thatcher na jugoslovanskih tleh razlikuje od njene podobe na britanskih in svetovnih tleh. Ni možnosti, da bi to ugotovili, ker omenjena anketa ne zagotavlja dovolj prvin za odgovor. A zakaj bi verjeli, da Jugoslavlani cenijo nekega tuja samo zato, ker ne popuščajo rudarjem ali pošilja vojne ladje do argentinskih obal? Mar iz celote odgovorov na različna vprašanja iz pri anketi ni razvidno, da tudi Jugoslavlani najbolj tišči vse tisto, kar se sinte-

lizira v naglem zniževanju vrednosti denarja, to pa doživljajo kot razmere, ko nihče več ničesar ne drži v rokah?

Ankete seveda nikoli nikjer ne morejo nadomestiti svobodne izbire med različnimi možnostmi. Prav zato bi kazalo skrbneje analizirati in ugotoviti, zakaj je na slovenskih volitvah zmagal »neznani« dr. Janez Drnovšek. Posebno vprašanje je, ali je imela v teh volitvah posebno vlogo okoliščina, da je dober poznavalec denarja itd. Že to je precejšnja novost za državo, v kateri ekonomisti, ki so se ukvarjali s financami, niso mogli priti niti do različnih svetov blizu državnega vrha, kaj šele do kariere, kakršna je tipična za uspešne zahodnoevropske države (Ludwig Erhard, Helmut Schmidt ali Giscard d'Estaing, ki so se iz ministrstva za finance povzpeli v državni vrh, tam pa so ostali, dokler jih ni pregnala pospešena inflacija). Kakšno vlogo sta imela izobrazba in poklic bodočega predsednika jugoslovanskega predsedstva na slovenskih volitvah?

Na to ne znam odgovoriti, na podlagi tistega, kar se drugod po svetu dogaja od druge polovice sedemdesetih let, pa domnevam, da so tudi Jugoslavlani že zdavnaj sili tiste vrste »odločnih fantov«, kakršni so prevladovali nekoč. Domnevam, da si tudi Jugoslavlani želijo voditelja, ki bodo zelo odločni glede stabilnosti meril vrednosti dela in življenja, in ne takšne, ki bi jim še bolj omejili različne svobode v imenu takšnih ali drugačnih ciljev. Nimam dokazov, zelo verjetno pa je, da je Maggie prav iz podobnih vzrokov priljubljena tudi pri nas.

Medtem, ko so si partijski in medijski generali izrekli marsikatero resnico in ugotovili, da za medijsko vojno vendarle niso krivi zgolj mediji in bi — kot rešitev — kazalo začeti medsebojni dialog, novinarska vojska nadaljuje svojo »krvavo« ritho.

Poglejmo kar domačo hišo. Ta četrtek smo objavili pričevanje televizijskega snemalca Giancarla Ciloa (po komunističnem dnevniku L'Unità), kako so štirje milenični hladnokrvno umorili dva Albance. Starejšega so potolikli z gumijevkami, fantja pa po dveh poskusih (pištola se je zahtela) ustrelili. »Policaji so se nam približali. Imeli so krvave roke. Preživljali smo najdaljše trenutke v življenju. Zagledali so kamero in — neverjetno — spustili so nas naprej. Peljali smo mimo opta. Fanj (v optu) je bil mrtel, imel je razbito glavo, stane na tleh je še kaval slabotna znamenja življenja. Druga dva potnika na zadnjem sedežu sta bila negebna, bleda kot zid, trda od groze. Tudi drugi avtomobili za nami so speljali...«

Zadevo bi lahko zamolčali, saj je snemalec ni posnel in ni obšla svet, tako kot svojčas umor vietkongovca, ki mu je sredi Saigona šef saigonske policije naslonil revolver na senca. S tem bi nedvomno »vplivali v smeri pomiritve«, kot se je izrazil Stipe Suvar na omenjenem sestanku generalov audiovizualnih in papirnatih zapisov. Nedvomno ne bi vznemirili bralcev in nedvomno ne bi vzbujali odpora od izrednih ukrepov na Kosovu.

Pa bi kdo sploh vedel, da bi s takim ravnanjem, torej molkom, kaj prispevali k pomiritvi strasti? Nihče ali skoraj nihče. Koliko je namreč sploh takih, ki prebirajo italijansko komunistično glasilo? In kako bi teh skoraj ni ljudi glasno zakricalo, da se je zgodil zločin? Kdo bi jih sploh slisal, in ali je res naša (novinarska) pravica, da razsojamo, kdo naj kaj slisi?

Absurd je v tem, da iz dneva v dan prav to počnemo. Kakšno vemo in znamo razsojamo o tem, kaj naj kdo slisi. V bistvu je to razsojanje o tem, kaj se je in kaj se ni zgodilo. In kaj se je zločin sploh ni zgodil? Beogradska »Politika« ga (še) ni (ne bo?) zabeležila. Kje je resnica, je vprašal naš hišni general na sestanku pri Suvarju. Da je ni samo v tistem, kar vidi »Delo«, »Politika« ali »Duga«, je dejal, ko je bila beseda o eni sami resnici (o Kosovu), h kateri naj bi težili po mnenju generala »Jedinstva«. Torej je naš absurd, da se nenehno srečujemo z več resnicami.

Poglejmo primer. Stavka starostrih rudarjev se je nedvomno »zgodila«. Zabeležil jo je ves svet. Pri nas se je zgodila vsaj na dva popolnoma različna načina. Del Jugoslavije jo je videl in doživel kot skrajno dejanje obupancev, ki so si izbrali mučeniško pot, da bi opozorili na majajoči se nacionalni položaj svojega naroda. Del Jugoslavije pa jo je videl in doživel kot

skrajno dejanje zavedencev, ki so z zaigranim nastopom pred »tujimi« in tujimi novinarji skušali spodkopati temelje vse Jugoslavije.

V teh dveh grobo opredeljenih resnicah, ki so jih v dohršni meri — gledano po učinku — gradili predvsem televiziji (ob v glavnem isti sliki, a različnem besedilu), je še kup vmesnih resnic, ki so se ohranile predvsem v obliki časopisnih poročil, reportaž in komentarjev.

Sistem informiranja je popolnoma odpovedal. Slovenski in hrvaški novinarji so tako rekoč s ponosom (ne vsi) navajali, da so jih rudarji spustili v jama skupaj s kosovski kolegi. Srbski novinarji so imeli hude težave. Rudarski »oficirji za zvezo« so jim branili vstopiti v rudnik, ker da pšejo laži. Marsikoga so opljuvali. Prvi so takoj poročali o usodnosti dogajanja in o njegovi grozljivi elementarnosti, drugi so takoj vedeli, da gre za organizirano dejanje, kjer se dobro ve, kaj je treba storiti, da bo odmev čim večji. Tudi Jusuf Karakushi, prvi milenični pokrajine, je nekoli-ko pozneje (28. februarja) poročil, da je šlo za dlje časa načrtovano akcijo. Proti koncu stavke se so zpleli v zvezi s pridobivanjem informacij nekoliko normaliziral. Beogradska »Osmica« je sedmi dan stavke zabeležila. »V design rudarskega štrajka je sodil tudi poseben odnos do novinarjev... Te nestrpnosti, resnici na ljubo, od začetka ni bilo do tujih dopisnikov in kolegov iz Slovenije. Merila so se pozneje precej izenačila. Posebej ko so dojeli, da ves svet s pozornostjo in zaskrbljenostjo ali pa zlohotnostjo spremlja, kaj se dogaja v oknih Starega trga.«

No, navkljub temu sta »dve« resnici ostali, pravilneje, še bolj sta si sli narazen. Eno je se naprej ponazarjala množica izmučenih in izpitih obrazov, priložnostna bolnišnica v rudniški upravi in napovedovanje prve smrti, drugo pa zahrbtna manipulacija prvotno še zastrašenih rudarjev, naposled (in še vedno) pa farsična igra maskiranih upokojencev in pritepenec od vsepovsod, medtem ko je večina pravih rudarjev počivala doma.

Tudi sami nismo povsem brez greha. V zraku je obvisela gladovna stavka rudarjev, spontanost stavke in še kaj. Prvi hip smo namreč zadržali poročilo (kdo to sploh ve?) o tem, da naj bi rudarji prihajali iz jame in jedli. Prvi tekst o tem naj bi bil preveč »kuharski«, kajti novinar je v pomanjkanju informacij preveč nadrobno popisal te izjave, ki jih je dobil

Preden je Stipe Suvar odpotoval v Indijo, je bil v predsedstvu CK ZKJ pogovor z direktorji in glavnimi uredniki radiotelevizijskih in časopisnih hiš ali, kot je nekdo dejal, z generali medrepublike propagandne vojne. Bil je to še en poskus, da bi sklenili premirje.

v rudniški menzi. Pozneje smo te podatke takoj povzeli po »Borbi«, torej, da so rudarjem na dan pošiljali od 130 do 240 obrokov. Toda, ali je to res? Novinar Politikega »Intervjuja« ni vztrajal pri tem, da mu povedo, kam je odšlo 2.500 obrokov iz restavracije, kombi jabolk, cigarete... Jusuf Karakushi, ki je našel, da je iz jame prišlo 650 rudarjev, pa je povedal, da so rudarjem na dan pošiljali po 1.100 obrokov hrane, sadje, zelenjavo, sokove in cigarete.

Kaj je sploh res?

Medtem ko so rudarji bili še v jami, se je urednik Politikega Nina pritoževal — izdajajoč se za avstrijskega novinarja — med-

nje. »Opazil sem, da so nekateri rudarji obriti. Videl sem, da so govorili določeni ljudje, če pa se je kdo skušal vplesti v pogovor, bi ga takoj prekinili...« Bil je še v priročni bolnišnici, kjer so mu uprizorili jokajočo sceno nudenja prve pomoči. Dobil je tudi izjavo za »nemški« tisk: »En človek si prizadeva razbiti vso Jugoslavijo. To je Srb Slobodan Milošević. On je nacionalist. Rahman Morina se je oženil s Sbrkinjo in s to Sbrkinjo vzredit dvoje otrok. Takšni ljudje nas ne morejo voditi in raje bomo pomrli, kot da nas taki vodijo.«

Je s tem nacionalno sovraštvo obsodil ali podžgal?

Je sploh bil v jami?

Foto: Srdan Zlatković

INFORMACIJA ZIS O NAPADIH NA ARMADO

Konstrukt z veliko politično težo

Kronološki pregled poskusov revizije ali oporekanja zasnovi SLO je čisti konstrukt, pripravljen zgolj zato, da bi imele ocene »napadov na armado« čim večjo politično težo. V Sloveniji je informacija povzročila veliko ogorčenje.

sovjetskem vzoru. Obtožbe bi torej morale leteti na vodstvo države, ne pa na inštruktorje. Poleg tega se tedaj še nikomur niti sanjalo ni o osnovni splošne ljudske obrambe. Šele po resoluciji Informbiroja so se začela razmišljanja o partizanskih komponenti, o štabih in partizanskih enotah, toda vse to je ostalo zgolj na papirju. V praksi je bilo še vse po starem. Sredi petdesetih let (SS—56) so nato že začeli intenzivneje proučevati izkušnje NOB. Zlasti aktivna sta bila generala Ivo Rukavina in Bogdan Oreščanin, ki sta se ukvarjala s koncepcijo splošne ljudske obrambne vojne. Svoje delo sta končala leta 1958, ko sta prišli na dan študiji A in B. Material A je bil namenjen zgolj višjemu vojaškemu in političnemu vodstvu države, material B pa je bil dostopen tudi drugim, ki so se ukvarjali s to tematiko. Toda v tem času so se odnos s Sovjetsko zvezo že izboljšali in zanimanje za študijo je bolj ali manj zamrlo, vse do leta 1968.

Konec šestdesetih let se po informaciji ZIS-a začel je drugo obdobje poskusov revizije naše obrambne zasnove, tedaj z liberalističnih pozicij. Prišlo je do oporekanja enostarskosti pri poveljavanju v JLA, s tem pa tudi do oporekanja vloži vrhovnega komandanta v poveljevanju armadi. Po drugi strani pa so se pojavile tudi zahteve po opustitvi kombinirane oblike oboroženega boja in absolutiziranje partizanske komponente.

Kaj je pisalo v Titovem pismu?

V informaciji se piše, da je bil to napad na osnovne koncepte opredelitelje, zlasti pa na vlogo JLA v sistemu splošne ljudske obrambe, kar bi v končni posledici lahko pripeljalo tudi do nastanka tako imenovanih republiških vojsk. Zato je leta 1970 tudi prišlo do pisma Tita tedanjemu zveznemu sekretarju za ljudsko obrambo Ljubičiču, kjer je Tito jasno opredelil vlogo armade v naši obrambni zasnovi in s tem prekal vsa ubanjja v zvezi s tem vprašanjem.

Ivan Dolničar je ob teh trditvah spet drugačnega mnenja. Ob koncu šestdesetih let so iz predalov zares začeli jemati zaprašene, skoraj deset let stare študije iz petdesetih let. Prišlo je do reorganizacije armade. Ustanovljena so bila poveljstva armadnih območij v skoraj vseh republiških središčih; tedaj je bila ustanovljena tudi teritorialna obramba. V tistem času se je res pojavil kup novih idej in glavkov (na primer članek generala Sava Driljevića, ki je bil vnet zagovornik partizan-ke komponente), o katerih so razglabljali in jih ocenjevali na številnih sestankih in posvetih. Toda kot meni Ivan Dolničar, ni bilo nikjer čutiti tendence o razbijanju zasnove SLO, ki se je šele rojevala, ampak so bila to v bistvu le prizadevanja, da bi to zamisel čim bolj izpopolnili in jo razvili do konca. Tito je leta 1970 res poslal pismo zveznemu sekretar-

ju za ljudsko obrambo, toda v njem ni govoril o konceptskih vprašanjih, ampak je bil po besedah Ivana Dolničarja v njem govor predvsem o odnosih v armadi.

Tretje obdobje »napadov« se je začelo v osemdesetih letih in se traja. Še več, po mnenju avtorjev tega gradiva se ti napadi zdaj samo še stopnjujejo. Zapisano je tudi, da so nekatera sredstva javnega obveščanja, zlasti v Sloveniji, postala celo nekakšna javna tribuna za napade na armado.

Odmiki od izvirne ideje

Po tej uvodni periodizaciji sledi vrsta konkretnih in po svoje zelo hudih obtožb, na katere so seveda v Sloveniji, tudi v skupščini, takoj reagirali. Na seji sveta za SLO pri socialistični zvezi je bilo izrecno poudarjeno, da ni v Sloveniji doslej nihče napadal naše obrambne zasnove (kot ideja za obrambno organiziranje in usposabljanje družbe), ampak smo jo prej branili, še zlasti pred pretirano birokratizacijo, institucionalizacijo in vojnazicijo. Kritike so torej letele v bistvu na to, da ne uresničujemo bistva te zasnove. Prav ti odmiki od izvirne ideje bi torej morali skrbeti zvezni sekretariat za ljudsko obrambo, ne pa tistih nekaj kritičnih članov ali razprav, ki so se pojavile v Sloveniji.

Nasploh je odnos do armade v Sloveniji prikazan zelo črno, kar je seveda daleč od resnice. Za napad na armado štejejo malodane vsak poskus drugačnega razmišljanja o JLA. Sem zdi uvrščajo celo prizadevanja najvišjih republiških organov v Sloveniji, da bi zagotovili ustrezno zastopnost Slovencev v starejšinskem kadru in rešili vprašanja, ki to zavirajo (oddelek vojaške akademije v Sloveniji, reševanje socialnih problemov aktivnih stare-

kot na površju? V jami med stavko ni bil, jo pa dobro pozna, ker je kot vrhunski strokovnjak sodeloval pri določanju zdravstvenih standardov za vsa delovna mesta v tem rudniku svinca in cinka. Trdi, da je mikroklima idealna (sveža kot planinska, kadar delujejo prečrvalne naprave, in te so delovale) in da že leta noben rudar ni zbolel za poklicno zastrupitvijo s svincom. (Stari trg sicer sodi med vroče jame, kjer temperatura narašča z globino, ta pa naj bi, po navedbah Jelene Lovrić na enajstem oknu znašala nad 50 stopinj; rudarji so se mudili v devetem in višjih oknih.)

Se dlje je šel prof. dr. Miodrag Ceperković, ko je v »Ninu« dejal, da »je v Starem trgu, glede na to, da obstaja več vpadov, mogoče pripraviti izsošno prečudovito špijarsko očet, strašen pogreb, pa tudi Mozartov koncert. Za laike bi bilo vse dovolj prebrljivo«. Sam ni laik, leta 1952 je kot pogonski inženir držal v jami neprerogoma sedem dni, ko so reševali jamo pred vodom vode in ko »ni bilo nobenih kamer in poziranja«.

Ob tej načrti graditvi določene resnice o starostriški stavki se pojavljajo tudi bolj ali manj prepričljive spekulacije. Denimo novosadski »Dnevnik« se sprašuje, kdo je med Suvarjevim obiskom v jami zaprl ventil prečrvalnih cev, da so rudarji padli v nezavest. Prišinska »Rilindija« je tiskarju poročala pod naslovom Kronika napovedane smrti: Ej, pohiti, človek umira...

Kdo ima torej prav, beogradska časopisje, ki če posplošimo, trdi, da so rudarji, kolikor jih je pač sploh bilo v jami, pozirali in se pri tem še dobro imeli ali mitroviški sodnik Avdi Dinaj, ki v utemeljitvi sklepa o preiskavi zoper Azema Vlasija pravi, da se je Vlasij »nepokličen in skrivaj pridružil demonstracijam kakih 1300 delavcev v rudniku svinca in cinka Trepča v Starem trgu... in jih s tem podprl v njihovem sklepu, da vztrajajo do konca, čeprav so s tem ogrozili svoje zdravje in življenje...«?

Toda na Kosovu se umira, umira se čisto zares.

Je res umrl prvi rudar za posledicami stavke? Je v demonstracijah umrlo 24 ali 137 ali bogšigaveti koliko ljudi?

Sta res umrla potnika iz opta?

Generali audiovizualnih in papirnatih zapisov naj bi se z dialogom približali tudi tej resnici. Nedvomno je, da jih v tak dialog silijo tudi laži politike, potreba, da se te politiki opere Janusov obraz. Najslabše, kar se nam, novinarski vojski, lahko zgodi, je to, da bomo ob dogovorni ekonomiji dobili še dogovorno resnico. Sam sem še vedno za več resnic.

Branimir Nešović

Zdaj že skoraj zloglasna Informacija zveznega izvršnega sveta o bistvu, vzrokih in ocenah napadov na zasnovo SLO in posebej na JLA je v Sloveniji povzročila veliko ogorčenje, kar je bilo tudi pričakovati, saj so najhujše obtožbe namenjene prav naši republiki. Informacijo so pripravili v zveznem sekretariatu za ljudsko obrambo. Devetega marca so jo poslali ZIS s predlogom, da jo hitro obravnava in nato čimprej pošlje v obravnavo pristojnim telesom skupščine SFRJ. Zanimivo je, da je to gradivo sprva imelo oznako strogo zaupno, toda kasneje so ta žig umaknili, kar je v bistvu prav nenavadna poteza. Praksa zadnjih let je bila namreč pri podobnih papirjih povsem drugačna, iz česar je mogoče sklepati, da gre pri tem za svojevrsten poskus manipuliranja z jugoslovansko javnostjo. Ta je bila namreč z vsebino tega dokumenta (ki je sicer napisan na 16 straneh) seznanjena tako rekoč prej kot pa najvišji organi v republikah in pokrajinah. ZIS v odstopu (še pod vodstvom Branka Mikulića) je namreč gradivo obravnaval na svoji zadnji seji 14. marca in ga nato poslal v obravnavo skupščini SFRJ. Javnost je zanj zvedela prek Tanjuga 23. marca, tega dne pa se je z njo iz časopisov seznanilo tudi predsedstvo SRS...

Reakcije v Sloveniji so bile seveda razumljive. Ocene v informaciji se — ko gre za Slovenijo — netočne in močno napihnjene povsem razhajajo z ocenami in stališči, ki so jih o tako imenovanih napadih na JLA sprejeli najvišji politični in državni organi SR Slovenije. Te ocene in stališča v zveznem sekretariatu za ljudsko obrambo dobro poznajo, ampak jih ne sprejemajo. Tako je ta izmenjava mnenj med Ljubljano in Beogradom postala dialog gluhih.

Kaj se skriva za informacijo?

Informacija pa seveda ne zbuja samo ogorčenja, ampak tudi nemajhno skrb. Na nedavni seji sveta za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozasčito pri predsedstvu RK SZDL so namreč ugotovili, da v zveznem sekretariatu za ljudsko obrambo malodane vse, kar v Sloveniji rečejo o armadi, okvalificirajo kot napad na zasnovo SLO in na JLA

Študiji A in B

Tako trdi informacija, Ivan Dolničar pa je povsem drugačnega mnenja. Vsak, ki pozna tedanji čas, ve, da nimajo sovjetski inštruktorji nič pri tem. To je čista izmišljotina, je na seji sveta za SLO pri republiški konferenci SZDL zatrdil Dolničar. Takrat po vojni je bila namreč že uradna jugoslovanska politika taka, da so armado organizirali povsem po

Branko Soban